

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Jūratė KRŪMIENĖ

**VIEŠOJO SEKTORIAUS INSTITUCIJŲ VEIKLA, SKATINANT
KAIMIŠKŲJŲ VIETŲ GYVENTOJŲ SOCIOKULTŪRINĮ
AKTYVUMĄ: AKMENĖS RAJONO ATVEJO ANALIZĖ**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Jūratė KRŪMIENĖ

**VIEŠOJO SEKTORIAUS INSTITUCIJŲ VEIKLA, SKATINANT
KAIMIŠKŲJŲ VIETŲ GYVENTOJŲ SOCIOKULTŪRINĮ
AKTYVUMĄ: AKMENĖS RAJONO ATVEJO ANALIZĖ**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, vadyba ir verslo administravimas (03S1)
Šaka: viešasis administravimas**

Teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu vadybos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas:

Magistro darbo autorius
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Jūratė Krūmienė

Viešojo sektoriaus institucijų veikla, skatinant kaimiškųjų vietovių gyventojų sociokultūrinį aktyvumą: Akmenės rajono atvejo analizė

Magistro darbas.

Magistro darbu siekiama susisteminti teorinę medžiagą apie viešojo sektoriaus institucijas ir jų veiklą. Išanalizuoti kaimo vietovės, vietos bendruomenės sampratas ir neurbanizuotų vietovių naujų funkcijų sistemos plėtrą. Susisteminti sociokultūrinę kaimiškųjų vietovių sampratą ir pagrindinius aspektus.

Magistro darbo tikslas – išryškinti Akmenės rajono kaimiškųjų vietovių gyventojų socialines ir kultūrinės problemas, įvertinti esamą situaciją ir parengti rekomendacijas gyventojų sociokultūriniam aktyvumui skatinti.

Darbe buvo išryškintos Akmenės rajono gyventojų sociokultūrinė situacija ir problemos. Anketine apklausa buvo apklausta 243 Akmenės rajono kaimiškųjų vietovių gyventojai. Magistro darbe buvo taikomas ir interviu metodas. Ekspertų apklausoje dalyvavo 7 atstovai iš tokių institucijų: Akmenės rajono meras, Akmenės miesto, Kivylių gyvenvietės ir Akmenės II kaimo bendruomenių pirmininkai, Akmenės rajono kultūros skyriaus vedėja ir Akmenės rajono savivaldybės viešosios bibliotekos ir Akmenės rajono savivaldybės socialinio skyriaus vedėja. Pagal tyrimo duomenis parengtos išvados ir rekomendacijos.

SUMMARY

Jūratė Krūmienė

Public sector institutions work in promoting countrified population sociocultural activeness: A case analysis of Akmenes district.

Master's work.

Master's work was out to the theoretical structure about the public sector institutions and their activeness. The countrified areas, local community conceptions and new functions of the system development urbanized areas were analyzed. Sociocultural countrified areas and basic concept aspects were structured.

Master's work aim was to highlight the population of Akmenes district countrified social and cultural issues, to assess the present situation and make recommendations to promote the sociocultural activeness of the population.

Sociocultural situation and problems of Akmenes population were developed in this paper. The questionnaire survey was based on Akmenes district countrified population of 243. Also, the interview method was applied to Master's work. In experts' survey seven representatives were participated from the following institutions: the Mayor of Akmene district, countrified community chairmen of Akmenes town, Kivyliu and Akmenes II villages, the head of cultural department, municipal public library, and the head of municipal social department of Akmenes district. According to the research facts conclusions and recommendations were drawn.

Turinys

LENTELIŲ SĄRAŠAS	5
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS	9
1. REGIONO VIEŠOJO SEKTORIAUS IR KAIMIŠKŲJŲ VIETŲVIŲ FUNKCIJOS IR VEIKLOS TURINYS	12
1.1 Viešojo sektoriaus institucijos ir regioninės politikos samprata ir funkcijos	12
1.2 Pagrindiniai teisiniai dokumentai, reglamentuojantys viešojo sektoriaus sociokultūrinę veiklą, ir jų paskirtis	15
1.3 Kaimiškųjų vietovių sociokultūrinės veiklos skatinimas	18
1.4 Kaimo bendruomenių veikla ir bendradarbiavimas su valdymo institucijomis	22
2. KAIMO SOCIOKULTŪRINĖS VEIKLOS TURINYS, FORMOS IR METODAI.....	30
2.1 Šiuolaikinė kaimo plėtros politika	30
2.2 Kaimiškųjų vietovių sociokultūrinė situacija	32
2.3 Neurbanizuotų vietovių naujų funkcijų sistemos diegimas.....	37
3. KAIMIŠKŲJŲ VIETŲVIŲ GYVENTOJŲ SOCIOKULTŪRINIO AKTYVUMO ANALIZĖ AKMENĖS RAJONE	45
3.1 Tyrimo metodikos pagrindimas	45
3.2 Tyrimo imties charakteristika	47
3.3 Akmenės rajono sociokultūrinės būklės įvertinimas.....	49
3.4 Tyrimo rezultatų analizė	57
3.5. Ekspertų nuostatų analizė	64
IŠVADOS.....	77
REKOMENDACIJOS	80
LITERATŪRA	81
PRIEDAI	90

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. XX - XXI amžiaus kaimo politikos modelis	19
2 lentelė. Sociodemografinis respondentų pasiskirstymas	46
3 lentelė. Respondentų gyvenvietės įvertinimas	59
4 lentelė. Respondentų naudojimosi paslaugų įvertinimas	61
5 lentelė. Respondentų skatinantys veiksniai	62

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1 pav. Kaimo plėtros veikėjai	30
2 pav. Respondentų dalyvavimas visuomeninėje veikloje (N = 243)	56
3 pav. Respondentų nuomonė apie žmonių amžių gyvenvietėje (N = 243)	56
4 pav. Respondentų sužinojimas apie vietinius renginius ar kitas naujoves (N = 243)	57
5 pav. Respondentų sužinojimas Lietuvos naujienų (N = 243)	57
6 pav. Respondentų dalyvavimas seimo ir savivaldybių rinkimuose (N = 243)	58
7 pav. Respondentų nuomonė apie savivaldybių ir seimo rinkimus (N = 243)	58
8 pav. Respondentų dalyvavimas bendruomeninėse talkose (N = 243)	59
9 pav. Respondentų spaudos prenumeravimas (N = 243)	60
10 pav. Respondentų spaudos skaitymas (N = 243)	60
11 pav. Respondentų dalyvavimas kelionėse (N = 243)	61

Pagrindinės sąvokos

Pagrindinės sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šiais šaltiniais: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir plėtros įstatymas (2002) ir kitų pagrindinių Lietuvos Respublikos įstatymų.

Bendruomenė – atitinkamoje teritorijoje nuolat gyvenantys asmenys, susieti bendrais viešaisiais poreikiais ir interesais. [116]

Kaimo bendruomenė – kaimo teritorijoje gyvenantys žmonės, susieti bendrais viešaisiais poreikiais ir interesais. [113]

Kaimo plėtra – kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką. [113]

Kaimo vietovė – kaimas, miestelis ar miestas, kurio gyventojų skaičius neviršija šešių tūkstančių. [113]

Kultūros centras – įstatymų nustatyta tvarka įsteigtas ir šio įstatymo nustatyta tvarka pripažintas juridinis asmuo, kuris savo veikla puoselėja etninę kultūrą, mėgėjų meną, kuria menines programas, plėtoja švietėjišką (edukacinę), pramoginę veiklą, tenkina bendruomenės kultūrinius poreikius ir organizuoja profesionalaus meno sklaidą. [117]

Nacionalinė regioninė politika – valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai siekiant mažinti regionų socialinius ir ekonominius skirtumus bei išsivystymo netolygumus pačiuose regionuose, skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą. [115]

Regionas – vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika. [115]

Savivaldybė – valstybės teritorijos administracinis vienetas, turintis juridinio asmens statusą bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per savivaldybės tarybą. [116]

Savivaldybė – įstatymo nustatytas valstybės teritorijos administracinis vienetas, kurio bendruomenė turi Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per to valstybės teritorijos administracinio vieneto nuolatinių gyventojų išrinktą savivaldybės tarybą ir jos sudarytas, jai atskaitingas vykdomąją ir kitas savivaldybės institucijas ir įstaigas. Savivaldybė yra viešasis juridinis asmuo. [116]

Savivaldybės institucijos – atstovaujamoji institucija, tai yra savivaldybės taryba, ir vykdomoji institucija, tai yra savivaldybės administracijos direktorius, turinčios vietos valdžios ir viešojo

administravimo teises ir pareigas. Savivaldybės institucijos yra atsakingos už savivaldos teisės ir savo funkcijų įgyvendinimą bendruomenės interesais. [116]

Savivaldybių funkcijos – šio ir kitų įstatymų savivaldybėms priskirtos viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų teikimo funkcijos. [116]

Sociokultūrinė veikla – specifinė bendruomenės veiklos sritis, kuri sudaro palankias sąlygas bendruomenei realizuoti socialinius, kultūrinius ir švietėjiškus poreikius, siekiant integruotis į visuomenę. [117]

Urbanizuota teritorija - teritorija, užimta statinių ir jų priklausinių (su naudojamais žemės sklypais, inžinerinėmis komunikacijomis ir bendrojo naudojimo želdynais), taip pat valstybinių kelių ir geležinkelių kompleksų teritorija. [121]

Viešoji biblioteka – visiems vartotojams prieinama biblioteka, kaupianti ir sauganti universalų teritorijos (apskritis, savivaldybės), kurioje ji yra, bendruomenės poreikius tenkinantį dokumentų fondą. [132]

Vietos savivalda – valstybės teritorijos administracinio vieneto – savivaldybės teisė laisvai ir savarankiškai tvarkytis pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus per administracinio vieneto nuolatinių gyventojų tiesiogiai išrinktų atstovų savivaldybės tarybą bei jos sudarytą vykdomąją ir kitas institucijas. [116]

IVADAS

Mokslinis aktualumas. Kaimiškųjų vietovių gyventojų socialinio ir kultūrinio aktyvumo skatinimas yra labai aktualus tiek moksliniu, tiek ir praktiniu požiūriu. Šiuolaikinė visuomenė išgyvena esminius socialinius, kultūrinius, ekonominius, politinio gyvenimo pokyčius, kuriems daro įtaką naujosios technologijos. [14, p. 88]. Interneto galimybės dabar pasiekiamos net atokiausiuose kaimiškųjų vietovių gyvenvietėse. Žmogus dabar gali gyventi kaimo vietovėje, o dirbti net užsienio bendrovėje, tik jam svarbiausia turėti namuose kompiuterį, prijungtą prie interneto.

Augantis pilietiškumas ir bendruomenių organizuotumas pastaraisiais metais daugelį valdžios bei visuomeninių institucijų paskatino užmegzti aktyvesnį dialogą su visuomene. Lietuvai tapus ES valstybe ir perimant europines bendravimo su visuomene tradicijas, tokių paslaugų poreikis sparčiai auga. Kartu viešasis sektorius tampa stambių šalies įmonių ir investuotojų veiklos lauku. [65] Kaimo bendruomenės jungiasi ne tik į rajoninius, bet ir regioninius bei tarptautinius tinklus.

Bendruomenės neabejotinai gali suteikti moralinį palaikymą, paremti finansiškai skurstanti bendruomenės nari, padėti jam nelaimės atveju, tačiau joms stinga lėšų vykdyti didesnės reikšmės socialinei veiklai. Vienose seniūnijose bendruomenė – tai vietos valdžios partneris sprendžiant skurdo ir kitas aktualias problemas, kitose – bendradarbiaujama vangiai. Šiose srityse mokslininkams atvertas platus tyrimų laukas. [31, p. 84] Kaimiškųjų vietovių gyventojų sociokultūriniam skatinimui svarbios yra kaimo bendruomenės. Pastaraisiais metais kaimo bendruomenių skaičius sparčiai auga ir jų veikla labai aktyvi. Jos rengia įvairius projektus, kurie teikia naudą kaimo žmonėms, rajono ekonominei, socialinei, kultūrinei, aplinkosaugos sritims. Siekdamas užsibrėžto tikslo, kaimo bendruomenės susiduria su žmoniškųjų išteklių stoka. Trūksta žmonių, galinčių prisidėti prie visuomeninės veiklos. Dar išlieka aktuali problema, tai pačių vietos gyventojų domėjimasis kaimo bendruomenių veikla.

Pastebimos ir teigiamos permainos: vyksta daugiau renginių, žmonės vis aktyviau dalyvauja bendruomeninėje veikloje, jie tampa vieningesni, gerėja jų tarpusavio santykiai, atsiranda didesnis pasitikėjimas savo jėgomis. Kaimo gyventojų aktyvumo, verslumo, naujų galimybių paieškos skatinimas priklauso nuo vietinių bendruomenių bei jų lyderių.

Magistro darbo tikslas. Išryškinti Akmenės rajono kaimiškųjų vietovių gyventojų socialines ir kultūrinės problemas, įvertinti esamą situaciją ir parengti rekomendacijas gyventojų sociokultūriniam aktyvumui skatinti.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti Lietuvos ir užsienio autorių mokslinę literatūrą, Lietuvos Respublikos teisės aktus, reglamentuojančius socialinį ir kultūrinį gyventojų aktyvumą.
2. Išnagrinėti kaimiškųjų vietovių gyventojų socialinio ir kultūrinio aktyvumo apraiškas Akmenės rajone.
3. Atlikti Akmenės rajono kaimiškųjų vietovių gyventojų apklausą, taip pat atlikti ekspertų apklausą Akmenės rajone, siekiant išsiaiškinti, kaip skatinamas kaimo gyventojų socialinis ir kultūrinis aktyvumas.
4. Pateikti išvadas ir rekomendacijas, kaip gyventojai galėtų būti labiau skatinami dalyvauti sociokultūrinėje veikloje.

Tyrimo objektas. Nedidelių miestų ir miestelių bei kaimiškųjų vietovių gyventojai.

Tyrimo dalykas. Gyventojų sociokultūrinė veikla Akmenės rajono savivaldybės administruojamoje teritorijoje.

Tyrimo hipotezė. Sociokultūrinis aktyvumas labiausiai priklauso nuo pačių gyventojų nusiteikimo spręsti problemas, jų turimų bendruomeniškumo įgūdžių ir savivaldybės institucijų gebėjimo skatinti šią bendruomenių veiklą.

Tikslinės grupės. Akmenės rajono kaimiškųjų vietovių dirbantys ir besimokantys gyventojai, viešojo sektoriaus institucijų darbuotojai, vietos bendruomenių pirmininkai.

Tyrimo problema. Kaimiškųjų vietovių gyventojai tampa labai neaktyvūs socialiniame ir kultūriniame gyvenime. Mažai lankosi kultūrinuose renginiuose ar organizuojamose šventėse. Viešojo sektoriaus darbuotojai atsakingi už kultūros renginius organizuoja gana daug renginių, bet dalyvių juose nedaug. Gyventojai dėl savo socialinės infrastruktūros problemų skundžiasi viešojo sektoriaus darbuotojams, bet dažniausiai gyventojai „atsimuša kaip į sieną“. Šie darbuotojai atkreipia dėmesį tik į kaimo bendruomenių pirmininkus. Kaimo bendruomenės padeda kaimiškųjų vietovių gyventojams būti aktyvesniems, organizuoja sporto šventes, ekskursijas, bet dažniausiai patys gyventojai nebėra aktyvūs ir nedalyvauja kaimo bendruomenių veikloje.

Tyrimo metodologija grindžiama Lietuvos ir kitų šalių mokslininkų darbais. Viešojo sektoriaus, regiono sampratą aprašo G. Žilinskas (2004), R. Vainienė (2006), V. Damašienė (2004). Kaimo vietovės sampratą, kaimo bendruomenių veiklą bei jos sociokultūrinius aspektus nagrinėja J. Jasaitis (2005-2009), R. Melnikienė (2005), D. Kšivickienė (2006), M. Treinys (2008), V. Atkočiūnienė (2008).

Tyrimo metodai:

1. *Teoriniai*: mokslinės literatūros ir statistinės medžiagos studijavimas, analizė, lyginimas bei apibendrinimas.

2. *Empiriniai kiekybiniai ir kokybiniai*: anketinė gyventojų apklausa, interviu su viešojo sektoriaus institucijų darbuotojais, atsakingais už socialinę ir kultūrinę veiklą, už bendradarbiavimą su vietos bendruomenėmis bei šių bendruomenių vadovais, dokumentų analizė.

3. *Statistiniai ir grafiniai*: tyrimo duomenų kiekybinė aprašomoji analizė atlikta SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*) statistikos skaičiavimo programa (11.5 versija).

Praktinis aktualumas. Magistro darbo reikšmingumą sudaro tai, kad atlikto tyrimo pagalba bus galima įvertinti dabartinę situaciją ir numatyti priemones, kaip stiprinti viešojo sektoriaus institucijų bendradarbiavimą su gyventojais, skatinant jų savarankiškumą ir iniciatyvumą, sprendžiant vietines socialines ir kultūrinis problemas.

Tyrimo imtis. Apklausta 243 Akmenės rajono kaimiškųjų vietovių dirbantys ir besimokantys gyventojai. Interviu metodu apklausti 7 ekspertai. Akmenės rajono meras, Akmenės miesto, Kivylių gyvenvietės ir Akmenės II kaimo bendruomenių pirmininkai, Akmenės rajono kultūros skyriaus vedėja ir Akmenės rajono savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė ir Akmenės rajono savivaldybės socialinio skyriaus vedėja.

Darbo struktūra. Darbas susideda iš įvado, trijų skyrių, darbe pateikiamos išvados ir rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas, priedai bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Darbą sudaro 104 puslapiai ir 6 priedai. Darbe pateikta 5 lentelės, 11 paveikslų, panaudota 61 literatūros šaltinis, 47 internetiniai šaltiniai ir 14 dokumentų.

1. REGIONO VIEŠOJO SEKTORIAUS IR KAIMIŠKŲJŲ VIETŲ FUNKCIJOS IR VEIKLOS TURINYS

1.1 Viešojo sektoriaus institucijos ir regioninės politikos samprata ir funkcijos

Vienas svarbiausių šiuolaikinės valstybės uždavinių – sukurti viešojo administravimo sistemą, kuri dirbtų geriau ir kainuotų mažiau, o jos veikla būtų skirta šalies gyventojams, jų reikmėms ir gerovei, maksimaliai priartinant visas paslaugas prie vartotojų ir plečiant savivaldos vaidmenį. [59, p. 499]

Viešasis sektorius dar vadinamas valstybės sektoriumi, kuris nagrinėja gamybos, tiekimo, prekių paskirstymo ir paslaugų vyriausybėms ir piliečiams procesus tiek nacionaliniu, tiek regioniniu ar vietos savivaldybių lygmeniu.

Valstybės sektorius — tai valstybės biurokratinis aparatas, struktūros, teikiančios paslaugas gyventojams, atliekančios teisės aktų laikymosi priežiūros funkcijas ir kt. [102]

Lietuva, tapusi Europos Sąjungos nare, tobulina vietos savivaldos ekonominius ir teisinius pagrindus, kurie veikia kaimiškųjų vietovių ir regiono plėtros procesą. Bet dar išlieka problemų regionų plėtroje, socialinių galimybių panaudojimo procese. Pastaruoju metu Lietuvos Respublikoje vyksta daug diskusijų apie Lietuvos regionų, miestų ekonominio atsilikimo priežastis, projektus, skirtus ūkininkams, verslininkams remti, kaimiškųjų vietovių plėtrai, regioniniam paveldui išsaugoti, verslininkų, valstybės institucijų atstovų mokymus. [41]

Išnagrinėjus mokslinę literatūrą galime sakyti, kad pagrindinės viešojo sektoriaus paslaugos yra socialinės tvarkos ir socialinio teisingumo palaikymas, sveikatos apsauga, švietimas ir kultūra. Galime teigti, kad pagrindiniai ir svarbiausieji viešojo sektoriaus atstovai yra:

- 1) teisininkas, kuris turi būti prieinamas kiekvienam LR piliečiui;
- 2) policininkas ar apylinkės inspektorius, taip pat turi būti prieinamas kiekvienam bendruomenės nariui, kuris esant būtinybei privalo LR įstatymų numatyta tvarka spręsti iškilusią viešosios tvarkos problemą;
- 3) gydytojas ar bendrosios sveikatos slaugytojas turėtų būti kiekviename mieste, miestelyje ir net kaime. Į kaimą bent kartą į savaitę turėtų atvažiuoti ne tik med. felčerė, bet ir kvalifikuotas, aukštąjį išsilavinimą turintis gydytojas;
- 4) pedagogas ar mokytojas, kurį turi turėti kiekviena bendruomenė. Dauguma pedagogų kaimo vietovėse yra pensinio amžiaus. Jauni pedagogikos specialistai į kaimus dirbti nesiveržia, nors ir nėra kur veržtis, nes mokyklos uždaromos;

5) menininkas, kuris turi būti kiekvienoje gyvenvietėje ar kaime. Tai tarsi gyvi meninio paveldo liudininkai. Juos lanko įvairios mokyklų moksleivių ir suaugusiųjų vietos gyventojų grupės bei turistai iš užsienio šalių.

Kalbant apie savivaldą reikėtų paminėti tokias svarbiausias institucijas, kaip savivaldybė, savivaldybės taryba, savivaldybės administracija, seniūnija, kurios užtikrina savivaldos įgyvendinimą ir turėtų būti suinteresuotos kuo glaudesniu bendravimu su gyventojais ir verslo struktūromis. Savivaldybė yra esminė institucija, atsakinga už vietos reikalų tvarkymą. Piliečiams savivaldybė yra pirmoji administracinė valdžios institucija. [59, p. 499]

Savivaldybė – valstybės teritorijos administracinis vienetas, turintis juridinio asmens statusą bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per savivaldybės tarybą. [117]

G. Žilinskas (2004) savivaldybių funkcijas skirsto pagal veiklos pobūdį: viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų teikimo. *Viešasis administravimas* – įstatymais ir kitais teisės aktais reglamentuojama valstybės ir vietos savivaldos institucijų, kitų įstatymais įgaliotų subjektų vykdomoji veikla, skirta įstatymams, kitiems teisės aktams, vietos savivaldos institucijų sprendimams įgyvendinti, numatytoms viešosioms paslaugoms administruoti, jas atlieka savivaldybės taryba, savivaldybės kontrolierius, valdyba, meras, savivaldybės administracija, kitos įstaigos, tarnybos, savivaldybės tarnautojai, kuriems teisės aktai ar savivaldybės tarnautojai, kuriems teisės aktai ar savivaldybės tarybos sprendimai suteikia viešojo administravimo teises savivaldybės teritorijoje.

Viešųjų paslaugų teikimo. Viešoji paslauga – valstybės ir savivaldybių įsteigtų specialių įstaigų bei organizacijų veikla, teikianti gyventojams socialines, švietimo, mokslo, kultūros, sporto ir kitas įstatymų numatytas sudarytas su savivaldybėmis sutartis – kiti fiziniai bei juridiniai asmenys. [59, p. 508]

Kaimiškųjų vietovių gyventojai neišspręs vieni patys kaimo problemų, jiems turi padėti svarbiausios ir pagrindinės valstybės institucijos, kaip savivaldybės administracija, policija ir pan. Tačiau pablogėjus šalies ekonomikai ir finansinei padėčiai, kaimiškosios bendruomenės vis mažiau gauna paramos iš pačios valstybės, kuri turėtų finansiškai remti esančias ar naujai besikuriančias bendruomenes. Esant ekonominei krizei uždarinėjamos pradinės mokyklos, mokiniai į miesto mokyklas yra vežami 15 ir daugiau kilometrų, jauni mokytojai nebenori eiti dirbti į mažesnius miestus ar kaimus. Visa tai sąlygoja kitos šiuolaikinės jaunųjų specialistų moralinės, dvasinės ir kultūrinės vertybės, studijų metais susirasti darbai didmiesčiuose, greitos karjeros siekimas.

Pavyzdžiui, bibliotekos kaimuose yra pagrindinė bendruomenės kultūrinė šerdis. Bibliotekose ir muziejuose yra saugomas gausus kultūrinis paveldas. Juk šiuo metu iš Europos Sąjungos paramos lėšų yra finansuojamas kompiuterių ir interneto paslaugų pirkimas bibliotekoms,

kad kaimuose ar bendruomenėse gyvenantys žmonės nėra atitrūkę nuo pasaulio ir dauguma moka naudotis naujausiomis informacinėmis technologijomis. Taip pat bibliotekose yra organizuojami įvairūs susitikimai ne tik su Lietuvoje žinomais mokslo ar meno atstovais, bet ir iš to krašto kilusiais garsiais žmonėmis, organizuojamos įvairios parodos. Labai svarbus dalykas visuomenei yra televizija ir spauda. Ne visi gyventojai turi galimybę užsisakyti spaudą. Tad bibliotekose iš joms skiriamų paramos lėšų yra prenumeruojama spauda, kurią bendruomenės gyventojai, užsukę į biblioteką, gali perskaityti.

Esant tokiai finansinei situacijai šalyje, kai mažinamas policijos darbuotojų skaičius, o kriminogeninė situacija blogėja, tiek kaimo, tiek net buvusių kolektyvinių sodų bendrijos buriasi į saugios kaimynystės bendrijas, kurios išsilaiko ne iš valstybės, bet iš savo asmeninių lėšų ir iniciatyvos. Iš to galime daryti išvadą, kad saugumu žmonės rūpinasi savo pastangomis, o ne samdo saugos tarnybos firmas. Šiam saugios kaimynystės projektui pritaria policija.

Iš viso to galime daryti išvadą, kad pagrindinis dalykas, ką šiuo metu turėtų padaryti Valstybė, tai sukurti mažiau kainuojančią ir geriau dirbančią viešojo administravimo sistemą, kuri tarnautų šalies gyventojams ir maksimaliai jiems suteiktų visas paslaugas. Savivaldybė žmogui yra pirmoji administracinė valdžios institucija, turinti juridinio asmens statusą bei Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę įgyvendinamą per savivaldybės tarybą.

Lietuvos Respublikos regiono plėtros įstatyme *regionas* apibūdinamas kaip vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika.

Regionas yra svarbiausia dalis viešosios teisės, išleistos žemesniu nei Valstybė lygiu ir susietos su politine savivalda. Regionai identifikuojami nacionalinėse konstitucijose arba įstatymuose, kurie garantuoja jam autonomiją, identiškumą, galias ir organizacines struktūras. Taigi, regionas yra teritorinis vienetas, kuriame vykdoma politika, atitinkanti to vieneto poreikius, bet kartu orientuota į visumos (valstybės) gerovės siekimą. [54]

Nacionalinė regioninė politika – valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai siekiant mažinti regionų socialinius ir ekonominius skirtumus bei išsivystymo netolygumus pačiuose regionuose, skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą. [113]

Regioninė politika – tai veikla, kuria siekiama efektyviai įgyvendinti ES regioninę politiką konkrečios valstybės teritorijoje: nuosekliai mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp ES regionų, skatinti tolygią ir subalansuotą plėtrą ES teritorijoje. [117]

R. Vainienės (2006) teigimu, regionine politika siekiama sumažinti nedarbą, padidinti pajamas vienam gyventojui, pagerinti infrastruktūrą ir panašiai. Paprastai regioninė politika yra vykdoma suteikiant regionui finansinių paskatų (mokesčių lengvatų) ir subsidijų arba pačiai valstybei imantis

aktyvių infrastruktūros gerinimo projektų. Regioninė politika yra kritikuojama dėl neefektyvaus išteklių paskirstymo.

Pagal Lietuvos regioninės politikos institucinę sistemą (2009) Lietuvoje už regioninės politikos vykdymą atsakingos šios institucijos: Vyriausybė, ministerijos, nacionalinė regioninės plėtros taryba, savivaldybės. Nacionalinę regioninę politiką įgyvendinančių subjektų įgaliojimus nustato Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas.

Ekonomikos smukimui labiau pažeidžiami yra atokesni, nuo stambiųjų centrų nutolę Lietuvos regionai. Tarp regionų gali išaugti žymūs socialiniai skirtumai. V. Damašienė (2004) regionus grupuoja pagal gamybos rezultatus, jų kitimo tempus ir kryptį. ES šalyse skiriami tokie regionų tipai: besivystantys, stabilizaciniai, stagnaciniai ir depresiniai regionai. Toks regionų skirstymas pagal gamybos rezultatus turėtų būti atliekamas periodiškai. Analizuojant regionų būklę, nustatomi rodiklių skirtumai, pokyčių tempai, numatomos svarbiausios plėtros strategijos.

Regionų plėtrą, kaip šalies teritorijų ekonominių ir socialinių sąlygų gerėjimo skatinimą, kuris remiasi žmogiškaisiais ištekliais, esama infrastruktūra bei strategijų ir planų įgyvendinimu, siekiant tobulinti gyvenimo kokybę apibūdina V. Ačaitė-Juknevičienė (2005).

Regionas – vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje turėtų būti tokia politika, kuri sumažintų nedarbo lygį, būtų padidintos pajamos vienam gyventojui ir būtų efektyvus išteklių paskirstymas, nes neefektyviai paskirsčius regiono išteklius esant ekonominiam nuosmukiui, silpnesni regionai bus dar labiau pažeidžiami.

1.2 Pagrindiniai teisiniai dokumentai, reglamentuojantys viešojo sektoriaus sociokultūrinę veiklą, ir jų paskirtis

Lietuvos Respublikos kaimiškųjų vietovių ekonominės ir socialinės situacijos pokyčius lemia Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymai, reguliuojantys žemės ūkio veiklą, dalyvavimą ES projektuose. [41 p. 117]

Pagrindiniai teisiniai dokumentai nustatantys viešojo sektoriaus institucijas ir kaimo plėtros politiką, yra: LR žemės ūkio ir plėtros įstatymas (2002), Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (1994), Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas (2000).

Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas (2002 m. birželio 25 d. Nr. IX-987, nauja redakcija 2008-12-31) nustato bendruosius žemės ūkio ir kaimo plėtros politikos formavimo ir įgyvendinimo principus. Žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatyme **kaimo plėtra apibrėžiama taip**: „Kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo socialinės infrastruktūros, bendruomeninių ryšių

tobulinimas užtikrinant ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugant ir puoselėjant kaimo etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką“.

Nustatant ir įgyvendinant valstybės žemės ūkio ir kaimo plėtros politiką, siekiama šių tikslų:

- 1) sukurti orientuotą į rinką, kooperuotą, efektyvų ir konkurencingą žemės ūkio sektorių;
- 2) sudarant sąlygas didėti žemės ūkio veiklos subjektų pajamoms, užtikrinti kaimo vietovių gyventojų gyvenimo lygį individualioms socialinėms, ekonominėms ir kultūrinėms reikmėms tenkinti;
- 3) tolygios ir įvairiapusės kaimo ūkinės plėtros ir socialinės ekonominės sanglaudos kaimo vietovėse, sudarant sąlygas gerinti kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybę;
- 4) užtikrinti, kad į rinką būtų teikiami saugūs ir geros kokybės bei plataus asortimento žemės ūkio ir maisto produktai;
- 5) plėtoti eksportą;
- 6) užtikrinti kuo didesnę apsirūpinimą savos gamybos žemės ūkio ir maisto produktais;
- 7) plėtoti šalies subalansuotą maisto ūkį, kurio svarbiausia integruota dalis yra žemės ūkis;
- 8) tausoti aplinką taikant agrarinės aplinkosaugos bei miškininkystės priemones ir skatinti subalansuotą atsinaujinančių gamtos išteklių naudojimą. [118]

Regioninės plėtros įstatymas (2000 m. liepos 20 d. Nr. VIII-1889) nustato nacionalinės regioninės politikos tikslą, uždavinius, įgyvendinimo priemones, regioninės plėtros planavimo dokumentų rengimą ir tvirtinimą, taip pat nacionalinę regioninę politiką įgyvendinančių subjektų įgaliojimus. [113]

Regioninės plėtros įstatymo tikslas yra modernizavimą smunkančios pramonės regionuose ir skatinti ūkio pertvarkymą, plėtoti atsilikusius kaimiškuosius regionus pertvarkant ir restruktūrizuojant jų ūkį, reformuojant žemės ūkio gamybą, apdirbamąją pramonę ir rinkodaros struktūras, skatinant naujus verslus bei paslaugų kūrimą, o taip pat skatinti užsienio, visų pirma Europos Sąjungos investicijas į Lietuvos ūkį. [47]

Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas (1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533) [117] nustato savivaldybių institucijų sudarymo ir veiklos tvarką įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Europos vietos savivaldos chartijos nuostatas, apibrėžia vietos savivaldos principus, savivaldybių institucijas, jų įgaliojimus ir funkcijas, savivaldybės tarybos nario statusą, savivaldybių ūkinės ir finansinės veiklos pagrindus. Šio įstatymo tikslas - skatinti ir plėtoti vietos savivaldą kaip demokratinės valstybės raidos pagrindą.

Pagrindiniai teisiniai dokumentai nustatantys kultūros ir mokslo veiklą yra: Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymas (2004), Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991), Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas (1995), Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produkto įstatymas (2007).

Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymas (2004 m. liepos 15 d. Nr. IX-2395) nustato kultūros centrų steigimą, pertvarkymą, pasibaigimą, valdymą, veiklą, klasifikavimą, finansavimą bei kitus su kultūros centrų veikla susijusius santykius. [112]

Kultūros centrai atlieka šias pagrindines funkcijas:

- 1) sudaro sąlygas etninės kultūros sklaidai, populiarinti senąsias kultūros tradicijas, papročius, laiduoti etninės kultūros perimamumą;
- 2) organizuoja mėgėjų meno kolektyvų, studijų, būrelių veiklą;
- 3) rūpinasi mėgėjų meno kolektyvų parengimu ir dalyvavimu Dainų šventėse, vietiniuose, regioniniuose, respublikiniuose ir tarptautiniuose renginiuose;
- 4) organizuoja pramoginius, edukacinius ir kitus renginius;
- 5) rengia valstybinių švenčių, atmintinų datų, kalendorinių švenčių paminėjimą;
- 6) rūpinasi vaikų ir jaunimo užimtumu, meniniu ugdymu;
- 7) kuria ir įprasmina šiuolaikines modernias meno veiklos formas;
- 8) organizuoja etninę kultūrą, mėgėjų meną populiarinančius renginius, tenkinti kitus bendruomenės kultūrinius poreikius;
- 9) sudaro sąlygas profesionalaus meno sklaidai;
- 10) tenkina sociokultūrinius bendruomenės poreikius.

Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas (1995 m. birželio 6 d. Nr. I-920) [132] nustato bibliotekų veiklos valstybinį valdymą, bibliotekų sistemą, bibliotekų fondo sudarymo tvarką, šio fondo struktūrą ir jo apsaugą. Apskritis viešoji biblioteka kaupia ir saugo nustatytos teritorijos poreikius tenkinantį universalų dokumentų fondą, dalyvauja sudarant Lietuvos bibliotekų fondą ir kuriant bibliotekų informacijos sistemą.

Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produkto įstatymas (2007 m. birželio 26 d. Nr. X-1207) [115] užtikrina tautinio paveldo produktų valstybinę apsaugą, įgalina išsaugoti ir skleisti sukauptą tradicinių amatų patirtį, suteikus jai šiuolaikinį reikšmingumą, apibrėžia tautinio paveldo produktų, tradicinių amatų sąvokas, jų klasifikavimo principus, sertifikavimo procedūras, sudaro tradiciniams amatininkams palankias sąlygas kurti tautinio paveldo produktus, juos realizuoti ir populiarinti, nustato valstybės paramos šiai sričiai principus ir formas, kiek to nereglamentuoja kiti įstatymai.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489) nustato Lietuvos Respublikos švietimo tikslus, švietimo sistemos principus, švietimo sistemos sandaros, švietimo veiklos, švietimo santykių pagrindus, valstybės įsipareigojimus švietimo srityje. Švietimo tikslai yra šie:

- 1) išugdyti kiekvienam jaunuoliui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi, išlavinti dabartiniam gyvenimui svarbius jo komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinę

kultūrą, užtikrinant gimtosios ir užsienio kalbų mokėjimą, informacinį raštingumą, taip pat šiuolaikinę socialinę kompetenciją ir gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą;

2) nustatyti jaunuolio kūrybinius gebėjimus ir pagal tai padėti jam įsigyti profesinę kvalifikaciją ir kompetenciją, atitinkančią šiuolaikinį kultūros bei technologijų lygį ir padedančią jam įsitvirtinti ir sėkmingai konkuruoti tolydžio kintančioje darbo rinkoje, perteikti šiuolaikinės technologinės, ekonominės bei verslo kultūros pagrindus, būtinus šalies ūkio pažangai, konkurencingumui bei subalansuotai raidai laiduoti, sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius ir tobulėti mokantis visą gyvenimą;

3) stiprinti visuomenės galias užtikrinant darnią krašto ūkio, aplinkos ir žmogiškųjų išteklių plėtrą, vidinį ir tarptautinį ūkio konkurencingumą, nacionalinį saugumą ir demokratinės valstybės raidą;

4) perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą;

5) sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės bei politinės kultūros pagrindus, išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtiną asmeniui, kaip kompetentingam Lietuvos piliečiui, europinės ir pasaulinės bendrijos, daugiakultūrės visuomenės nariui. [114]

1.3 Kaimiškųjų vietovių sociokultūrinės veiklos skatinimas

Lietuvos žemės ūkyje po šalies nepriklausomybės atkūrimo (1990 m.) reikėjo ne tik vėl iš naujo suformuoti privatų sektorių, bet ir aprūpinti ūkius moderniomis gamybos priemonėmis. Todėl kaimo politikos priemonės buvo telkiamos žemės ūkiui industrializuoti, laikantis XX a. būdingo požiūrio, kad žemės ūkyje modernūs gali būti tik didieji, masto ekonomiką galintys pasiekti ūkiai. Paramos priemonės turėjo padėti suinteresuoti žmones ūkininkauti ir likti gyventi kaime, taip pat užtikrinti didesnę darbo našumą Lietuvos žemės ūkio sektoriuje. Nors Lietuvai teko spręsti uždavinius, kurie rinkos ekonomikos šalyse buvo aktualūs prieš kelis dešimtmečius, jie iš esmės neprieštaravo ES taikomo paramos modelio principams. Sukurtas po Antrojo pasaulinio karo, šis modelis buvo orientuotas į žemės ūkio industrializavimą, ir iki šiol jo pagrindiniai principai nebuvo keičiami.

Tačiau ES palaiapsniui pereina prie naujo, XX ir XXI a. sandūroje susiformavusio, požiūrio į paramos kaimui tikslus ir priemones. Naujasis požiūris atsirado, reaguojant į žinių visuomenės reikalavimus. Todėl XXI a. pradžios kaimo politikoje jau akcentuojamas ne ekonominis, bet kultūrinis principas, į pirmąją vietą paramos tiksluose iškeliant rūpestį – ką paliksime ateities kartoms ir kaip jų gerovę suderinti su dabartine veikla kaime. [107] 1 lentelėje pateikiami XX ir XXI amžiaus principai.

1 lentelė

XX - XXI amžiaus kaimo politikos modelis

Principas	XX amžius	XXI amžius
Ekonominis principas	Žemės ūkis industrializuojamas, siekiant padidinti darbo našumą, kuris daug žemesnis nei pramonėje	Daugiasektorinė ekonomika, padedanti išvengti žemės ūkio produktų perprodukcijos ir gamtos alinimo bei kurianti darbo vietas nenorintiems ar nesugebantiems ūkininkauti
Socialinis principas	Kaimas yra miesto maitintojas, todėl norint užtikrinti pakankamo maisto kiekio gamybą, valstybė turi paremti žemdirbius, kad jie liktų gyventi kaime	Kaimas yra miesto sodas, todėl norint užtikrinti jo žydėjimą ir derėjimą, valstybė turi rūpintis gamtos išsaugojimu, visų pirma paremdama gamtą tausojančius ir sveikus produktus gaminančius žemdirbius
Politinis principas	Žemdirbiai reikalauja „teisingų“ kainų	Siekimas suderinti vietinės kaimo bendruomenės vertybes su persikėlėlių iš miesto gyvenimo būdu.
Kultūrinis principas	Kaimas – nacionalinių tradicijų saugotojas	Gyvenimas harmonijoje su gamta, galvojant apie ateities kartas

Sudaryta autorės, remiantis šaltiniu: Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija ir Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas (2010). *Žalioji knyga: Lietuvos kaimo ateitis*. [žiūrėta 2010-04-09]. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fls/leid_fl/W_Zalioji%20knyga_2010.pdf

Šiandien parama kaimui nėra tapatinama su parama žemdirbiams. Šiuo metu svarbia kaimo politikos sritimi yra gamtosauga, gyvenimo kokybė kaime ir vietinių iniciatyvų skatinimas. Taip pat yra ieškoma būdų, kaip būtų įmanoma pakeisti tiesioginės paramos teikimą, kad ji galėtų prisidėti prie aplinkos tvarumo ir žemdirbių orientavimosi į naujus vartotojų poreikius maisto kokybei. XXI a. kaimo vizijoje kaimas yra kitoks nei miestas, jis nei geresnis, nei blogesnis. Gyvenimas mieste labai skiriasi nuo gyvenimo kaime, todėl ir pati gyvenimo kokybė negali būti matuojama tais pačiais rodikliais.

Plečiantis ekologiniam judėjimui, gyvenimas kaime kasdien įgyja vis didesnę vertę. Bet gyvenant gamtoje ir norint turėti didesnę privačią aplinką nemažai kainuoja, kadangi dėl nedidelio gyventojų tankumo įvairių paslaugų teikimas yra labai brangus. Prieš keliantis gyventi į kaimą reikia apsvaistyti, ar gyvenant kaime bus galimybė greitai ir kokybiškai gauti policijos, sveikatos, švietimo, socialinės apsaugos ir kitų valdžios institucijų teikiamas paslaugas.

Kaip ir kitos valstybės, taip ir Lietuva turėtų atsižvelgti į gyventojų aptarnavimo standartus, ir įsipareigotų, nepriklausomai kur žmogus gyvena mieste ar kaime šių nustatytų standartų laikytis.

Kaip pavyzdį galime pateikti šiuos klausimus: už kiek daugiausiai kilometrų nuo gyvenamosios vietos gali būti pradinė mokykla, per kiek laiko privalo atvažiuoti greitoji med.pagalba ar ugniagesiai esant skubaus iškvietimo atvejui. Nemažai diskutuojama yra apie tai, kad valstybė turėtų prisiimti atsakomybę ir įsipareigojimus švietimo, sveikatos apsaugos, policijos sektoriuose. Taip pat kaimiškiose vietovėse turėtų būti remiamas verslas, kuris neišsilaikytų rinkos sąlygomis. Pavyzdžiui, turėtų būti kaimo parduotuvė, kuri prekiautų būtinomis buitinėmis prekėmis, vaistinė ir kt. [107]

XXI a. kaimas jau nebelaikomas kaip vien tik maisto produktų gamintojas. Vis dažniau kaimas laikomas kaip vieta, kurioje ne tik galima pailsėti, bet ir nuolat sveikai gyventi. Miestiečiai poilsui kaime ieško tokių priemonių, kurios jiems sudaro geresnes sąlygas poilsui ne žemės ūkio užterštoje aplinkoje, o natūralioje kaimo gamtoje.

Svarbu yra žinoti Lietuvos vartotojų prioritetus, kuri garantuos žemės ūkiui ne trumpalaikį, bet ilgalaikį konkurencingumą, o kaimiškus regionus pavers vieta, patrauklia gyventi, dirbti ar atvažiuoti pailsėti. Jaunimui, gyvenančiam kaime, kai natūraliai mažėja kaimo gyventojų užimtumas žemės ūkyje, turi būti sukurtos sąlygos pasirinkti jų profesinius interesus atitinkančią veiklą. Tobulėjant naujoms informacinėms ir komunikacinėms sistemoms atsirado plačios perspektyvos. Lietuvoje sparčiai auga kompiuterizuotos darbo vietos, kurios vis dažniau iš įstaigų yra perkeliamos į gyvenamuosius namus. Pavyzdžiui, gyvenant Lietuvos kaime, galima dirbti ne tik kuriame nors Lietuvos mieste ar miestelyje, bet ir kitose užsienio šalyse. Šitoks technologijų tobulėjimas gali būti labai svarbus veiksnys, skatinantis kaime įsikurti aukštą kvalifikaciją turinčias jaunas šeimas.

Skirstant paramą, daugiau dėmesio reikėtų skirti ne pavieniams, ką tik mokslus baigusių jaunų žmonių, bet jaunų šeimų poreikiams, nes šeimos sukūrimas formuoja visai kitus gyvenimo sąlygų reikalavimus: laisvalaikio leidimo problemų akcentavimas užleidžia vietą rūpinimuisi vaikais ir buičiai reikalingų paslaugų pasiūla bei kokybe. Kita vertus, ateityje kaimas galėtų būti panaudotas kaip rekreaciniai išteklių pagyvenusių žmonių gyvenimo kokybei gerinti. Pasaulyje labai populiarėja pensininkų gyvenvietės, kurios kuriasi kaip kartu gyvenanti bendruomenė. Lietuvoje kol kas tokių bendruomenių dar nėra. Taip pat reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad kaime būtų kuriamos naujos, su žemės ūkiu nesusijusios darbo vietos, atsirastų galimybė panaudoti ištuštėjusius pastatus, pvz., uždaromų mokyklų patalpas, dvarus ir pan.

Šiuo metu Lietuvoje yra 43 kaimai, kurie yra išsaugoję istorinį arba kultūrinį paveldą. Labai vertinamas medinis paveldas, kuris dėl savo unikalios statybos technikos bei dekoru formų laikomas ne tik tautine, bet ir Europos vertybe. Taip pat kaimiškose teritorijose yra įsikūrę 59 saugomi dvarai, parkai ir sodai. Tačiau šių etnografinių kaimų ir gyvenviečių, kuriose yra

išsisdėsčiusios dvaro sodybos, gyventojai susiduria su tomis pačiomis ar panašiomis problemomis kaip, pavyzdžiui, neišspręstas nuosavybės klausimas, kritinė pastatų būklė, kaimų atokumas.

Mąstant apie ateitį, tikriausiai pagrindinė visų šių gyvenviečių problema yra ta, kad jose gyvena nedaug darbingo amžiaus žmonių, kurie yra nepajėgūs atgaivinti ir tęsti vietos tradicijas. Kaip rodo patirtis, etnografinių kaimų, dvarų išsaugojimas ar atnaujinimas yra negalimas be privačios iniciatyvos. Taip pat svarbu, kad Lietuvos kaimo tradicijos ir senųjų amatų technologijos plistų į kitas gyvenvietes, taptų žinomos ir populiarios visuomenėje. Todėl yra siekiama, kad steigiant tradicinių amatų centrus ir skatinant, kad amatininkystė įgautų verslo pobūdį, būtų derinama su kaimo turizmu, o buvusių dvarų sodybose kurtųsi poilsio, administravimo, švietimo įstaigos ar įvairios bendruomenės (pvz., menininkų, pensininkų), galinčios prisidėti prie dvaro tvarkymo ir saugojimo. [107]

Ekologiniai kaimai – XXI a. visuomenės reiškinys. Nors ekologiniuose kaimuose panaudojamas istorinis patyrimas, gyvenimas ekologiniame kaime jokių būdu nereiškia grįžimo prie tradicinio valstietiško gyvenimo būdo. Racionalų gamtinių išteklių naudojimą, rūpinantis ateities kartomis, ekologiniame kaime mėginama užtikrinti, kiekvienai sodybai skiriant ne mažiau kaip hektaro dydžio sklypą. Sklype turi būtų vandens telkinys (jis gali būti suformuotas dirbtinai), o dalis sklypo apsodinta mišku. Šitaip yra užtikrinama privati šeimos erdvė ir siekiama sukurti sodyboje natūraliai atsikuriančią biosistemą. Kad kaimo bendruomenė būtų saugi ir draugiška, kaimo gyventojų skaičius neturi viršyti 150 žmonių. Moksliskai yra įrodyta, kad viršijus šią kiekybinę ribą, prasideda natūralus bendruomenės skilimo procesas, pradžioje pasireiškiantis ypač nepageidautiniais reiškiniais: konfliktais, intrigomis ir pan. Ekologiniuose kaimuose istorinis paveldas perduodamas iš kartos į kartą, puoselėjant giminės sodybas.

Jei bendruomenių nariai aktyviai išsakytų savo problemas ir pasiūlytų konstruktyvius jų sprendimo būdus, padedančius išsaugoti ne tik vertybes, bet ir saugomų teritorijų gyvybingumą Lietuvos kaimo politikoje atsirastų daugiau sprendimų, palankių kaimo bendruomenėms, besimančioms saugoti kultūrinės, istorinės ir gamtos vertybes. [107]

Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategija siekiama sudaryti palankias sąlygas vykdyti kryptingą nacionalinę regioninę politiką Lietuvoje. Strategijoje įvardijama, kad plėtros laikotarpio iki 2013 metų nacionalinės regioninės politikos pagrindinė problema – dideli ir nemažėjantys socialiniai bei ekonominiai skirtumai tarp regionų. Pagrindinė jų priežastis – nepakankamai tolygi teritorinė ekonominė plėtra, dėl to, kad prasta infrastruktūros būklė, o dažnai – ir jos trūkumas; prastos miesto aplinkos, transporto ir bendruomeninės infrastruktūros būklės ar jos trūkumo nesukuriama palanki aplinka verslui, negarantuojama tinkama gyvenimo aplinka ir kokybė gyventojams; kvalifikuoti darbingo amžiaus gyventojai, palieka regionus ir išvyksta į kitus šalies miestus arba kitas valstybes; nepakankamas sveikatos ir švietimo paslaugų prieinamumas, neigiami

užimtumo pokyčiai, neišvystyta infrastruktūra lemia prastą, palyginti su miestu, kaimo demografinę, ekonominę ir socialinę padėtį; kaime vyrauja didelė priklausomybė nuo žemės ūkio ekonominės veiklos – apie pusę kaimo gyventojų užsiima žemės ūkio veikla; dėl mažėjančio žemės ūkio sektoriuje dirbančių gyventojų skaičiaus, nedarbo lygio augimo kaime pavojaus labai aktuali tampa alternatyvios ekonominės veiklos kaimo vietovėse plėtra. [80]

Kaip jau minėta, kaimiškųjų vietovių gyventojų sociokultūrinio aktyvumo skatinimui svarbios yra kaimo bendruomenės. Pastaraisiais metais kaimo bendruomenių skaičius sparčiai auga ir jų veikla labai aktyvi. Jos rengia įvairius projektus, kurie teikią naudą kaimo žmonėms, rajono ekonominei, socialinei, kultūrinei, aplinkosaugos sritims. Siekdamos užsibrėžto tikslo, kaimo bendruomenės susiduria su žmogiškųjų išteklių stoka. Trūksta žmonių, galinčių prisidėti prie visuomeninės veiklos. Paradoksalu, tačiau bene aktualiausia problema yra tai pačių vietos gyventojų nepakankamas domėjimasis kaimo bendruomenių veikla.

Pastebimos ir teigiamos permainos: vyksta daugiau renginių, žmonės vis aktyviau dalyvauja bendruomeninėje veikloje, jie tampa vieningesni, gerėja jų tarpusavio santykiai, atsiranda didesnis pasitikėjimas savo jėgomis. Kaimo gyventojų aktyvumo, verslumo, naujų galimybių paieškos skatinimas priklauso nuo vietinių bendruomenių bei jų lyderių.

1.4 Kaimo bendruomenių veikla ir bendradarbiavimas su valdymo institucijomis

Kaip teigia R. Melnikienė (2005) gyvenamųjų vietovių įvairovė, savita ekonominė, socialinė ir kultūrinė infrastruktūra lemia joms būdingą gyvenseną, santykius, regioninę kultūrą. Pagal Lietuvos administracinį-teritorinį suskirstymą kaimo vietovėms priklauso įvairaus tipo kaimai ir miesteliai.

Panagrinėkime keleto autorių pasisakymus, kas yra kaimas. Lietuvos kaimą galime apibūdinti kaip žmogui patrauklią erdvę darbui, gyvenimui ir poilsiui, kur galime išplėtoti socialinę ir gamybinę infrastruktūrą, formuoti išsilavinusių ir veiklių žmonių bendruomenę bei kurti sveiką aplinką bei gražų savo bendruomenės kraštovaizdį.

Sociologas Arūnas Poviliūnas (2003) *kaimą* apibrėžia kaip socialinį reiškinį, kuris turi ir kitą, subjektyviąją savo pusę. Kitaip tariant, kaimo vaizdinys, kaimo samprata egzistuoja ir žmonių sąmonėje. Tačiau žmonės, priklausantys socialinei tradicijai, kurioje egzistuoja kaimas kaip socialinis reiškinys, nors ir žinodami, kas tai yra, turi nevienodas kaimo sampratas. Kalbant radikaliau, būtų galima teigti, kad kiekvieno sąmonės kuriamas kaimo paveikslas turės savitų atspalvių.

R. Melnikienės (2005) teigimu, kaimas traktuojamas kaip vientisa ekonominė-socialinė sistema. Tačiau ji nieko išsamiau nepaaiškina, nes miestas taip pat gali būti vientisa socialinė-ekonominė sistema.

J. Jasaitis primena, kad Lietuvoje vis dar vyrauja praeitame šimtmetyje susiformavęs kaimo įvaizdis, nes kaimas suprantamas kaip retai apgyvendinta vietovė, kurioje plėtojama tradicinė augalininkystė, daržininkystė, gyvulininkystė, miškininkystė ir pan., o daugumos gyventojų išsimokslinimas – nebaigtas vidurinis arba profesinis. [24, p. 85]. Šis autorius labai aiškiai apibūdina kas yra kaimas, kokia yra taip vadinamo kaimo teritorija, kuo verčiasi kaimo gyventojai, tuo apibrėždamas kaimo ekonominę sistemą. Jo pastarųjų metų straipsniuose dažnai nagrinėjama ir kaimo sociokultūrinė veikla. Nesunku atspėti, kodėl daugumos kaimo gyventojų išsilavinimo lygis nėra didelis. Dauguma kaimo gyventojų mano, kad mokslas jiems nereikalingas, užtenka pabaigti pagrindinę mokyklą. Vieni nežada toliau siekti mokslo aukštumų ir lieka gyventi kaime, kiti gabesni, mieste įgyja kokią nors profesiją, tačiau grįžta dirbti atgal į kaimą. Aukštuosius mokslus kaimuose turi gyventojai, kurie vadovauja kokioms nors bendrovėms ar įstaigoms. Daug žmonių iš miesto keliasi gyventi į kaimus, perkasi arba iš tėvų bei senelių perima senas sodybas ir jas tvarkosi. Tačiau jie nebūtinai turi dirbti kaime, daugumos darbai yra mieste ir į darbą važiuoja automobiliu. Jų išsilavinimas yra žymiai aukštesnis už taip vadinamų vietinių kaimiečių. Atvykę iš miesto gyventi žmonės į kaimą su savimi kartu atsiveža ir miestietišką kultūrą, kurią stengiasi išlaikyti savo gyvenamojoje vietoje.

Dažniausiai kaimu laikoma gyvenvietė turinti iki 6000 gyventojų, tačiau kiekvienoje valstybėje šis skaičius skiriasi. [75]

Kaimas – apibūdinimas kaip grupė sodybų, kiemų, ūkių, kurie savo artumu, žemės išdėstymu bendrais naudojamais plotais (ganyklomis, miškais, vandenimis ir kt.) ar šiaip tradiciniais vienas nuo kito priklausomais veiksniais sudaro atskirą vienetą. Arūnas Poviliūnas (2003) kaimą traktuoja ir kaip tam tikrą teritoriją, su gamtos ir žmonių suformuota kraštovaizdžiu, tam tikru gyventojų skaičiumi, jų gyvenimo sąlygomis bei kokybe, vienokia ar kitokia galimybės gyvensena.

E. Ribašauskienės ir V. Uždavinienės [9] darbuose akcentuojam tokie kaimo bruožai, kaip nedidelis kaimo gyventojų skaičius, savitos jų gyvenimo sąlygos, kitokia gamybinės bei socialinės sferos objektų santalka bei atitinkamos veiklos kryptys. Kaimiškųjų gyvenviečių įvairovė sąlygoja specifinius žmonių santykius, regioninę kultūrą, savitą gyvenseną.

Pateikiame dar keletą teiginių, kuriuos aptikome pastaraisiais metais pasirodžiusioje mokslinėje literatūroje. Išryškėjo tai, kad įvairūs autoriai neretai akcentuoja tik kurį nors vieną kitą kaimišką vietovės apibūdinantį aspektą. Pavyzdžiui:

Kaimo vietovė – tai teritorija, kurioje dominuoja natūrali gamtinė aplinka, o gyventojų koncentracija nedidelė. [37 p. 18]

Kaimo vietovė – kaimas, miestelis ar miestas, kurio gyventojų skaičius neviršija šešių tūkstančių. [118]

M. Treinys ir A. Baležentis kaimo vietovę apibūdina kaip teritoriją, kurioje:

a) dominuoja natūrali gamtinė aplinka, o didžioji žemės naudmenų dalis naudojama žemės ūkiui, miškininkystei, žvejybai, rekreacijai;

b) nedidelė gyventojų, sudarančių teritorines kaimo bendruomenes, koncentracija; dauguma jų užimti atsinaujinančių išteklių eksploatavimu.

O štai europietiškas kaimo apibūdinimas, pateiktas Europos Komisijos užsakymu atliktame tyrime:

„Kaimas jau nebėra žemės ūkio veiklos sinonimas. Tai sritis, pasižyminti ūkinės veiklos įvairove, įskaitant šiuolaikinę pramonę ir paslaugų sistemą. Šį procesą palengvina infrastruktūros tobulinimas, naujų transporto linijų tiesimas ir geresnės galimybės pasiekti šias vietas bei naujos komunikacijos formos.“ (‘‘Apie naująją miesto ir kaimo partnerystę. Kaimo vietovių tipologija Europoje.’’ Milanai, 1999. Projekto vadovas – Flavio Boscacci)

R. Melnikienė (2005) nurodė, kad kaimo vietovių darnios plėtros pagrindas yra konkurencingas ūkis ir socialinė kaimo bendruomenės integracija. Kaimas turi būti patraukli ir saugi gyventi vieta, su gera infrastruktūra, gyvybingais žemės ūkio, miškininkystės, žuvininkystės bei kitos veiklos sektoriais, su sveika aplinka, išsaugotu bei puoselėjamu kraštovaizdžiu. Socialinės ir ekonominės politikos derinimo dėka visi kaimo regionai turi būti plėtojami tolygiai. Itin reikšmingas vaidmuo skatinant subalansuotą regionų plėtrą ir įgyvendinant kaimo plėtros politiką skiriamas kaimo bendruomenėms. Stiprios, gebančios prisitaikyti prie besikeičiančios ekonominės ir socialinės aplinkos bendruomenės – kaimo gyvenamosios vietovės pažangos garantas. Bendruomeninis judėjimas sukuria prielaidas skurdo ir socialinės atskirties mažinimui kaime, taip pat kaimo kaip savitos socialinės struktūros kūrimuisi ir plėtrai.

Kaimą ši autorė apibūdina kaip dažniausiai žemės ūkiu besiverčiančių žmonių retai apgyventa (10-70ž./ha) savarankiška gyvenvietė su vyraujančiu dirbamujų laukų ir pievų kraštovaizdžiu. Tačiau kaimas turi būti patrauklus gyvenimui, poilsiui ir darbui. Šiai vizijai pasiekti iškelti strateginiai tikslai: darni žemės ūkio ir kaimo plėtra su modernia gamybine ir socialine infrastruktūra bei sveika aplinka; konkurencingas, atviras inovacijoms žemės ir maisto ūkis; palankios verslo, darbo, kultūrinės ir socialinės sąlygos kaimo gyventojams ir kaimo bendruomenėms. Pateiksiu keletą apibrėžimų kaip kiti autoriai apibūdina kaimo bendruomenę ar bendruomenę.

Kaimo bendruomenė – tai sąveikaujanti kaimo teritorijos gyventojų grupė, kuri turi bendras naudojimo vertybes, aptarnavimo įstaigas, ją vienijančius bendrus interesus, ūkinius, socialinius,

kultūrinius bei teritorinius tikslus, įgyvendinamus savivaldos koordinuotomis priemonėmis bei kooperuotais ištekliais. [7, p. 52-53]

Kaip pažymi D. Kšivickienė (2006), kaimo bendruomenės neabejotinai gali suteikti moralinį palaikymą, paremti finansiškai skurstantį bendruomenės narį, padėti jam nelaimės atveju, tačiau joms stinga lėšų vykdyti didesnės reikšmės socialinei veiklai. Vienose seniūnijose bendruomenė – tai vietos valdžios partneris sprendžiant skurdo ir kitas aktualias problemas, kitose – bendradarbiaujama vangiai.

Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatyme (1994) bendruomenė ar kaimo bendruomenė, tai atitinkamoje teritorijoje nuolat gyvenantys asmenys, susieti bendrais viešaisiais poreikiais ir interesais.

Bendruomenė tai:

- Gamybiniais ir kitais santykiais susijęs gyvenimas, kolektyvas; [28]
- Tarpusavio sąveika, sudėtingi, įvairialypiai žmonių kontaktai, atsirandantys iš bendros veiklos poreikių. Jį apima keitimąsi informacija, bendros sąveikų strategijos parengimą kito žmogaus suvokimą ir supratimą; [10]

- Kaimo vietovės gyventojų grupė, turinti bendrų ūkinių, socialinių bei humanitarinių tikslų ir siekianti juos įgyvendinti savivaldžiomis koordinuotomis priemonėmis, atskirais atvejais ir kooperuotais ištekliais. [9, p. 25]

R. Linkevičiūtė teigia, kad bendruomenė suteikia žmogui platesnes sąlygas jo raiškai, jaustis reikalingam, vieninteliu ir nepakartojamam.

Viešosios teisės požiūriu kaimo bendruomenė - savivaldybės vienetas vietos reikalams tvarkyti. Juridiniu asmeniu bendruomenė buvo pripažinta jau romėnų teisėje. Sociologijoje kaimo bendruomenė suprantama kaip tam tikroje vietovėje gyvenančių žmonių grupė, turinti tam tikras bendras institucijas (mokykla, bažnyčia ir kt.), jungiama bendros grupės narių patirties, tarpusavio priklausomybės. Ji turi ir kiek formalios savivaldos, priklausydama tuo pačiu ir didesniai socialiniam junginiui (tauta, apskritis, valstybė); kaimo žmonių neprievartinio susibūrimo, jų organizuotumo (ir pilietinio brandumo), sprendžiant savus ir bendruosius interesus struktūra, parodanti pilietinės visuomenės brandos laipsnį. Funkciniu požiūriu kaimo bendruomenė yra tam tikras socialinis sąveikos procesas, praplatinąs bei pagilinąs tarpusavio bendruomenės narių priklausomybę. [9, p. 24]

Pagal J. Žukovskį (2009) kaimo bendruomenės centras yra:

- Visuomeninė organizacija, kurios veikloje gali dalyvauti kaimo vietovės (seniūnijos, jos dalies, kaimo gyvenvietės ar kelių kaimų) gyventojai, taip pat šios vietovės miško savininkai ir nuomininkai, negyvenantys vietovėje, bei jų šeimos nariai, susieti viešaisiais poreikiais ir interesais;

- Savarankiškai besitvarkanti nevyriausybinė, kaimo savivaldos institucija, kurios veiklą reglamentuoja LR įstatymai ir organizacijos įstatatai.

Bendruomenių plėtra yra bendra bendruomenės, pagrįstos teritorija, jos ištekliais ir interesais, veikla, nukreipta bendruomenės, galinčios nustatyti ir prioritetizuoti savo poreikius, kelti tikslus ir juos įgyvendinti remiantis tarpusavio pagalbos iniciatyvomis, įtraukimu ir dalyvavimu. Bendruomenių plėtra gali būti apibūdinama kaip rezultatas, tai bendruomenės (teritorinės arba funkcinės) gebėjimas mobilizuoti savo socialinį, žmogiškąjį ir kitą kapitalą taip, kad galima būtų numatyti procesą, jo kitimą ir atitinkamai reaguoti į vidaus bei išorės pokyčius. [9, p. 29]

Kaimo bendruomenių atsiradimą lemia toje teritorijoje gyvenančių žmonių aktyvumas ir noras veikti. Kaimo bendruomenės susikūrė ir vystosi todėl, kad asmuo nori padėti sau, aplinkiniams sprendžiant ekonomines-socialines, bei kultūrinės problemas ir esant reikalui spręsti konfliktus. Kaip paskata telktis į bendruomenes yra ir kitų kaimo bendruomenių teigiami pavyzdžiai, informacija apie jų efektyvią veiklą.

Šiuo metu bendruomenių veikloje dominuoja kultūrinė veikla – tradicinių švenčių, sporto varžybų, koncertų, parodų, susitikimų su įžymiais žmonėmis organizavimas ir pan. Kitose Europos šalyse kaimo bendruomenės veiklą pradeda būtent nuo kultūrinių renginių organizavimo, kadangi tokia veikla padeda sutelkti žmones, sukurti bendruomeniškumo atmosferą, sumažinti priešišumą ir nepasitikėjimą. Be to, kultūra yra ta bendruomenės sritis, kur pagal Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymą galima įgyvendinti visišką decentralizacijos principą ir todėl čia yra didelės galimybės įgyvendinti kaimo bendruomenių iniciatyvas. Ilgainiui bendruomenės subręsta ir kitokiai veiklai, ima galvoti apie bendruomenės verslą, galimybę teikti socialines paslaugas. [4, p. 35-36]

Pagrindiniai kaimo ir vietos plėtros srities valdžios institucijų dalyviai yra Finansų ministerija, Žemės ūkio ministerija, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija bei Vidaus reikalų ministerija, kurios kartu su kitomis suinteresuotomis valdžios institucijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis regionų lygmeniu dalyvavo įvairiuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose projektuose bendruomenių iniciatyvoms skatinti. [7, p. 50].

Remiantis bendruomenių veiklos tyrimų duomenimis, svarbiausi bendruomenių partneriai yra vietos valdžios institucijos, mokykla ir kitos nevyriausybinės organizacijos. Todėl verta aptarti bendradarbiavimo su šiais partneriais ypatumus.

Kaimo bendruomenių organizacijų veikloje ypač reikšmingas bendradarbiavimas su vietos valdžios institucijomis. Savivaldybė yra vienas pagrindinių informacijos šaltinių apie įvairių organizacijų rengiamus konkursus, finansavimo galimybes. Savivaldybė ir jos administracijos struktūrinis teritorinis padalinys-seniūnija yra arčiausiai piliečių esanti, todėl labai svarbi demokratijos grandis.

Vietos valdžios institucijoms taip pat yra naudingas bendradarbiavimas su kaimo bendruomenėmis. Kitas svarbus kaimo bendruomenių veiklos partneris - mokykla, kuri bendradarbiauja su vietos bendruomene socialinėje, kultūrinėje, švietimo, sporto, aplinkos tvarkymo srityse. S. Nefas (2007) akcentuoja, kad mokyklos ir bendruomenės aljansas turi būti pagrįstas pagrindinių vertybių, interesų ir pasiekimų pasidalijimu. Abi pusės turi suprasti, kad tik stipri bendruomenė remia švietimą, todėl ir vietinės mokyklos, integravusios savo išteklius į bendruomenę, tampa patikimiausia garantija bendruomenės puikiai ateičiai.

Kaimo bendruomeninės organizacijos taip pat aktyviai bendradarbiauja su kitomis regione veikiančiomis bendruomenėmis ir kitomis nevyriausybinėmis organizacijomis. Bendradarbiavimo tikslas - dalijimasis patirtimi, bendrų projektų kūrimas. Kaimo bendruomenės jungiasi į rajonines bendruomenių asociacijas, tokiu būdu sudaromos sąlygos efektyvesnei jų veiklai. Daugiau kaip pusė visų bendruomenių yra susijungusių į Lietuvos kaimo bendruomenių sąjungą (LKBS). [4, p. 37] Įsteigta 2002 m., susijungus 7 kaimo bendruomenėms, 2009 m. LKBS jungė per 880 kaimo bendruomenių.

Bendruomenės veikla grindžiama gyventojų poreikiais arba jos narių gebėjimais. Tuo atveju, kai kaimo bendruomenės veikla grindžiama gyventojų poreikiais, žmonės yra sugrupuojami pagal poreikius, jiems užkabinamos „etiketės“ ir pamažu jie tampa vartotojais, vis „augindami“ savo problemas ir poreikius, kad tik gautų pagalbą. Veikla grindžiama narių gebėjimais yra daug įdomesnė ir patrauklesnė. Tereikia atlikti savo kaimo „inventorizaciją“, nes kiekvienas žmogus turi sugebėjimų ar yra kažkuo svarbus. Stipri bendruomenė yra ta, kuri pripažįsta šiuos gebėjimus ir užtikrina, kad šie sugebėjimai būtų išnaudojami. [9, p. 29]

V. Atkočiūnienė ir D. Bartkutė (2004) išskiria du Lietuvos kaimo bendruomenių tipus:

1. *Besimokančios*. Supranta savo veiklos tikslus ir veikia konstruktyviai; Nuo akcentų dėl finansų stokos greitai pereina prie žmogiškų išteklių, socialinių ir kitų bendruomenės plėtrai svarbių dalykų vertinimo.

2. *Abejojančios (snaudžiančios)*. Sunkiai įsisiūbuoja, t.y. pradeda realią veiklą. Tikra priemone padėčiai gerinti laiko tikrai pinigų, todėl joms sunku įveikti skepticizmą. Į saviveiklą žvelgia kaip į žaidimą, iš kurio vis dėlto nenori pasitraukti, lyg bijodamos kažko negauti. Jų atstovai bijo atsakomybės, kurią patirtų administruodami savo projektams gautą paramą. Jos pageidauja biudžetinių pinigų ir konkrečių patarimų. Jos atskirtos nuo šalyje vykstančių procesų. Jų savivaldybės silpnai veikia verslo informacijos ir konsultavimo tarnybos. Savivaldybių veiklą snaudžiančios bendruomenės taip pat laiko iš esmės nieko negalinčiais žaidimais.

K. Ališauskas (2005) teigia, kad vietos gyventojų įtraukimas į bendruomeninę veiklą suteikia naują galimybę geriau pažvelgti į savo kaimo problemas, pamatyti, kad savo aplinkoje yra ir daug stiprybių bei neišnaudotų galimybių. Tai bendruomenėms sudaro sąlygas suprasti savo galimybes

rajono, Lietuvos, ES kontekste. Vietos bendruomenių įtraukimas ir aktyvus dalyvavimas įvairiuose socialiniuose, ekonominiuose ir politiniuose debatuose yra vienas pagrindinių regioninę plėtrą ir pokyčius skatinančių veiksnių. [80]

Bendruomeniškumas suvokiamas kaip neabejotina vertybė, kaip priemonė laimingai žmogaus gyvensenai, elgsenai, kaip natūralios, vidinės žmogaus galios ir savybės. [59, p. 53-55] Anot V. Atkočiūnienės (2008) tai lemia kaimo bendruomenės tvarumą, gebėjimus (potencialą) geriau vykdyti bendras vietos plėtros funkcijas, kurti viešąsias vertybes. [7, p. 53-55]

Bendruomeniškumo ir partnerystės stiprumas. Kaimo žmonių gyvensena, elgsenos būdas, natūralios, vidinės žmogaus galios ir savybės lemia vietos bendruomenės aktyvumą bei dalyvavimą, kuris gali būti labai nevienodas. Sėkmingos tos bendruomenės, kur įtraukiama daugiau bendruomenės gyventojų. Žmonės gali būti įtraukiami, kai tai liečia jų gyvenimo kokybę. Dažnai norima į veiklą įtraukti kuo greičiau ir daugiau vietos gyventojų, bet užtrunka laiko, o ir patys gyventojai ne visada skuba įsitraukti į veiklą - jie linkę palaukti, pastebėti iš šalies ir tik vėliau apsispręsti dėl savo dalyvavimo.

Bendruomenės sėslumas ir skaitlingumas. Kaimo bendruomenės yra teritorinės bendruomenės, kurių nariu tampama, pasirinkus gyvenamąją vietą. Dauguma europiečių sėslūs, retai keičia gyvenamąją vietą. Sociologų įrodyta, o praktinėje veikloje patvirtinta, kad kuo stambesnė ir sėslesnė teritorinė bendruomenė, ypač jos žemutinėse grandyse (kaime, seniūnijoje), tuo ji tvirtesnė, galinti geriau vykdyti bendras vietos plėtros funkcijas, kurti viešąsias vertybes.

Bendruomenės organizacijos, atstovaujančios gyventojų interesus, gyvavimo ciklo etapas. Vietos bendruomenės plėtra yra galių ir tarpusavio pagalbos suteikimas. Bendruomenės sisteminės kaitos priežastys būna labai įvairios. Tačiau bene pagrindinė priežastis yra jos gyvavimo ciklo užprogramuota priežastis.

Kaimo socialinės infrastruktūros būklė. Kaimo socialinė infrastruktūra sukuria aplinką ir sąlygas kurti žmogiškąjį, fizinį kapitalą bei vertybes, kuriomis naudojasi visuomenė ir individai tenkindami savo individualius poreikius. Sukurdama aplinką, infrastruktūra palaiko bendruomenės aktyvumą ir skatina kapitalo kaupimą, įgūdžių formavimąsi, darbo našumo didėjimą bei naujų technologijų įsisavinimą.

Kaimo vietovės gyvybingumas. Arūno Poviliūno teigimu, kaimo ištekliai yra tai, kas sukuria gerovę, t.y. tai, kuo disponuoja toje vietovėje gyvenantys žmonės. Kaimo ištekliai yra plėtros potencialas, kuris naudojamas siekiant įgyvendinti socialinius, ekonominius, kultūrinius, aplinkosauginius kaimo plėtros tikslus ir palaikyti vietovės gyvybingumą. Efektyviai panaudojami kaimo ištekliai sukuria vietovės pridėtinę vertę, kuri stiprina vietovės konkurencingumą. Inicijuojant, koordinuojant ir vadovaujant struktūriniais kiekybiniais ir kokybiniais pokyčiams,

plėtojant ekonomines veiklas kaimo vietovėse išteklius tikslinga analizuoti ir derinti išryškinant kaimo vietovių savitumą ir unikalumą.

2. KAIMO SOCIOKULTŪRINĖS VEIKLOS TURINYS, FORMOS IR METODAI

2.1 Šiuolaikinė kaimo plėtros politika

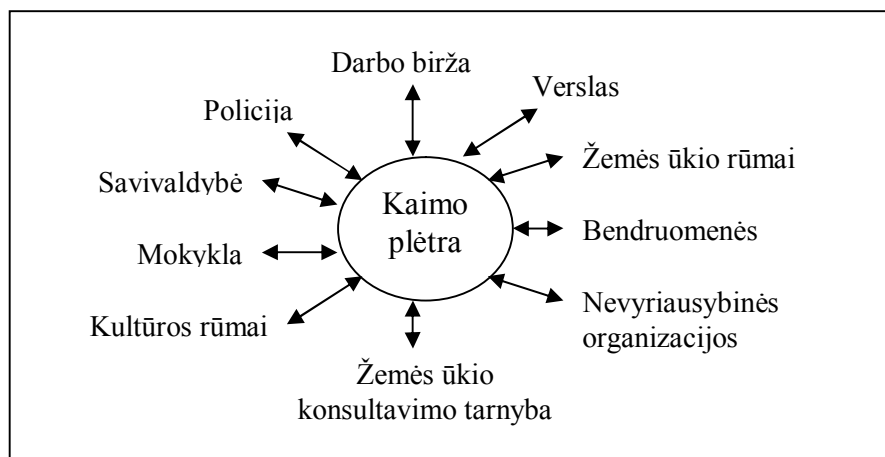
Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centro direktorius J. Jasaitis (2008) primena, 97,4 proc. Lietuvos teritorijos sudaro kaimai, gyvenvietės, miesteliai, todėl neurbanizuotos ar pusiau urbanizuotos teritorijos užima svarbią vietą mūsų visuomenėje. Pagal Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymą (2004) *urbanizuota teritorija*, tai teritorija, užimta statinių ir jų priklausinių (su naudojamais žemės sklypais, inžinerinėmis komunikacijomis ir bendrojo naudojimo želdynais), taip pat valstybinių kelių ir geležinkelių kompleksų teritorija. J. Jasaičio nuomone, poindustrinėje visuomenėje būtina kuo greičiau atsisakyti taip vadinamo „tradicinio“ valstybės teritorijos skirstymo į „didmiesčius“ ir „provinciją“. Be to, šiuolaikinės technologijos ir susisiekimo galimybės palaipsniui ištrina ribas tarp kaimo ir miesto. Vienintelė problema – atsainus valdžios požiūris ir netobuli įstatymai, kurie trukdo tolygiam Lietuvos vystymuisi.

Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatyme (2002) *kaimo plėtra* apibrėžiama kaip, kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, kaimo ūkinės ir socialinės struktūros, taip pat bendruomeninių ryšių tobulinimas siekiant užtikrinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, saugoti ir kurti darbo vietas kaimo vietovėse, saugoti ir puoselėti etninę kultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką.

V. Atkočiūnienė ir D. Bartkutė (2004) išskiria keletą *kaimo plėtros* apibrėžimų:

- Socialinės ekonominės sistemos kaimo vietovėje struktūriniai pokyčiai, sistemos stiprinimas;
- Skatinamas kryptingas kaimo kokybinių ir kiekybinių ekonominių ir socialinių pokyčių procesas, nukreiptas į gyventojų gyvenimo kokybės gerinimą;
- Apgalvota tolydžių ekonominių, socialinių, politinių, kultūrinių ir aplinkos pasikeitimų raida, siekiant pagerinti vietos gyventojų gyvenimo ir darbo sąlygas;
- Žemės ūkio ir kitų ekonominių veiklų bei bendruomenės plėtra;
- Procesas, kurio metu tam tikroje vietovėje aktyvios institucijos ir/arba vietos žmonės inicijuoja, stiprina bei stabilizuoja veiklą, siekdami efektyviausiu būdu panaudoti vietos išteklius.

V. Atkočiūnienė (2004) pateikia pagrindinių kaimo plėtros veikėjų schemą (žr. 1 pav.).



1 pav. Kaimo plėtros veikėjai

Šaltinis: Atkočiūnienė, V., Bartkutė, D. (Red.). (2004). *Kaimo bendruomenių plėtra*.

Pasak V. Atkočiūnienės ir D. Bartkutės (2004) kaimo plėtra bus efektyviausia, tik vieningai veikiant ir bendradarbiaujant visuomenės struktūroms bei kaimo plėtros veikėjams: valstybinės valdžios ir savivaldos institucijoms, tarptautinėms organizacijoms, kaimo bendruomenėms ir kitoms organizacijoms.

V. Atkočiūnienė teigia, kad kaimo plėtra yra tęstinis procesas, susijęs su teigiamais kiekybiniais ir kokybiniais pokyčiais kaimo teritorinėje sistemoje. Tai - kaimo vietovių gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas. [65] Kaimo plėtra turėtų būti pagrįsta vietos bendruomenės aktyvumu bei dalyvavimu. Neretai diskutuojama, ar reikia, ar nereikia kurti bendruomenę. Bendruomenės kurti visai nereikia - ji egzistuoja pati savaime. Tai apibrėžtoje teritorijoje gyvenantys žmonės. Kaimo bendruomenei reikia tik įsteigti ją atstovaujančią instituciją. Gali būti keletas būdų kaimo bendruomenei kurti:

- Inicijatyva „iš viršaus“
- Inicijatyva „iš apačios“
- Inicijatyvų „iš viršaus“ ir „iš apačios“ derinimas. Bendruomenė apima visus žmones gyvenančius tame regione. Jie yra tolygios kaimo plėtros pagrindas, nes:

1) jie geriausiai žino kaimo gyventojų poreikius ir problemas su kuriomis susiduria vietos gyventojai;

2) jie valdo daugelį išteklių -žemę, pastatus, vietos gaminius - kuriais remiasi plėtra;

3) jie valdo pagrindinius plėtros šaltinius - vietos žinias, įgūdžius, tradicijas bei energiją;

4) jų atsidavimas yra gyvybiškai svarbus. Kuo gyvybingesnė ir aktyvesnė bendruomenė, tuo lengviau pritraukti žmones persikelti į šį rajoną bei išlaikyti jau gyvenančius ten. [9, p. 24]

J. Jasaitis išskiria šiuos svarbiausius kaimo plėtros uždavinius:

- 1) ūkinės veiklos įvairinimas ir naujų darbo vietų kūrimas;
- 2) kaimo fizinės ir socialinės infrastruktūros pertvarkymas, atsižvelgiant į didėjantį gyventojų, neužimtų pirminėje žemės ūkio gamyboje, skaičių ir jų specifinius poreikius;
- 3) kaimo gyventojų pilietinio aktyvumo ir atsakomybės ugdymas, tam pasitelkiant kaimo bendruomenes ir kitus visuomeninius darinius;
- 4) griežtas gamtosauginių reikalavimų laikymasis ir kraštovaizdžio puoselėjimas, išryškinęs ekologinio ūkininkavimo svarbą;
- 5) kaimo kultūrinio savitumo, jo etnografinio ir dorinio paveldo išsaugojimas ir puoselėjimas, į šį paveldą žiūrint kaip į galimybę įveikti poindustrinės visuomenės narių susvetimėjimą, atkurti kaimynišką piliečių bendravimą, sustiprinti bendrųjų tautos ir valstybės siekių suvokimą.

2.2 Kaimiškųjų vietovių sociokultūrinė situacija

R. Melnikienės (2005) teigimu, ne vien žemės ir miškų ūkio ar žuvininkystės veiklos kaime kuria darbo vietas. Kaimo gyventojams būtinos sveikatos, švietimo ir kitos paslaugos. Be to, nagingi kaimo gyventojai visada laukiami amatų bei kaimo turizmo versle. Nereikia tikėtis, kad įvyks stebuklas, ir didelės kompanijos, besimėgaujantčios šalies logistikos centrų teikiamais privalumais, ims ir patrauks į kaimo vietas, siekdamos plėtoti regionuose savo veiklą. Lietuva tam paprasčiausiai per maža. Todėl kaimas lieka laisva erdve smulkiajam ir vidutiniam verslui, kurį pajėgūs kurti vietos gyventojai. Šios galimybės didžia dalimi priklauso nuo pačių kaimo gyventojų iniciatyvos ir noro patiems savimi pasirūpinti. Tos kaimo gyventojų iniciatyvos yra skatinamos ir remiamos.

J. Jasaitis priemena, kad kelių ir transporto priemonių modernizacija, gerėjantis susisiekimas su priemiesčiais, ypač naujųjų informacinių technologijų reikšmės didėjimas atėmė iš didmiesčių ekonominės pažangos skatinimo monopolį: tiek pramonės įmones, tiek bet kurios ūkio šakos vadybos centrus galima steigti bet kurioje vietovėje, jei ten yra greitasis internetas ir patogus susisiekimas [24, p. 86-87].

Žmonės nori gyventi vietovėse, kur yra sutvarkyta ir saugi aplinka, išvystyti transporto tinklai ir teikiamos aukštos kokybės kultūros, rekreacinės ir kitos paslaugos. [122] Kaime žmogus negyvens, jei nebus renginių, švenčių, nebus aktyvi bendruomenių veikla, jis neturės darbo, negalės patenkinti būtiniausių savo poreikių. Kita vertus, jei nebus dirbančio žmogaus kaime, tai nebus ten nei socialinio, nei kultūrinio aktyvumo. Gyvybingai ekonominei veiklai reikia aktyvių, kvalifikuotų, patenkintų gyvenimo kokybe kaime žmonių ir, žinoma, tinkamos verslui plėtoti infrastruktūros. [37]

E. Stonkutė (2006) teigia, kad investicijų pritraukimas į kaimo vietas, kaip ir gyvenimo kaime patrauklumas, priklauso nuo kaimo etninės, kultūrinės, fizinės ir socialinės infrastruktūros. Infrastruktūros problemų vieni kaimo gyventojai nepajėgūs išspręsti. Pasak R. Melnikienės (2005) kaimo gyventojams turėtų padėti valstybės institucijos, remdamos kaimo bendruomenių ir vietos veiklos grupių iniciatyvas. Valstybės rūpesčiu tapo institucinės infrastruktūros ir paslaugų teikimo verslui gerinimas, investicijos į kaimo gyventojų perkvalifikavimas ir kompiuterinio raštingumo ugdymas, geriamojo vandens gyvenvietėse ir kaimuose kokybė bei nuotekų šiose vietovėse sistemų tobulinimas, elektroninės infrastruktūros, interneto prieigų plėtra kaime, sveikatos priežiūros paslaugų vystymas ir medicinos įstaigų bazės atnaujinimas, vietinės reikšmės viešųjų kelių asfaltavimas ir priežiūra. Taigi šalies valstybinės institucijos turi pareigų ir atsakomybės ne mažiau nei pats kaimo gyventojas, kurio gerovės padidėjimas yra pagrindinis sėkmingos kaimo plėtros politikos įgyvendinimo rodiklis.

Sociokultūrinė veikla – specifinė bendruomenės veiklos sritis, kuri sudaro palankias sąlygas bendruomenei realizuoti socialinius, kultūrinius ir švietėjiškus poreikius, siekiant integruotis į visuomenę. [112]

Socialiniai-kultūriniai veiksniai – demografiniai, vertybių, gyvenamosios, visuotinių įsitikinimų ir kiti pokyčiai, būdingi tam tikram visuomenės raidos etapui ir darantys įtaką įmonės veiklai. Socialinis makroaplinkos aspektas apima demografinius, gyventojų pajamų, vartojimo pokyčius, darbo santykių raidą, ekologines problemas, žmonių išteklių raidą, sveikatos apsaugą, kultūrą. [76]

V. Atkočiūnienė ir G. Janušauskaitė (2004) išskiria šiuos socialinius – kultūrinius veiksmų aspektus:

gyvenimo būdas – kokie yra įmonės klientai: ar ramesnio pobūdžio žmonės, ar atvirkščiai mėgstantys aktyvų gyvenimo būdą;

demografinės tendencijos – ar žmonių daugėja toje vietovėje ar atvirkščiai tendencijos linkusios mažėti;

požiūris į darbą ir laisvalaikį – būtina įvertinti ar žmonės linkę sąžiningai dirbti, koks jų požiūris į viršvalandžius;

pajamų paskirstymas – kaip yra pasiskirsčiusios gyventojų pajamos. Kokios atsirastų pasekmės verslui, tuo atveju, jeigu pajamos tarp socialinių sluoksnių persiskirstytų;

darbo turėjimas – vienas iš saugiklių, užtikrinančių apsaugą nuo skurdo. Darbas identifikuoja žmogaus poreikius, gabumus, socialinį ir ekonominį statusą.

Socialinės infrastruktūros paslaugų kokybė ir įvairovė ypač dažnai neatitinka kaimo jaunimo poreikių. Kaimo jaunimas, patyręs miesto socialinės infrastruktūros privalumus, ima kelti aukštesnius poreikius, o jų patenkinimas neatitinka materialinių galimybių [76]

J. Jasaitis (2007) teigia, kad gyventojų skaičiaus mažėjimas valstybėse, kuriose vyksta esminės politinės, ekonominės ir socialinės reformos, yra dėsningas. Šį reiškinį Lietuvoje sąlygojantys procesai nėra išimtis. Pagrindinės jos priežastys – ekonominės: masiniai įmonių bankrotai, nedarbas, nelogiška ir neefektyviai veikianti atlyginimo už darbą sistema.

Socialinė politika apima žmonių gyvenimo reguliavimo formas, pavyzdžiui, aprūpinimą darbu, būstu, taip pat užtikrina visuomenės gerovę ir socialinį saugumą. [89]

Vietos savivaldos įstatymas greta kitų numato šias savarankiškas savivaldybių funkcijas: ikimokyklinis vaikų ugdymas, vaikų ir jaunimo papildomas ugdymas bei užimtumas, profesinis mokymas, suaugusiųjų neformalusis švietimas, turizmo ir gyventojų poilsio organizavimas.

Dažniausiai savivaldybės argumentuoja, jog užtikrinti numatytoms funkcijoms trūksta lėšų. Reikia pripažinti, kad pagrindinis ugdymo, švietimo ir sveikatos paslaugų teikimo krūvis tenka savivaldybėms. Dabar Lietuvoje vyksta švietimo „tinklo optimizavimu“ vadinamas šios paskirties įstaigų skaičiaus mažinimas dėl mažėjančio ir mažėjančio mokyklinio amžiaus vaikų skaičiaus. Sveikatos apsaugos srityje tinklas centralizuotai mažinamas, tačiau vartotojų pasitenkimo nesukuria. Infrastruktūra tenkinanti gyventojų švietimo ir sveikatos apsaugos poreikius turėtų būti finansuojama taikant principą „vartotojas moka“. Paprastai socialinės infrastruktūros problema kyla naujai besikuriančiuose rajonuose. Siekdama, kad naujai urbanizuojamuose rajonuose atsirastų švietimo ar ugdymo įstaigos savivaldybė turėtų užtikrinti, kad efektyviai veiktų mokinio „krepšelio“ principas, kad mokyklos galėtų imti priemonę už paslaugas, kad būtų sudarytos sąlygos lanksčiai organizuoti vaikų ugdymą ar mokymą nebūtinai tam specialiai įrengtose patalpose, o pavyzdžiui namuose. Jei tokia veikla taps patraukti privačiam teikėjui, plėtros įmonės pačios skatins ir suplanuos savo plečiamose teritorijose socialinės infrastruktūros objektus, nes jie kuria visos teritorijos vertę ir didina patrauklumą vartotojui. Socialinės infrastruktūros objektų plėtrą savivaldybė turi išlaikyti biudžeto galimybių ribose ir nerinkti tam privačių lėšų. [82]

Pagrindinis socialinių paslaugų tikslas – grąžinti žmogaus gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis į visuomenę, suteikti pagalbą tiems, kurie negali be jos savarankiškai gyventi. Stacionarinės socialinės paslaugos teikiamos senelių globos namuose ir pensionatuose, neįgalių žmonių pensionatuose, vaikų globos bei grupinio gyvenimo namuose. Socialinių paslaugų tinklą sudaro socialines paslaugas teikiančių stacionarių ir nestacionarių įstaigų infrastruktūra.

Socialinių paslaugų infrastruktūra (tinklas) – įvairaus tipo ir pavaldumo, įvairioms klientų grupėms skirtų socialinių paslaugų institucijų sistema ir jų ryšiai funkcionuojant tam tikroje teritorijoje. [58]

Nagrinėdama socialinę kaimo aplinką R. Melnikienė (2005) teigia, kad aplinka, kurioje vaikai gyvena ir kurioje yra mokykla, veikia mokinių savijautą, požiūrio formavimąsi, jų socializaciją. Kaimo socialinė infrastruktūra – tai ekonomikos dalis, susijusi su žmogaus poreikiais ir vertybių bei

paslaugų vartojimu. Tai ne mechaniška skirtingų ekonominės veiklos rūšių objektų visuma, o jų kompleksas, kurio visi elementai turi būti atitinkamo dydžio, optimaliai išdėstyti, kad duotų pakankamai gerą rezultatą. Kaimo socialinė infrastruktūra apima fizinę kaimo infrastruktūrą (vandentvarka, keliai, būstas), švietimą, sveikatos apsaugą, socialinę globą, ryšius, kultūrą, prekybą ir viešąjį maitinimą, buitines paslaugas. [38, p. 71]

Kultūrinės veiklos aktyvumas susijęs su kultūros centrų veikla ir kultūros veikloje dalyvaujančių žmonių skaičiumi. Meninė saviveiklinė veikla vienuose rajonuose yra populiari, joje dalyvauja daug žmonių, aktyvūs saviveiklininkai sulaukia pripažinimo, organizuoja šventes, įvairius renginius, vyksta į vietinius bei tarptautinius konkursus. Taip plėtojamas bendradarbiavimas ir išsaugomos kultūrinės tradicijos. [92]

Kultūrinei veiklai plėtoti reikalinga viešoji infrastruktūra, kurią sudaro viešbučiai, maitinimo įstaigos, kultūros ir bendruomenės namai, muziejai, bibliotekos, įvairūs centrai. Kultūros infrastruktūros būklė mažuose miesteliuose labai skiriasi nuo jos būklės miestuose. Sunki materialinė padėtis yra muziejuose, bibliotekose, kultūros centruose. Pastebėta, kad kultūros įstaigų lankomumas retėja mažėjant vietovės dydžiui. Mažėja ir visuomenės intelektualinis potencialas. Pajamos iš poilsio organizavimo, kultūrinės ir sportinės veiklos regionuose irgi yra labai skirtingos ir parodo kaip apskrityse išplėtotas kultūros ir pramogų verslas. Mažiausiai pajamų iš šios veiklos tenka Tauragės ir Šiaulių apskritims. [120]

Nagrinėdama kaimo kultūrinę aplinką J. Šarkaitė (2004) teigia, kad kaimo istorija, geografija formuoja čia gyvenančių žmonių asmeninę ir bendruomeninę savijautą, ugdomos bendros socialinės vertybės. Kaimiškosiose vietovėse svarbios yra švietimo įstaigos ir kaimo kultūros centrai. Gerai sutvarkytas švietimo įstaigų tinklas užtikrina švietimo paslaugų pasirinkimą nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos. Tai viena svarbiausių lygių galimybių mokytis ar būti ugdomam sąlygų. Siekiant sukurti optimalų mokyklų tinklą susiduriama su įvairiomis problemomis: istoriškai susiklostęs nevienodas mokymo įstaigų tankumas ir jų tipų įvairovė; skirtingas gyventojų tankumas ir demografiniai pokyčiai kaimo vietovėse; socialiniai, kultūriniai ir ekonominiai regionų skirtumai; švietimo sistemos struktūrinės reformos ir nepakankamas sektoriaus finansavimas. [37, p. 72] Kultūros procesą kaime organizuoja ir vykdo kultūros centrai, bibliotekos, muziejai ir kitos kultūros įstaigos.

Kultūros centrai yra svarbi kultūros ir kaimo gyvenimo tradicijų puoselėjimo dalis. Kultūros centrų reikalingumą ypač pabrėžia mažų miestelių ir kaimų gyventojai, nes tai pagrindinė jų susibūrimo, kultūringo laisvalaikio ir meno sklaidos įstaiga kaimo vietovėse. Tačiau dėl prastos kultūros centrų materialinės bazės ir kultūros darbuotojų kvalifikacijos dalis kaimo kultūros centrų šių funkcijų neatlieka. [37, p. 75]

J. Jasaičio, V. Ratkevičienės ir R. Dužinsko (2007) nuomone, įvairinti nedidelių miestelių ir kaimiškųjų gyvenviečių ūkinę veiklą padėtų naujų įmonių steigimas. Ypač didelį teigiamą poveikį visam tokių vietovių gyvenimui darytų įmonės, kuriose gamyba vyksta, naudojantis pažangiausiomis technologijomis. Tai skatintų gyventojų norą mokytis, pagyvintų kultūrinę veiklą, padidintų tarptautinio bendradarbiavimo galimybes. Pasaulio praktika rodo, kad poindustrinėje visuomenėje tokias įmones tikslinga kurti ne didmiesčiuose, kuriuose jau būtų sunku rasti vietas jų statybai, o priemiesčiuose ir nedidelėse gyvenvietėse, esančiose šalia gerų kelių ir turinčiose greitojo internetinio ryšio galimybes. Statant įmones, naudojančias naujausias technologijas, labai svarbu, kad jų aplinkoje nebūtų užteršto oro, vibracijos ir triukšmo. Šiuolaikinės įmonės statomos iš surenkamų konstrukcijų, kad pasikeitus sąlygoms jas būtų galima greitai be didesnių sąnaudų perkelti į kitą vietą. Net labai stambūs gamybiniai susivienijimai paprastai susideda iš nedidelių filialų, kuriuose dirba kelios dešimtys aukštos kvalifikacijos darbuotojų. Akivaizdžiai mažėjant didžiųjų miestų (megapolių) vaidmeniui šiuolaikinėje gamyboje ir keičiantis šeimos būsto sampratai, mažesnių gyvenviečių patrauklumas sparčiai auga.

Nors šiuo metu Lietuvos ekonomika dėl nepakankamų finansinių išteklių ir labai nerangios valdymo institucijų veiklos dar gerokai atsilieka nuo išsivysčiusių Vakarų Europos ir Amerikos valstybių, tačiau jos plėtra spartėja. Tokios globalinės tendencijos, kaip laisvas kapitalo ir darbo jėgos, prekių ir paslaugų judėjimas, spartina visuomenės mobilumą, techninę ir kultūrinę pažangą. Žmonės vis daugiau keliauja, susipažįsta su kitų valstybių pasiekimais. Spartėja informacijos mainai, plečiasi nuotolinio mokymosi galimybės. Tačiau naujasis mąstymas gana nevienodai paliečia įvairius Lietuvos visuomenės sluoksnius. Vis dar gaji nuomonė, kad kaimas yra tarsi pasmerktas sąstingiu, o naujovės atsiranda tik didmiesčiuose.

Kad žmogus gyventų kaime, būtini veiksniai, kurie patenkintų žmogaus poreikius. Taip pat turi būti sudarytos palankios sąlygos, kad esanti bendruomenė galėtų siekdama integruotis į visos valstybės pilietinę visuomenę, galėtų realizuoti savo kultūrinius ir švietėjiškus poreikius. Atsižvelgiant į kaimo socialinę paslaugų kokybę galime pastebėti, kad ji dažnai neatitinka jaunų žmonių poreikių. Todėl kalbant apie socialines paslaugas galime pasakyti, kad jų pagrindinis tikslas ir yra padėti žmogui integruotis į visuomenę, kad galėtų pasirūpinti savimi ir suteikti pagalbą tiems, kurie be jos negali savarankiškai gyventi.

Kaimo kultūros veikla yra glaudžiai susijusi su kultūros centrų veikla ir toje veikloje dalyvaujančių žmonių skaičiumi. Kultūros centrai kaime užima labai svarbią vietą, nes tai yra pagrindinė kaimo žmonių susibūrimo, laisvalaikio praleidimo vieta. Tačiau dėl labai prastos materialinės ir finansinės būklės kultūros centrai kaimuose savo funkcijas atlieka nepilnai.

2.3 Neurbanizuotų vietovių naujų funkcijų sistemos diegimas

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros centre 2006 metais sukurtas teorinis modelis „Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistema“ išskiria šešias neurbanizuotų vietovių funkcijas, atskleidžiančias dinamiškai besikeičiantį kaimo vietovių vaidmenį:

- 1) rezidencinė;
- 2) daugiasketorinės ūkinės veiklos diversifikacijos;
- 3) relaksacijos ir rehabilitacijos, žymiai geriau panaudojant vietinius rekreacinius išteklius;
- 4) edukacinė;
- 5) etnografinio ir dorovinio paveldo išsaugojimo;
- 6) kraštovaizdžio puoselėjimo ir bendruomenės apsaugos.

Šio modelio autorius, minėto centro vadovas J. Jasaitis pirmą kartą mokslo visuomenę su juo supažindino 2006 m. spalio 27 d. Astanoje (Kazachstane) įvykusioje tarptautinėje konferencijoje, skirtoje valstybės valdymo tobulinimo problemoms [61]. Nuo 2007 metų šis modelis pristatytas akademinėi bendruomenei daugiau kaip 10 pasaulio valstybių: Latvijoje, Estijoje, Lenkijoje, Vokietijoje, Turkijoje, JAV ir kt.

Rezidencinė funkcija remiasi šiais poindustrinės visuomenės elgsenos pokyčiais:

1) formuojasi nauja būsto samprata: iš buto daugiabučiame name į vienai šeimai skirtą sodybą užmiestyje. Tai leidžia sukurti šeimai erdvesnę, patogesnę ir saugesnę aplinką, kurioje atsiveria daugiau galimybių asmenybės ugdymui: biblioteka ir fonoteka, sodas, parkas ir kitos laisvalaikio bei sporto zonos, tiesioginis sąlytis su gamta;

2) privatinės nuosavybės atkūrimas sudaro galimybę ugdyti augančiąją kartą privačioje žemės valdoje;

3) stiprėja vyresniųjų patirties perėmimo ir kartų dvasinio bendravimo būtinybė;

4) kuriasi namų statybos bendrijos, kurių narius vienija profesiniai arba verslo interesai, gyvensena ir kt.

Rezidencinės funkcijos įgyvendinimas formuoja naujus užmiesčio gyvenvietes atspindinčius gyventojų socialinės stratifikacijos požymius. Stiprėja gyventojų siekis burtis į sodybų savininkų bendrijas pagal gyvenseną, skirtingą sodybų architektūros stilių. Kuriama modernesnė gyvenviečių infrastruktūra, aprūpinimas energija, vandeniu, nuotekų bei atliekų tvarkymo sistema. Išsivysčiusių valstybių miestų gyventojų skaičiaus pokyčiai liudija, jog keičiasi pageidaujančių įsikurti miestuose srautai: į miestus atvyksta ieškantys darbo, o į užmiesčius išsikelia geriau materialiai apsirūpinusieji. Pragyvenimo išlaidų didmiesčiuose augimą lemia ne tik brangstantys butai, bet ir jų aptarnavimo paslaugos. Savivaldybėms vis daugiau lėšų tenka skirti komunaliniam aptarnavimui,

vidaus transporto sistemai tobulinti, užterštumui ir triukšmui mažinti, gyventojų saugumui užtikrinti ir kt. Dažnas miestietis nepažįsta kaimynų, kurių buto durys yra greta. Emocinė įtampa, skubėjimas ir vėlavimas sąlygoja depresiją. Todėl savaitgaliais stengiamasi iš didmiesčio ištrūkti. Lietuvos kaimuose gausėja šeimos ilgalaikiam arba savaitgalio poilsiui skirtų pastatų bei įrenginių. Naujų gyvenviečių atsiradimas išryškino strateginio planavimo spragas. Kai kurie gyvenamieji rajonai statomi neatsižvelgiant į plėtros perspektyvas. Nesuprojektuotos bendro naudojimo komunikacijos, nenumatytos vietos prekybos centrams, mokykloms, kultūros įstaigoms ir kitoms įstaigoms. [19]

Ūkinės veiklos diversifikaciją daugiausia sąlygoja politiniai ir ekonominiai pokyčiai:

1) poindustrinėje visuomenėje miestai praranda ekonomikos plėtros monopolį. Pereinama nuo stambiųjų įmonių prie specializuotų filialų sistemos;

2) įmonių pastatai surenkami iš lengvų konstrukcijų. Esant reikalui, tokius pastatus galima greitai perkelti į kitą vietą;

3) pažangiausias technologijas naudojančios įmonės kuriamos užmiesčiuose, kuriuose patogus susisiekimas, nėra pašalinės vibracijos ir mažesnis oro užterštumas;

4) naujųjų informacinių technologijų dėka daugėja profesinės veiklos sričių, kuriomis galima užsiimti savo namuose. Tai ekonomikos ir verslo konsultacijos, vertimai, kelionių aptarnavimas, internetinė prekyba ir kt.;

5) griežtėja gamtos saugos reikalavimai.

Neurbanizuotų vietovių ekonominės veiklos diversifikaciją sąlygoja ne tik prekių ir paslaugų paklausos bei pasiūlos santykiai, bet ir veiklos pelningumo tikimybė. Įvairinti kaimo vietovių ūkinę veiklą verčia žemės reformos pasekmės. Vykdamas reformą, gyventojams, neturėjusiems nuosavos žemės, buvo išdalinti 2–3 ha sklypai. Vienintelė palanki aplinkybė tokių ūkių egzistavimui – netoliese esantys gyvenamieji ir ūkiniai pastatai. J. Jasaičio 2005 ir 2008 metais atliktos kaimo gyventojų ūkinės veiklos analizės atskleidė, kad absoliuti dauguma mažų sklypų savininkų neturi tokio dydžio plotams pritaikytos žemės dirbimo technikos, nėra susipažinę su šiuolaikinėmis verslo plėtros metodikomis ir negali atsakyti, kuri ūkinė veikla galėtų būti pelninga.

Tokiame ūkyje gaminami maisto produktai paprastai yra ekologiški. Sodinimo ir derliaus nuėmimo išlaidas leidžia sumažinti kaimynų arba miestuose gyvenančių suaugusių vaikų talkos. Mažieji ūkiai yra tapę privačiais miestiečių relaksacijos židiniais: pas kaime gyvenančius senelius galima per atostogas palikti vaikus, patiems praleisti dalį savaitgalių. Todėl sudėję visas aplinkybes, mažųjų ūkių savininkai tik labai retais atvejais ryžtasi jų atsisakyti. Jaunesni mažų sklypų savininkai primityviu ūkininkavimu beveik neužsiima, tačiau žemę užsodina mišku, įveisia sodus, įrengia sporto aikšteles. Sklypas optimaliai panaudojamas erdviai šeimos sodybai kurti. Kai kurie respondentai planuoja ateityje užsiimti „kaimo turizmu“, t. y. įrengti patalpas miestiečių šventėms ar trumpalaikiam poilsiui.

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros centro tyrimai rodo, kad ekonominės veiklos diversifikaciją skatina būtinybė atkurti kaimo buitinio aptarnavimo sistemą. Stiprėja poreikis miesteliuose ir didesnėse gyvenvietėse vėl steigti siuvelyklą, kirpyklą, buitinių prietaisų taisyklą, transporto priemonių ir žemės ūkio inventoriaus remonto dirbtuves. Populiarėja ligonių, senelių ir mažamečių vaikų priežiūros paslaugos, bet vis sunkiau rasti tinkamai pasirengusių slaugytojų ar auklių. [19]

Įprasta, kad į užmiestį vykstama, norint pailsėti ir pasigdyti. Šiaulių universiteto Kaimo plėtros centro tyrimai rodo, kad naujosios kaimo gyventojų kategorijos taip pat labiausiai vertina kaimo *relaksacinę ir reabilitacinę* poveikį. Ši funkcija realizuojama keliomis kryptimis:

1) kuriamos naujos sveikatingumo ir sporto zonos, pritaikytos tiek masiniam naudojimui, tiek mažų grupių, šeimų ir individų poreikiams;

2) formuojasi naujos pramogų gamtoje rūšys, kuriama joms pritaikyta infrastruktūra;

3) užmiestyje rengiamos organizacijų, kolektyvų ir asmeninės šventės. Šiems poreikiams statomi nauji objektai, pritaikomi restauruojamų dvarų kompleksai ir kt.

4) atkuriamas religijų instituto vaidmuo reabilitacijos ir resocializacijos procesuose. Populiarėja piligriminis turizmas, organizuojamos jaunimo stovyklavietės, bažnyčių ir vienuolynų bei jų aplinkos tvarkymo talkos ir kt.

J. Jasaičio (2006) vykdomi tyrimai rodo, kad kaimo vietovių relaksacinė ir reabilitacinė funkcija mūsų valstybėje dar neišplėtotą. Nors šios rūšies paslaugų poreikis nuolat auga, iki pastarojo laiko panaudojama labai mažai turimų galimybių. Kitaip nei daugelyje Vakarų valstybių, nemaža Lietuvos visuomenės dalis dar nesugeba atsikratyti sveikatą alinančios rutinos bei nevalyvumo. Stokojama vietų, kurios tikėtų neįgalių asmenų reabilitacijai, potrauminiam ir pooperaciniam laikotarpiui. Tuo tarpu nemažėjanti įtampa darbovietėse ir visuomeninėje aplinkoje, nauji reikalavimai specialistų kvalifikacijai, globalizacijos iššūkiai, netgi asmeninio gyvenimo problemos sąlygoja spartų vadinamosios „poilsio industrijos“ vertės augimą. Susidomėjimą gamtos poveikiu skatina ir nusivylimas primityvia pramogų, siūlomų miestuose, sistema. Šiuolaikinė praktika rodo, kad tokios įstaigos neturėtų būti didžiulės, aptarnaujančios šimtus ar tūkstančius klientų. Šeimoms skirtų relaksacijos ir reabilitacijos centrų, kokiais jau yra tapusios kai kurios „kaimo turizmo“ sodybos, populiarumas labai išaugo. Ne sezono metu pigesnės jų paslaugos prieinamos ir nedideles pajamas gaunantiems vartotojams. [19]

Relaksacinė funkcijos plėtra ne tik suteiktų kaimo vietovių gyventojams papildomų pajamų, bet ir pasitarnautų bendrajai visuomenės elgesio kultūrai. [20]

Relaksacinės ir reabilitacijos funkcijos plėtra netrukus galėtų tapti viena perspektyviausių bendruomeninės veiklos krypčių. Tačiau vietinių iniciatyvų neužtenka. Kad ši funkcija būtų realizuota, būtinas naujas centrinių ir regioninių strategijų rengėjų požiūris. [24, p. 91]

Lietuvos kaimo vietovių vaizdingo kraštovaizdžio galimybės, mineralinio vandens ir kiti gamtos ištekliai leidžia plėtoti poilsiavietes, steigti naujas kurortines ir sanatorines gyvenvietes. Kaimo relaksacinės funkcijos plėtra yra neatsiejama nuo įstatyminės bazės ir paslaugų rinkodaros tobulinimo. M. Treinys (2005) relaksacinės funkcijos veiklą sieja su viešųjų gėrybių kūrimu ir apsauga, už kurią kaimo gyventojams turėtų būti atlyginama. Nemažų sąnaudų reikalauja draustinių, parkų, paplūdimių ir pan. priežiūra. Daugelyje poilsiaviečių būtina įrengti automobilių aikštes, įsteigti viešojo maitinimo ir medicininio aptarnavimo punktus, pasirūpinti ne tik šių vietų valymu, bet ir aplinkos puoselėjimu, informacijos atnaujinimu. Išvengti relaksacinių zonų niokojimo padėtų ne tik didesnis visuomenės dėmesys, bet ir sustiprinta administracinė bei baudžiamoji atsakomybė. [19]

Relaksacinės ir reabilitacijos funkcijos ateityje tikriausiai bus viena iš perspektyviausių bendruomeninės veiklos krypčių. Poilsį kaime kasmet renkasi vis daugiau mieste gyvenančių žmonių. Pailsėti ar atostogauti į užmiestį žmones priverčia nusivylimas miesto pramogomis, kurios nebepateisina žmonių lūkesčių ir greitai jomis nusiviliama. Kad atvykęs į kaimą žmogus nenusiviltų ir pailsėtų, kitaip nei mieste, kaime yra kuriamos naujos sporto ir sveikatingumo zonos, kurios gali būti pritaikytos tiek pavieniams asmenims, tiek žmonių grupėms, švenčiamos įvairios šventės ir sugalvojama įvairiausių pramogų, kurių mieste padaryti neįmanoma (pvz. plaukioti baidarėmis, aplankyti kokį amatininką ir pusdienį praleisti jo dirbtuvėse). Relaksacinės funkcijos paskirtis suteikti žmogui atvykusiam iš miesto aktyvų ir pilnavertį poilsį, kurio jis negautų mieste.

Edukacinės (gamtos pažinimo ir asmenybės lavinimo) funkcijos svarbą išryškina šie veiksniai:

1) šiuolaikinis žmogus – ypatingai atitrūkęs nuo gamtos. Jis nepažįsta augalų ir gyvūnų, nesuvokia gyvosios ir negyvosios gamtos sąveikos. Naudodamasis gamtos gėrybėmis nesusimąsto, kaip jas saugoti ir puoselėti;

2) primityvus, neretai netgi kompiuterinių programų suformuotas elgesys liudija apie kūrybinių sugebėjimų nykimą, aktyvaus žodyno menkėjimą;

3) barbariškas elgesys gamtoje yra tiesiogiai susijęs su žiaurumu individų santykiuose ir rodo mąstymo bei jausmų degradaciją.

Viena svarbiausių šiuolaikinio strateginio valdymo prielaidų – sudarymas sąlygų visapusiškai kūrybinės asmenybės raiškai. 2005–2006 m. tyrimai atskleidė ryškias jaunimo išprusimo spragas. Respondentai akivaizdžiai painiojosi, vardydami gamtos objektus ir apibūdindami jų naudingumą, negalėjo įvardyti mokslininkų, menininkų ir visuomenės veikėjų, gimusių, gyvenusių ar dirbusių šiame regione. Žinios apie naujausių laikų istorijos įvykius buvo padrikos, nesusietos su konkrečiomis asmenybėmis arba vietovėmis. Tyrimai atskleidė, kad net labiausiai išprususi jaunimo dalis – studentija negali įvardyti daugelio augalų ir gyvūnų pavadinimų bei jų atpažinti natūralioje aplinkoje. Žinios apie ekosistemų ryšius ir jų reikšmę žmogui – padrikos, nesusietos su asmenine

patirtimi. Taip pat tyrimai atskleidė, kad jaunimas labai mažai keliauja po Lietuvą ir išryškino, kad vis labiau silpsta emocinis bei intelektualinis tėvų ir vaikų bendravimas. [19]

Pastaruoju metu pradedama suvokti, kokius nuostolius atneša atotrūkis nuo gamtos, kuri sąlygoja gyvenimas industrinėje aplinkoje. Internetinių informacijos šaltinių pervertinimas besimokančius neretai panardina į vadinamąją „virtualią“ erdvę, kuri mažai pasitarnauja tikrovės pažinimui. Realizuojant pažinimo ir lavinimo funkciją, reikia keisti požiūrį į švietimo metodus. Pažinti gamtą įmanoma ne iš skaidrių, herbarų ar internetinių šaltinių, o tik natūralioje aplinkoje. Pagarba gamtai ugdoma ne išvykose į naujuosius prekybos centrus, o tiesiogiai ir sistemingai su ja bendraujant. Literatūros ir istorijos mokymas turi būti neatsiejamas nuo tokių pažintinės veiklos rūšių, kaip kraštotyra, tautosakos rinkimas, ekskursijos į istorijos ir kultūros objektus. Pažintinės ir lavinamosios funkcijos plėtra gali padėti suvokti neatsiejamą kaimo ir miesto ryšių reikšmę, ugdyti asmeninę atsakomybę, pagarbą kitiems ir patriotizmą. [19, p. 41–47]

Kad būtų galima efektyviai naudoti neurbanizuotų vietovių galimybes, realizuojant pažinimo ir lavinimo funkciją, reikėtų keisti požiūrį į visą švietimo sistemą. Pažinti augalus reikia ne iš skaidrių ir herbarų, o natūralioje aplinkoje. [24, p. 91]

Nesuklysimė pasakydami kad šis amžius – tai kompiuterinių technologijų amžius, kur beveik visą norimą informaciją galima rasti internete. Bet tai – virtuali erdvė, kuri neatitinka tikrovės. Naudodamas šią virtualią erdvę žmogus visiškai atitrūksta nuo gamtos, net nuo savo artimos aplinkos. Žmogui nebereikia išeiti į gamtą, kad pamatytų, kaip atrodo vienas ar kitas augalas, jis viską kuo puikiausiai gali vizualiai pamatyti internete. Nebereikia patiems atlikinėti įvairių biologinių bandymų mokyklose, nes visas procesas yra įdėtas internete ir parodomas galutinis bandymo rezultatas. Žmogus nepajaučia to tikroviškumo, kurį pajauštų natūralioje gamtoje. Todėl reikėtų keisti švietimo sistemos požiūrį į mokinių auklėjimą ir mokymąsi, skirti daugiau lėšų įvairiems biologijos užsiėmimams, jaunųjų gamtininkų stotims, skirti daugiau užsiėmimų gamtoje, o ne klasėje prie kompiuterių.

Pastarųjų dviejų dešimtmečių praktika rodo, kad *etnografinio ir etinio paveldo* išsaugojimo funkcijos plėtra gali ženkliai praversti visuomenės pilietiniam ugdymui. Ši funkcija realizuojama tokiomis priemonėmis:

- 1) pasakojamosios tautosakos, liaudies dainų, vaizdingų posakių ir kitos žodinės kūrybos rinkimas;
- 2) kraštotyrynės veiklos plėtojimas, apylinkių istorijos panaudojimas tiek formaliojo, tiek neformalaus ugdymo sistemoje;
- 3) etnografinių amatų ir tradicinių kaimo verslų atkūrimas. Etnografinės kūrybos elementų nagrinėjimas besimokančio jaunimo užklasinėje veikloje, taip pat organizuojant specializuotus seminarus, kūrybines stovyklas, parodas, konkursus ir kt.;

4) naujų turistinių maršrutų, skirtų etnografijos, istorijos ir literatūros paveldui nagrinėti, kūrimas;

5) tautos dorovinio paveldo (bendravimo stiliaus, gyvenamosios, papročių, tradicijų ir pan.) nagrinėjimas, pasitelkiant švietimo ir kultūros įstaigas, religines organizacijas ir vietas bendruomenės.

Lietuvos žiniasklaida yra suformavusi iškreiptą kaimo įvaizdį. Net tarp universiteto studentų įsitvirtinusios „mažybiškumo“ nuostatos. Kartojama, kad mūsų valstybė – labai maža, lietuvių tauta – niekam nežinoma, nieko vertingo mūsų aplinkoje nėra ir pan. Sparčiai plinta nepagarba gimtajai kalbai. Nesuvokiamas inteligentijos vaidmuo. Žiniasklaidoje nuolat vartojama visuomenės elito sąvoka jaunimo mąstysenoje siejama su finansiniu apsirūpinimu ir užimamomis pareigomis, bet ne su išprusimu ir dora. Lietuvos kaimo vietovėse nuo seno buvo paplitusi amatininkų veikla. Dailidės, staliai, medžio drožėjai, krosnininkai, kalviai, račiai, puodžiai, akmentašiai ir kiti užsiimdavo šiais amatais tiek nuolat, tiek laisvu nuo žemės ūkio darbų metu. Gana populiarūs buvo audėjų, mezgėjų, siuvėjų veikla.

Neretai net sunku įžiūrėti ribą tarp amatininkystės ir tautodailės. Okupacijos metais amatininkystė labai sunyko. Kai kurias amatininkų profesijas jau išstūmė pramoninė gamyba, o kitoms liko pavieniai individualūs užsakymai. Pastaruoju metu ši veikla pradeda atsigaivinti, nes kelis dešimtmečius vyravusi buitės unifikacija vis dažniau atmetama, kaip prieštaraujanti žmogaus prigimčiai. Vėl atsiranda poreikis dėvėti ne serijinės gamybos, o individualiam užsakovui pritaikytus drabužius, pagamintus iš natūralių medžiagų, naudoti unikalios buitės reikmenis, gyventi užsakovo skonį atitinkančioje sodyboje. Sodybos savininkas nori savaip susitvarkyti ir jos aplinką: suplanuoti jo poreikius atitinkančius kiemus, įveisti sodus, įsirengti tvenkinius, plaukymo baseinus ir kt. Kaimo plėtros tematiką atspindinčios parodos, tautodailininkų dienos ir kita informacija rodo, kad Lietuvoje yra specialistų, galinčių parengti unikalios, netgi nemažą išliekamąją meninę vertę turinčius sodybų ir gyvenviečių projektus. Tačiau iškilo nauja problema: stiprėjant emigracijai, pradėjo trūkti galinčių profesionaliai įgyvendinti šiuos kūrybinius sumanymus. Antra vertus, nelengva įveikti ilgametės unifikacijos įpročius ir padidinti originalių dirbinių paklausą. Be to, amatininkams tenka atsižvelgti į sunkiai prognozuojamą mados dinamiką, sąlygojančią tiek dirbinių tematiką, tiek apdailos būdų ir medžiagų pasirinkimą. Tik retais atvejais amatininkystė ir tautodailė yra populiarinamos švietimo ir profesinio rengimo sistemoje, užmokyklinėje veikloje.

Etnografinio ir dorovinio paveldo išsaugojimas turi tapti svarbiausia atsikuriančių vietos bendruomenių veiklos dalimi. Šioje veikloje persipina senųjų tradicijų atgaivinimas, rengiant apylinkių šventes ar kraštiečių susibūrimus, pagarbus požiūris į ankstesnių kartų dvasinę kūrybą, nuoširdaus kaimyniško bendravimo puoselėjimas tarp senbuvių ir naujųjų kaimo gyventojų.

kasdienė paveldo objektų apsauga. Tačiau paveldo neišmanoma išsaugoti muziejuose. Daug kur reikės atkurti mažąsias kaimo vietovių mokyklas bei kultūros įstaigas ir jų įtaką bendruomenėms.

Vietovės, netekusios mokyklų, kultūros ir medicinos įstaigų, tampa nepatrauklios jaunoms šeimoms. Vis daugiau darbingų ir motyvacijos dirbti nepraradusių žmonių priversti darbo ieškoti toli nuo namų – didžiuosiuose miestuose ir net kitose valstybėse. [19, p 48-49]

Šiais laikais išsaugoti etnokultūrą yra labai svarbu, nes tai pasitarnauja visuomenės pilietiniam ugdymui. Viskas priklauso nuo žmogaus vertybių ir gyvenimo prasmės suvokimo. Mokyklose vis mažiau vyksta renginių, kurie yra susiję su etnokultūra. Vis dažniau rengiami renginiai, kurie yra atėję iš kitų šalių, kurie visiškai neturi nieko bendra su lietuviška etnokultūra. Kaip jau buvo minėta, taip pat baigia išnykti ir senieji amatai, kuriuos dabar yra pakeitusi pramoninė gamyba. Tik labai džiugu, kad dar yra organizuojamos įvairios parodos, mugės, kuriose galima ne tik išvysti, bet ir įsigyti amatininkų pagamintos produkcijos ar net vietoje pamatyti, kaip ta produkcija yra gaminama. Todėl manau, kad jokia pramoniniu būdu pagaminta prekė, negali atstoti prekės pagamintos amatininko rankomis.

Etnokultūros išsaugojimas turėtų būti kiekvienos bendruomenės svarbia dalimi. Turi būti rengiami įvairūs renginiai, vakarėliai, susiejimai bendruomenėse, kuriose būtų mėginama prisiminti ir atgaivinti to krašto tradicijas, pabendrauti su senaisiais tos bendruomenės gyventojais ir į šią bendruomenę įtraukti naujus žmones.

Kraštovaizdžio puoselėjimo funkcija apima:

- 1) kasdienę gyvenviečių aplinkos priežiūrą;
- 2) senųjų ir šiuolaikinių aplinkos tvarkymo tradicijų derinimą, rengiant gyvenviečių plėtros projektus, tvarkant parkus, įrengiant gėlynus ir kt.
- 3) visuomeninės elgsenos tobulinimą ir naujų vertybių formavimą, organizuojant sodybų ir gyvenviečių tvarkymo konkursus;
- 4) senųjų dvarų ir dvarviečių, nebenaudojamų, tačiau istorinę vertę turinčių gamybinių pastatų ir jų aplinkos pritaikymą šiuolaikinei paskirčiai;
- 5) gyvosios ir negyvosios gamtos paminklų (unikalių medžių ir kitų augalų, slėnių, saugotinių riedulių ir pan.) priežiūrą.

Lietuva iki šių dienų išsaugojo vertingus kraštovaizdžio elementus. Tai vaizdingi upių slėniai, skardžiai, atodangos, akmenys su paslaptiniais ženklais ir kt. Kraštovaizdį papildo išlikę senieji pastatai, parkai, tokie technikos istorijos objektai, kaip vandens ir vėjo malūnai, prieš šimtą ar dar daugiau metų pastatytos pramonės įmonės.

Kaimo tuštėjimo vėjus labai jį nuskurdino. Mažieji Lietuvos miesteliai, bankrutavus juose veikusioms įmonėms, uždarius švietimo, sveikatos apsaugos ir kultūros įstaigas, liko apleisti. Tik

per pastaruosius dvejus metus pradėti skaičiuoti skubotų, nevykusių reformų nuostoliai ir aiškinamasi, ką dar galima išsaugoti arba atkurti.

Kaimo bendruomenių rengiami „mažieji projektai“ kraštovaizdžio apsaugos problemų neišspręs. Kraštovaizdį niokoja ne tik gamtos stichija ar nežinantys, kur savo energiją panaudoti paaugliai, bet ir primityvia veikla užsiimantys, greito pelno siekiantys trumpalaikiai verslo dariniai. Beatodairiškas, neretai grobuoniškas miškų kirtimas dar labiau paspartino dirvos eroziją. Sunkiosios miškų kirtimo ir medienos išgabenimo technikos suniokoti kaimo keliukai tapo nebetinkamais naudoti, tačiau neskubama jų atkurti. Piktžolėmis apaugę, seniai nebeariami dirvonai bei juose styantys apleistų gamybinių pastatų griuvėsiai sudarkė gražių apylinkių vaizdą. Naujųjų savininkų masiškai supirktuose laukuose styro negyvenamos sodybos, riogso išmėtytų žemės ūkio padargų dalys, statybinės nuolaužos. Per pastaruosius metus ne vienoje mokykloje dėl atsainaus požiūrio, nepakankamo finansavimo ir kitų priežasčių nutrūko jaunųjų gamtininkų ir kraštotyrininkų būrelių veikla. Nebepuošiama mokyklų aplinka, dar neseniai buvusi pavyzdžiu apylinkių sodyboms. Biologijos praktinės užduotys pakeičiamos imitacine verbaline arba kompiuterizuota veikla, kuri net kaimo mokyklų auklėtinius atitolina nuo gamtos.

Kraštovaizdį gali labai praturtinti tinkamas medžių, gėlių ir akmenų derinimas. Galimybių praturtinti kraštovaizdį originaliomis kompozicijomis galima rasti visose neurbanizuotose vietovėse. Tokios kompozicijos ženkliai prisidėtų prie visuomenės estetinio ir patriotinio ugdymo, padidintų šiose vietovėse gyvenančių arba iš jų kilusių asmenų pasididžiavimą savo kraštu, sustiprintų atsakomybę už vertingų kraštovaizdžio objektų išsaugojimą, skatintų asmeninį kūrybiškumą ir iniciatyvumą. [19]

Lietuvos kraštovaizdis yra natūraliai nuostabus. Kiekvienas Lietuvos rajonas turi kažkuo pasigirti. Net atvažiuavę svečiai iš kitų valstybių stebisi, kaip pas mus Lietuvoje dar yra natūralių miškų, parkų, vaizdingų upių slėnių, įvairių atodangų. Prie mūsų krašto kraštovaizdžio galime priskirti ir įvairius kultūrinius paminklus kaip senus vėjo malūnus, senas medines trobas, dvarus. Tačiau, kaip bebūtų gaila, senieji kultūriniai paminklai bėgant laikui ir veikiant įvairioms gamtos stichijoms netvarkomi nyksta.

Lietuvos kraštovaizdžiu turėtų pasirūpinti ne tik valstybė, bet ir žmonės, gyvenantys tame regione. Skaudu žiūrėti, kaip senos sodybos ar vienkiemiai nupirkti kartu su dirbama žeme neprižiūrimi baigia sunykti, be paliovos kertami miškai, siekiant primityvių „vienadienių komercinių“ tikslų, netvarkomi žemės ūkio technikos išvažinėti kaimo keliukai, vidury laukų stūksantys nebaigti nugriauti ūkiniai pastatai.

3. KAIMIŠKŲJŲ VIETŲVIŲ GYVENTOJŲ SOCIOKULTŪRINIO AKTYVUMO ANALIZĖ AKMENĖS RAJONE

3.1 Tyrimo metodikos pagrindimas

Kaimiškųjų vietovių gyventojų sociokultūrinio aktyvumo skatinimo analizei atlikti buvo taikomi kiekybinių ir kokybinių tyrimų metodai – anketinė apklausa ir interviu.

Anketinės apklausos metodas labai populiarus ir dažnai taikomas socialiniuose moksluose. Šį metodą pasirinkau, nes jis leidžia per trumpesnę laiką apklausti daugiau respondentų, nei taikant kitus tyrimo metodus. Atliekant tyrimą buvo panaudotos Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto Kaimo plėtros tyrimo centre sukurti klausimynai. Buvo apklausti Akmenės rajono gyventojai. Iš viso tyrimo metu gyventojams buvo išdalinta 300 anketų (žr. 1 priedas), tačiau teisingai užpildytų sugrįžo 243. Kaimiškųjų vietovių gyventojams išdalintų anketų grįžtamumas sudarė 81 procentą. Galime sakyti, kad tyrime dalyvavusių gyventojų motyvacija - teigiama ir anketų grįžtamumas buvo pakankamas tyrimo analizei atlikti.

Klausimyną gyventojams sudarė trys struktūriniai dariniai: įvadinė dalis, demografinių klausimų blokas ir konstrukto kintamųjų blokas. Įvadinėje dalyje pateikiama, kas atlieka anketavimą, įvardijamas apklausos tikslas, nurodoma pildymo instrukcija. Demografinių klausimų dalis suteikia informacijos apie respondentų socialinę – demografinę aplinką. Atliekant kaimiškųjų gyventojų apklausą, pateikiamas nemažas demografinių klausimų blokas: lytis, amžius, išsilavinimas, darbo ar mokymosi vieta, gyvenamoji vietovė, šeimyninė padėtis, pragyvenimo šaltinis ir kt. Diagnostinį (konstrukto) kintamųjų bloką anketoje sudaro klausimai tiesiogiai susiję su kaimiškųjų vietovių gyventojų sociokultūrinio aktyvumo skatinimu. Didžiąją dalį anketos klausimų sudaro uždari klausimai, tik vienas klausimas buvo atviras.

Pagrindinis šio metodo trūkumas tai, kad respondentas gali neteisingai įvertinti savo jausmus ar reakcijas į tam tikrą problemą. Ne visada respondentas būna tikras, kaip elgtųsi vienu ar kitu atveju, todėl renkasi kelis atsakymo variantus, todėl atsakymai gali būti netikslūs. Be to, apklausiamieji gali norėti pasirodyti geresniais, nei iš tikrųjų yra. Šio metodo privalumas yra anonimiškumas, nes tada respondentui nebus nemalonu prisipažinti kai kuriuos dalykus.

Duomenų analizavimas susideda iš trijų etapų [135]:

1) *duomenų redagavimas* (visos anketos turi būti pilnai užpildytos);

2) *duomenų kodavimas* (duomenų formalizavimo etapas, kai jie turi būti surūšiuojami pagal vientisą sistemą);

3) *duomenų apdorojimas lentelėmis* (duomenys deliojami pagal priklausomybę, naudojamas kryžminės analizės metodas. Duomenų rezultatai iliustruojami grafikais, schemomis ir pan.)

Statistinę duomenų analizę galima atlikti įvairiais būdais: panaudojant specialias programas statistiniams skaičiavimams atlikti (SPSS) ar panaudoti esamus kompiuterio resursus (MS Office) galimybes. Mano tyrimas apdorotas SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*) statistiskos skaičiavimo programa (11.5 versija). Analizės rezultatai pateikiami lentelėse, diagramose, atlikti jų apibendrinimai. Tyrimas buvo vykdomas 2010 m. sausio ir vasario mėnesiais.

Tyrimui atlikti buvo naudojamas ir interviu metodas. Interviu [129] – metodas, taikomas sociologijoje ir socialinėje psichologijoje gauti žodinei informacijai, numatyti tyrimo programoje. Jis panašus į pokalbio metodą, tačiau yra formalesnis ir konkretesnis nei pokalbis. Interviu yra vienas iš efektyviausių kokybinio tyrimo metodų.

Interviu yra trijų rūšių: standartizuotas, nestruktūrizuotas ir pusiau standartizuotas interviu. Savo tyrime taikiau standartizuotą interviu, kuriame dažniausiai yra „uždaro“ tipo klausimai ir griežtai laikomasi nustatytos eilės ir formulavimo. Interviu turi savų privalumų ir trūkumų.

Interviu privalumai:

- 1) respondentai gali išsakyti savo patirtį „savais žodžiais“;
- 2) labiau įžvalgesnis metodas nei kiti;
- 3) interviu eigoje galima surinkti netikėtų duomenų;
- 4) tyrėjo ir respondento „akis į akį“ bendravimas leidžia įvertinti ir tiriamojo kūno kalbą, balso intonaciją ir pan.;
- 5) tyrėjas gali geriau supažindinti tiriamąjį su problema;
- 6) interviu leidžia ištirti tikslines grupes, kurioms gali būti sudėtingiau atsakyti į klausimą.

Interviu trūkumai:

- 1) gali būti brangesnis tyrimo būdas nei kiti metodai, jis gali nereprezentuoti didesnės populiacijos;
- 2) tyrėjas gali netinkamai paveikti tyrėją;
- 3) respondentas pradeda dominuoti apklausos eigoje, o tyrėjas nesugeba jo kontroliuoti;
- 4) duomenų analizė sudėtingesnė;
- 5) interviu (kaip ir klausimyno) duomenų kokybė priklauso nuo respondento sąžiningumo.

Interviu buvo sudarytas pagal atskiras tikslines grupes. Tikslinėms grupėms buvo sukurti skirtingi interviu klausimai. Iš viso buvo apklausti 7 ekspertai: Akmenės rajono meras (žr. 2 priedas), Akmenės miesto, Kivylių gyvenvietės ir Akmenės II kaimo bendruomenių pirmininkai (žr. 3 priedas), Akmenės rajono kultūros skyriaus vedėja ir Akmenės rajono savivaldybės viešosios

bibliotekos direktorė (žr. 4 priedas), Akmenės rajono savivaldybės socialinio skyriaus vedėja (žr. 5 priedas). Interviu apklausa buvo atliekama 2010 liepos mėnesį.

3.2 Tyrimo imties charakteristika

Sociodemografiniai kintamieji padeda išaiškinti papildomą informaciją apie respondentų nuostatų priklausomybę nuo lyties, amžiaus, respondentas dirba ar mokosi, darbo ar mokymosi vietas, gyvenamosios vietovės, išsilavinimo, kvalifikacijos, pajamų, pragyvenimo šaltinio ir šeimyninės padėties. Kai minėjau tyrimo metodikoje, tyrimui atlikti buvo išdalinta 300 anketų, o teisingai užpildytų sugrįžo 243 anketos. Buvo apklausti Akmenės rajono dirbantys ir besimokantys gyventojai. Daugiausiai gyventojų buvo apklausta iš Naujosios Akmenės, Akmenės miestų ir Ventos bei Kivylių miestelių. Sociodemografinis respondentų pasiskirstymas pateiktas 2 lentelėje.

2 lentelė

Sociodemografinis repondentų pasiskirstymas

Požymis	Reikšmė	Respondentų skaičius	Procentas
Lytis	Moteris	<i>158</i>	65%
	Vyras	<i>85</i>	35%
Amžius	Iki 20m.	<i>46</i>	18,9%
	21-30 m.	<i>46</i>	11,9%
	31-40 m.	<i>60</i>	24,7%
	41-50 m.	<i>57</i>	23,5%
	51-65 m.	<i>45</i>	18,5%
	Daugiau kaip 65 m.	<i>6</i>	2,5%
Dirba arba mokosi	Birbu	<i>130</i>	53,5%
	Mokausi	<i>52</i>	21,4%
	Dirbu ir mokausi	<i>7</i>	2,9%
	Nedirbu ir nesimokau	<i>54</i>	22,2%
Darbo arbo mokymosi vieta	Mieste	<i>169</i>	69,5%
	Kaime	<i>169</i>	9,9%
	Nedirbu ir nesimokau	<i>50</i>	20,6%
Gyvenamoji vietovė	Vienkiemis	<i>3</i>	1,2%
	Kaimo gyvenvietė	<i>41</i>	16,9%
	Miestelis	<i>88</i>	36,2%
	Miestas	<i>111</i>	45,7%
Išsilavinimas	Nebaigtas vidurinis	<i>61</i>	25,1%
	Bendras vidurinis	<i>49</i>	20,2%
	Aukštesnysis (spec. vidurinis) arba aukštasis neuniversitetinis	<i>81</i>	33,3%

	Aukštasis universitetinis	52	21,4%
Esate	Studentas, moksleivis	52	21,4%
	Nekvalifikuotas darbininkas	11	4,5%
	Kvalifikuotas darbininkas	47	19,3%
	Tarnautojas, specialistas	80	32,9%
	Valstybinės įmonės arba įstaigos vadovas	3	1,2%
	Privačios įmonės savininkas	2	0,8%
	Ūkininkas	1	0,4%
	Pensininkas, neįgalusis	17	7,0%
	Bedarbis	30	12,3%
Pajamos vieno šeimos nario vidutiniškai per mėn.	Iki 200 litų	24	9,9%
	201-300 litų	26	10,7%
	301-400 litų	28	11,5%
	401-600 litų	62	25,5%
	601-1000 litų	49	20,2%
	Daugiau kaip 1 000 litų	54	22,2%
Pagrindinis pragyvenimo šaltinis	Alga	134	55,1%
	Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio verslo	4	1,6%
	Pajamos iš nuosavo žemės ūkio	9	3,7%
	Senatvės arba invalidumo pensija	16	6,6%
	Pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.)	34	14,0%
	Išlaiko kiti šeimos nariai, gyvenantys Lietuvoje	42	17,3%
	Išlaiko kiti šeimos nariai, esantys užsienyje	4	1,6%
Pajamos	Pastovios	169	69,5%
	Nepastovios	74	30,5%
Šeimyninė padėtis	Nevedęs (netekėjusi)	68	2,8%
	Vedęs (ištekejusi)	130	53,5%
	Našlys (našlė)	12	4,9%
	Oficialiai nutraukęs (nutraukusi) santuoką	33	13,6%
Kompiuteris	Taip, prijungtą prie interneto	175	72,0%
	Taip, bet neprijungtą prie interneto	21	8,6%
	Neturiu kompiuterio	47	19,3%

Iš 2 lentelės duomenų matome, kad tyrime daugiau dalyvavo moterų (65%). Moterys mieliau sutinka dalyvauti atliekant apklausą nei vyrai. Tyrime dalyvavo dirbantys (53,5%) gyventojai. Jų amžius yra 31 – 50 metų, nes iš 2 lentelės duomenų matome, kad 31 – 40 m. amžiaus procentas sudaro 24,7, o 41– 50 metų procentas yra 23,5. Šias grupes apjungiu ir galiu teigti, kad tyrime dalyvavę respondentai yra nuo 31 iki 50 metų amžiaus. Respondentų darbo ar mokymosi vieta yra miestas (69,5%) ir daugiausiai respondentų gyvena mieste (45,7%) arba miestelyje (36,2%). Kaip jau minėjau, daugiausia buvo apklausti Naujosios Akmenės, Akmenės miestai, bei Ventos ir Kivylių miesteliai. Dauguma apklaustųjų turi aukštesnįjį arba aukštąjį neuniversitetinį (33,3%) išsilavinimą, nors nemažai respondentų yra net nepabaigę vidurinio (25,1%). Gana didelis procentas respondentų yra nepabaigtas vidurinis, nes tyrime dalyvavo ir studentų, bei moksleivių (21,4%). Didžioji dalis apklaustųjų yra valstybės tarnautojai bei specialistai, net (32,9%) ir jų pajamos vidutiniškai per mėnesį yra 401 – 600 litų (25,5%). Apklaustų gyventojų pragyvenimo šaltinis yra alga (55,1%), nes daugiau negu pusė respondentų yra dirbantys gyventojai. Pusė apklaustų respondentų yra vedę (ištekęję) (53,5%) ir jų pajamos pastovios (69,5%). 72,0% Akmenės rajono gyventojų turi namuose kompiuterius ir jis yra prijungtas prie interneto.

Išanalizavus respondentų sociodemografinį pasiskirstymą galime daryti išvadas, kad tyrime daugiau dalyvavo moterų. Dauguma respondentų yra darbingo amžiaus vedę (ištekęję) gyventojai, gyvenantys ir dirbantys mieste. Gyventojų pajamos yra pastovios ir pragyvenimo šaltinis yra alga. Daugiau negu pusė apklaustų gyventojų turi namuose kompiuterius ir prieigą prie interneto.

3.3 Akmenės rajono sociokultūrinės būklės įvertinimas

Akmenės rajonas įsteigtas 1950 m. birželio 20 d. Lietuvos (Šiaulių apskrities) šiaurėje. Rajono plotas - 843,7 kv. kilometro. Per šį kraštą į Baltijos jūrą skuba žemaičių apdainuojamoji upė Venta ir jos intakai: Dabikinė, Virvytė, Vadakstis. Jį kerta Šiaulių - Mažeikių plentas ir geležinkelis. 2008 m. pradžioje rajone buvo 27 745 gyventojai. (Plačiau apie Akmenės rajono sociokultūrinės situacijos palyginimą su kitais Šiaulių apskrities rajonais rasite 6 priede).

Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę, susiformavo ir nauja vietos valdžios struktūra. Jau pirmuosiuose tarybos rinkimuose 1990 m. visuomenė balsavo už Sąjūdžio remtus kandidatus, ir už tuomet populiarios Lietuvos demokratinės darbo partijos atstovus, ir už save iškėlusius aktyvius gyventojus. Nuo 1995 m. kandidatų sąrašus ir veiklos programas rinkėjams teikia aktyviausiai veikiančios politinės partijos [136]. Kaip gana įdomią Akmenės rajono ypatybę būtina paminėti gana aukštą Lietuvių tautininkų sąjungos populiarumą gyventojų tarpe. Šio rajono vadovais buvo išrinkta nemaža šios, kitose vietovėse mažiau žinomos politinės jėgos atstovų. 2007 m. įvykusiųose rinkimuose 25 narius turinčioje savivaldybės taryboje 6 mandatus gavo Lietuvos socialdemokratų

partijos, po 4 Liberalų ir centro sąjungos bei partijos „Tvarka ir teisingumas“ atstovus, po 3 Lietuvos tautininkų sąjungos ir Tėvynės sąjungos narius, po 2 Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos ir Darbo partijos atstovus ir vienas Naujosios sąjungos narys. Atstovaudami skirtingoms partijoms, sprenddami rajono švietimo, kultūros, vietos ūkio problemas, tarybos nariai dirba sutartinai, jų priimamus sprendimus įgyvendina Savivaldybės administracija.

Savivaldybės teritorijoje yra Naujosios Akmenės, taip pat Akmenės ir Ventos miestas, Papilės ir Kruopių miesteliai. Akmenės, Kruopių, Naujosios Akmenės kaimiškoji ir Naujosios Akmenės miesto, Ventos bei Papilės seniūnijos. Tardicinis šio krašto gyventojų verslas – žemės ūkis. Upės „įdarbintos“ sukurti mažųjų elektrinių turbinas.

Akmenės krašto žemės gelmėse glūdi dideli klinčių ir molio klodai, tinkami gaminti cementą ir kalkes, todėl yra susiformavusi stipri statybinių medžiagų pramonė, jos lyderė – akcinė bendrovė „Akmenės cementas“. Gamtinių dujų trasos yra atvestos į visus miestus ir Papilės miestelį.

Jau šeštą dešimtmetį Akmenė vadinama cementininku kraštu, o viena stambiausių Lietuvos gamyklų – akcinė bendrovė „Akmenės cementas“ – yra tapusi šio krašto simboliu. Cementas – unikali rišamoji statybinė medžiaga, be kurios neišsiverčiama nei gyvenamųjų namų, nei stambiausių įmonių, nei tiltų ar uostų statytojai. Lietuvišką cementą, kuris atitinka reikliausius Europos standartus, mielai perka Latvijos, Rusijos, Suomijos statybininkai. Cemento pramonė suteikia darbo ir kitoms įmonėms: molio ir kalkakmenio karjerus eksploatuoja AB „Kalcitas“, įrenginių remonto darbus atlieka ir kalkes gamina AB „Naujasis kalcitas“, cemento rinkodara rūpinasi UAB „Cemeka“ Cementas Lietuvos ir Latvijos pirkėjams pristatomas specialiomis mašinomis. Bendra Lietuvos ir užsienio kapitalo įmonė UAB „Eternit Akmenė“ vienintelė Pabaltijo regione gamina spalvingą ir patvarią neasbestinę stogų dangą.

Ūkio panoramoje vis svarbesnis smulkiųjų verslininkų indėlis. Veikia per 300 smulkių ir vidutinių įmonių, užsiimančių šiuolaikinių statybinių medžiagų gamyba, melioracijos darbais, medienos apdirbimu, teikiančių statybos, buitines paslaugas. Ventos mieste įsikūrusi Norvegijos kapitalo įmonių grupė, eksportuojanti medžio gaminius. Aktyviausi verslininkai susibūrę į savo asociaciją, o plėtoti žinias bei partnerystės ryšius jiems padeda Turizmo ir verslo informacijos centras.

Akmenė – senas tradicijas puoselėjantis žemdirbių kraštas. Net 48,6 tūkst. ha, t. y. 57,2 proc. rajono teritorijos, užima žemės ūkio naudmenos, beveik 45 tūkst. ha – ariama žemė. Kita populiarė ūkio šaka – gyvulininkystė. Šiame krašte jaunėja ūkininkų gretos, žemę dirba daugiau kaip 100 ūkininkų iki 40 metų amžiaus. Žinoma, rinka ir Akmenės krašte koreguoja žemdirbystės strategiją: nebeauginama linų bei cukrinių runkelių, prastokai dera rugiai, tačiau plečiami rapsų, kviečių bei miežių plotai.

Mažieji krašto gyventojai laukiami 7 darželiuose, o mokiniai žinių semiasi Ramučių, Akmenės ir Ventos gimnazijose, Papilės Simono Daukanto ir Kruopių vidurinėse mokyklose bei Naujosios Akmenės „Saulėtekio“ pagrindinėje mokykloje. Sumažėjus mokinių skaičiui, kadaise veikusius kaimų pagrindinės mokyklos pertvarkytos į stambiųjų mokyklų skyrius, mokiniai iš atokesnių kaimų pavėžėjami į vidurines mokyklas bei gimnazijas. Kantriai ir su meile kasdienines pareigas atlieka Dabikinės specialiosios mokyklos bei Ventos pensionato darbuotojai, globojantys, ugdatys ir paguodžiantys negalios ištikčius vaikus. Muzikai ir dailei gabūs vaikai ugdomi Naujosios Akmenės muzikos mokykloje bei jos Akmenės skyriuje, Ventos muzikos mokykloje, o gabūs sportui ir norintys sportuoti lanko užsiėmimus rajono sporto centre.

Naujosios Akmenės senamiestyje savita architektūra išsiskiria Kultūros rūmai, kuriuose įsikūrę rajono kultūros centras ir garbingą istoriją turintys jo meno kolektyvai, dailės parodų salonas. Kultūros centro mišrus choras „Cementininkas“ pirmąsias dainas sudainavo 1957 metais, o nuo 1960 m. dalyvavo visose Lietuvos ir Pasaulio dainų šventėse. Neblėstantį įspūdį yra palikusi Naujosios Akmenės teatro režisierė S. Niūniavaitė. Jos vardinė premija įteikiama ryškiausių literatūros kūrinių autoriams. Literatūrą kūrybą puoselėja prie Viešosios bibliotekos veikiantis „Žiemgalijos“ klubas. Svetingai į renginį kviečia Alkiškių, Akmenės, Ventos, Kruopių kultūros namai, Papilės kultūros ir laisvalaikio centras, kaskart aktyvesnė kaimo bendruomenių kultūros centrų veikla.

Jaunimas ugdomas ir kultūros įstaigose, ir mokyklose. Daugiau kaip 100 vaikų ir jaunuolių lanko Kultūros centro tautinių šokių kolektyvų repeticijas, kurioms vadovauja B. Viktoravičiūtė. 2002 m. Vadovei paskirtas „Aukso paukštės“ prizas. Šį garbingą apdovanojimą yra pelnusi ilgametė šokių kolektyvų vadovė A. Pakeltienė, Ventos muzikos mokyklos direktorė, liaudies instrumentų ansamblio vadovė M. Voronovienė. Ventos muzikos mokykloje savo kelią pradėjo ir smagioji, visuomet jaunatviška „Ventukų“ kapela. [139]

Lietuvai integruojantis į Europos tautų bendriją, net ir atokiausių kampelių bendruomenės pradėjo bendrauti su kitų šalių atstovais. Akmenės rajono ir Bcholto miesto bičiulystė 2000 m. įtvirtinta partnerystės sutartimi. Kasmet vieni kitus lanko Ramučių gimnazijos ir Bocholto mokiniai su mokytojais, keičiamasi meno kolektyvų koncertais. Intensyvėje bičiulystė su Lenkijos Kokino miestu: bendradarbiauja politikų, verslininkų delegacijos, savo koncertines programas rodo šių miestų kolektyvai. Stiprėja ir kultūros mainais turtėja ryšiai su Rusijos Federacijos Briansko miestu, su Červinskais Ukrainoje ir bičiukystė su Latvijos Bobelės rajonu. Kivylių bendruomenė draugystės ryšius palaiko su Vokietijos Doinos miestu vaizdingame Tiuringijos krašte.

Rinkos santykių įsitvirtinimas, įsijungus į Europos Sąjungos ekonominę erdvę atnešė didelių permainų į Akmenės krašto kaimų ir miestelių gyvenimą. Skatinami noro bendrauti, neužsidaryti savo namuose ir sodybose, žmonės vienijasi į kaimų ir miestelių bendruomenes, kurių balsas vis

stipriau skamba planuojant rajono socialinę plėtrą, tvarkant ir saugant aplinką. 2009 metais rajone susikūrė 29 kaimų ir miestelių bendruomenės.

Naujosios Akmenės kaimiškosios seniūnijos bendruomenės kasmet rengia šventes „Draugystės tiltai“, kuriose rungtiasi sporto mėgėjai, griežia ir dainuoja meno kolektyvai. Papilės, Kruopių, Ventos seniūnijų bendruomenės plėtoja gyvenamosios aplinkos grožio sąjūdį, rūpinasi gyvenviečių tvarka, jas puošia.

Už ypač didelius asmeninius nuopelnus puoselėjant šį kraštą, ugdant jo dvasinę ir materialinę kultūrą suteikiamas Akmenės rajono Garbės piliečio vardas. Šio pripažinimo nuostatai priimti 1998 metais.

Naujoji Akmenė – ir stambiausias rajono pramonės centras, kaip jau minėta, dažnai vadinamas cementininkų miestu. 2008 m. pradžioje iš viso jame gyveno 11 474 gyventojai. [136]

Akmenės miestas – seniūnijos ir parapijos centras – gali didžiuotis toli į amžių glūdumą vedančią istoriją. Kadaisė čia būta Dabikinės dvaro, šalia kurio Lietuvos ir Lenkijos karalius Žygimantas I 1531 m. leido statyti miestą, o 1596 m. karalienė Ona nurodė pastatyti bažnyčią ir mokyklą. 2008 m. pradžioje miestas turėjo 2 757 gyventojus.

Pusiaukelėje tarp Akmenės ir Papilės, dešiniajame upės krante pabiręs Ventos miestas. Jį kerta Šiaulių-Mažeikių plentas, o šonu nutiestas geležinkelis. Venta įkurta 1966 m., sujungus Bausko ir Purvių II kaimus. 2008 m. mieste buvo 3 007 gyventojai. Tai seniūnijos ir parapijos centras.

Prie judraus Kuršėnų-Mažeikių plento bei geležinkelio, vaizdingame Ventos upės vingyje, yra išsidėsčiusi žilagalvė Papilė – viena seniausių Žemaitijos gyvenamųjų vietovių. Papilė yra seniūnijos ir parapijos centras. 2001 m. miestelis turėjo 1 449, o seniūnija – 4 077 gyventojus. Biliūniškės, tai kadaisė gausiai apgyvendintas, o dabar aptuštėjęs Papilės seniūnijos kaimas. 1923 m. čia buvo 102 ūkiai su 602 gyventojais. Kaime buvo įsikūrusi latvių bendruomenė.

Gyventojų surašymo metu (2001 metais) miestelyje buvo 614, o seniūnijoje 1182 gyventojai. Žiloje senovėje Kruopių dvaras prilausė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Šiaulių ekonomijai, o po Pirmojo pasaulinio karo jį valdė Steigiamojo Seimo narys J. Liekis. Tarpukariu ir po Antrojo pasaulinio karo Kruopiai buvo Šiaulių apskrities valsčiaus centras.

Alkiškiai galėtų pretenduoti į miestelio vardą, nes turi septynias gatves ir 444 gyventojus, yra vienintelės šiame krašte evangelikų liuteronų parapijos centras. Nuo seno Alkiškiuose gyveno gausi latvių bendruomenė, palikusi ryškų pėdsaką šių apylinkių kultūroje ir istorijoje.

Pirmojo pasaulinio karo metais kaizerinė okupacinė valdžia Dabikinės dvarą pavertė trumpai gyvevusios Akmenės apskrities centru. Dvaro teritorijoje veikia Akmenės rajono savivaldyvės vaikų globos namai, taip pat įsikūrusi Dabikinės specialioji mokykla, kurioje mokomi ir ugdomi specialiųjų poreikių turintys vaikai ir paaugliai.

Kivyčiai – žinomi nuo XVIII a., tačiau neišsaugoję senovės paminklų. Kadais ten sugyveno lietuvių, rusų ir žydų bendruomenės., turėjusios atskirus maldos namus ir mirusiųjų laidojimo vietas. Dar senesnius laikus primena piliakalniai ir senkapiai.

Paragiuose gyveno dvi seserys Ivanauskaitės – Sofija Pšibiliauskienė ir Marija Lastauskienė – savo kūrinius ilgai publikavo Lazdynų Pelėdos slapyvardžiu. 1966 m. Paragių sodyboje atidarytas Lazdynų Pelėdos memorialinis muziejus, buvo restauruoti pastatai, deja, 2002 m. vasarą sudegė labai svarbus sodybos pastatas – jauja. Vis dėlto Paragiuose kiekvieną rugpjūtį rengiamos Šiaurės Lietuvos klijimo teatrų krivulės, kuriuose svečiuojasi ir Punsko lietuvių, ir Latvijos vaidintojai. Akmenės savivaldybė vaizduojamojo meno kūrėjams paskatinti yra įsteigusi vardinę N. Ivanausko premiją.

Šiaudinė – senas bažnytkaimis, kurio gyventojai didžiuojasi 1775 m. pastatyta Švč. Mergelės Marijos bažnyčia ir varpine. Mediniai jų pastatai, paskelbti architektūros paminklais, stebuklingai išliko po čia ne kartą siautusių karų. Šiaudinė didžiuojasi iš čia kilusiais kultūros veikėjais broliais Merkeliu Račkausku ir Karoliu Račkausku (Vairu).

Kairiškių įdomus ir jaukus kaimo istorijos tarpsnis susijęs su dvare 1877 m. gimusiu Vladu Sirutavičiumi, Peterburgu technologijos instituto auklėtiniu. Baigęs inžinieriaus studijas, V. Sirutavičius pats suprojektavo ir 1911 m. tėviškėje pastatydino kartono fabriką, kuris veikė iki 1960 m. V. Sirutavičius buvo vienas iš Lietuvos socialdemokratų partijos steigėjų. Nuveikė daug kitų darbų. [140]

Akmenės pušynas kasmet papildomas Akmenės ir kitų tautodailininkų išdrožtomis skulptūromis, tad pelnytai pavadintas Gamtos ir kultūros parku. Jame rengiamos tradicinės Šiaulių krašto kapelų šventės „Žemaitiškas smuikelis“, birželį, kai trumpiausios naktys, prie kibirkščiuojančio Joninių laužo savo eiles deklamuoja ir dainuoja poetai. Nėra vasaros, kad čia savo sueigų nesurengtų ir visos Lietuvos bendruomenės – bitininkai, politikės partijos. Netoliese įsikūrusiame Aviacijos klube išugdyta kelios dešimtys sklandymo sporto meistrų, 2008 m. pavasarį suorganizuotos ultralengvų orlaivių Lietuvos pirmenybės. Netoli 92 ha pušyno, sename, nebeeksplotuojamame karjere, įrengta trasa automobilių ir motociklų kroso mėgėjams.

1979 m. birželio 29 d. Akmenės rajone Kamanų botaninio draustinio pagrindu įsteigtas Kamanų valstybinis rezervatas – 3 660 ha bendro ploto. Šiuo metu rezervato plotas yra 3 935 ha, buferinė apsaugos zona – 2 530 ha. Kamanų pelkė išsiskiria savo unikaliu reljefu, klampynių ir ežerokšnių gausa. Kamanų rezervatą charakterizuoja ne tik pelkiniai kompleksai su šiam biotopui būdinga biologine įvairove. Ją papildoma miškuose ir pievose sutinkamos augalų, gyvūnų bei grybų rūšys, kurių rezervate iki šiol užregistruota 3 911. Kamanų rezervate vandens telkiniai užima 0,5% (21,1 ha) visos rezervato teritorijos. Miškai Kamanų rezervate užima 55,1% (2 167,14 ha) visos teritorijos. Beveik visi miškai yra savaiminės kilmės, o miško želdiniai sudaro tik 2,3% ploto.

Daugiau nei pusė visų medynų yra mišrūs. Brandūs medynai sudaro 29% viso medynų ploto. Rezervato miškams charakteringa tai, kad čia nėra introdukuotų rūšių. Miškų plotai vis didėja, nes pelkė per metus užauga apie 13 ha. Medynų tarpe vyrauja pušynai (48%) ir beržynai (33%), eglynams tenka apie 12% ploto. Kamanų pelkė sudaro 43,8% (1721,9 ha) viso rezervato ploto. Šlapiiausioje pelkės vietoje - lage gausu maisto medžiagų, todėl čia didelė augalų ir vabzdžių įvairovė. Šiame biotope aptiktas moliuskas mažoji suktenė, įrašytas į Lietuvos ir Pasaulinę raudonąsias knygas. Kamanų pelkėje yra 12 klampynių. Dėl specifinių aplinkos sąlygų aukštapelkėje gyvūnų rūšių nėra daug, tačiau čia gyvena rūšys, nesutinkamos kitose buveinėse. Kamanų pelkė – daugelio retų paukščių prieglobstis.

Kamanų rezervate pievos užima tik 21 ha ploto (0,5% visos teritorijos), tačiau jose auga net ketvirtadalis retų ir saugomų augalų rūšių. Pievos aptinkamos buvusiose sodybų vietose, kurių rezervate yra septynios. Visa Kamanų rezervato teritorija kartu su buferine apsaugos zona yra Europai svarbi saugoma teritorija pagal Paukščių direktyvą, rezervato teritorija – pagal Buveinių direktyvą.

Svarbios Europai buveinės: natūralūs distrofiniai ežerai, aktyvi aukštapelkė, tarpinės pelkės ir liūnai, vakarų taiga, plačialapių ir mišrūs miškai, žolių turtingi eglynai, pelkėti lapuočių miškai, pelkiniai miškai, aliuviniai miškai. [142]

Ventos regioninis parkas įsteigtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo nutarimu 1992 m. rugsėjo 24 d. Bendras parko plotas – 10 630 ha., kurio 52,5% sudaro miškai, 35,5% - draustiniai, 2,9% - rekreacinė zona, 1,1% - rezervatai. Svarbiausios gamtos vertybės yra Ventos, Virvytės, Dabikinės, Uogio, Avižlio upės ir upeliai, jų natūralus hidrografinis tinklas, slėniai su retomis Lietuvoje natūraliomis pievomis, senomis giriomis ir giraitėmis. Upėms būdingos didelės išraiškingos kilpos, slėniams – statūs šlaitai su unikaliomis atodangomis. Europos mastu ypač vertinga Papilės atodanga, kurioje atidengti jūros periodo suakmenėjusios faunos kompleksai, buvę žemės paviršiuje prieš 155-130 milijonų metų. Tai unikalus geologinis paminklas. Ventos regioniniame parke iš viso yra 65 kultūros paveldo objektai. Svarbiausios kultūros paveldo vertybės parko teritorijoje yra Papilės I ir II bei Gyvolių piliakalniai, daug senkapių. Įspūdingai atrodo bažnyčios, keturi vandens malūnai, iš kurių įspūdingiausias - Augustaičių – yra veikiantis. Papilės seniūnijoje auga 15-kamienė liepa, Rudikių ažuolas. Žibikų pušyne stūkso mitologinis Juodasis akmuo, dar vadinamas Meilės akmeniu. Šiuo metu yra žinomos 698 augalų rūšys, priklausančios 93 šeimoms ir 352 gentims. Parko teritorijoje gausu orchidinių šeimos augalų. Parke yra užregistruota 140 paukščių rūšių, iš jų 117 – perinčios. Parke aptikta 184 vabalų rūšys iš kurių 2 įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą. Rastos 27 rūšys žinduolių, 7 rūšys varliagyvių ir 3 rūšys roplių. Ventos upės slėniai yra Natura 2000 teritorija, įeinanti į Europinės svarbos saugomų teritorijų

tinklą, skirtą visos Europos mastu retų ar nykstančių gyvūnų bei augalų rūšių ir gamtinių buveinių apsaugai. [141]

Antano Čiapo botanikos sodas – privatus botanikos sodas, kurį nuo 1960 m. ugdo ilgametis „Akmenės cemento“ gamyklos darbininkas ir Akmenės rajono Garbės pilietis. Sodas įsikūręs Naujojosios Akmenės miesto pakraštyje, visai netoli cemento gamyklos, kuri anksčiau stipriai teršė aplinką dulkėmis ir išmetamais dujų junginiais. Kukliame 0,24 hektarų sklype veši ne tik Lietuvos, bet ir iš kitų kraštų atgabenti medeliai, krūmai. Iš viso deklaruojamos 358 augalų rūšys ir formos, iš kurių 72 pripažintos ypač vertingomis. Šis privatus botanikos sodas 2000 m. paskelbtas saugomu gamtos objektu, pagal sukauptos augalijos gausumą ta trečia šio statuso kolekcija Lietuvoje. Į Antano Čiapo sodą Naujosios Akmenės gyventojai atlydi svečių, čia dažnai lankosi mokinių, gamtos mylėtojų ekskursijos.

Nuo Akmenės į vakarus asfaltuotas vieškelis vingiuoja Dabikinės pakrantėmis. Netrukus dešinėje ant kalvos pasimato Padvarėlių kaimo gyvenvietė. Kaimą į dvi dalis perskiria nuo Kamanų aukštapelkės atskubantis Rūdūpis. Kadaise, dar iki Antrojo pasaulinio karo, upeliukui kelią čia pastodavo malūnas, o slėnyje tyvuliavo didelis tvenkinys. Sako, jis buvęs nelaimingas, priglaudęs dviejų įsimylėjėlių, bet aplinkos nesuprastų jaunuolių paskutinius atodūsius. Padvarėlių kaimo bendruomenė 1997 m. pradėjo tvarkyti vaizdingą, tik apleistą ir krūmais apaugusį slėnį kaimo pašonėje. Kaimo gyventojai išretino krūmus, išlygino žemę, įrengė kryžiaus kelio stoteles ir maldos vietas.

Pačiame Lietuvos paraštyje, Girkančių miške, smalsiai, bet išdidžiai į kaimynines Latvijos lygumas žvelgia Luokavos kalnas, vienas negausių šio krašto archeologijos paminklų. Suprantama, Luokava negali lygintis su „debesis ganačiais“ kitų valstybių kalnais, net ir su Žemaitijos Šatrija, tačiau šiam lygumų kraštui tai – kalnas. Jis apaugęs jau brandaus amžiaus pušimis ir lapuočiais, kadaise čia būta ir tuo pačiu vardu vadinto kaimo. Kalne atrasta senovinė žalvarinė grandis saugoma Žeimelio muziejuje. Nuo Kruopių kilęs kunigas ir tautosakos užrašinėtojas A. Burba XIX a. pabaigoje yra nugirdęs ir užrašęs padavimų apie čia neva pasirodydavusią mergelę su kibirais.

Akmenės krašte galime pasigrožėti ir kalnais. Apsilankymas karjeruose suteikia neišblėstančių įspūdžių. Raudono molio plynės Šaltiškių karjere tarsi atgimusios iš M. Antonionio filmo „Raudonoji dykuma“. O Karpėnų klinčių karjerų panoramos, sako, primena Mėnulio kraterių vaizdus. Karjero skardžiuose atsiveria per milijonus metų susiformavusių klodų pjūviai su nežinia iš kur atitekančio vandens gyslomis. Akmenės kraštas žavus upių ir upelių vingiais. Dauguma upelių ir upeliukų savo vandenį neša į trečią pagal ilgį Lietuvoos upę - Ventą. Neturime daug ežerų, tačiau jo peizažas neįsivaizduojamas be tvenkinių. Į šiaurę nuo Akmenės miesto, krūmų ir jaunų miškelių apsuptas, plyti Lebelių durpynas.

Nusipelnčius gimtajam kraštui žmones priimta įamžinti, jų vardais pavadinant miestų gatves ir aikštes. Šios tradicijos laikomasi ir Akmenės krašte. Leopoldas Petravičius, Juozas Dalinkevičius ir Pranas Jodelė, Kalixas Kasakauskas, Lazdynų Pelėda, Antanas Mockus, Simonas Daukantas, Vladimiras Zubovas ir Vladas Sirutavičius.

Gamtos ir kultūros parke nuo 1971 m. rengiamos liaudiškų kapelų šventės „Žemaitiškas smuikelis“. Buvo metų, kai čia rinkdavosi vien Žemaitijos muzikantai bei dainininkai. Dabar tai Šiaulių ir Žemaitijos regionų šventės, kuriose savo talentus demonstruoja ne tik liaudiškų kapelų kolektyvai, bet ir šokėjai, chorinio dainavimo entuziastai. Kompozitorius J. Gaižauskas specialiai šioms šventėms sukūrė garsųjį „Žemaičių smuikelio valsą“.

Karatė klubas „Energija“, Merginų futbolo komanda „Akmenė“. Stalo teniso klubas „Mažoji raketė“ dažnai rugtyniauja su Lietuvos ir Latvijos tenisininkais.

Tautodailininkų darbai Akmenės kraštą garsina seniai ir toli. Jau į amžinybę pašaukti Vytautas Valiukas, Jonas Ogintas, Stasys Kinčius, Ona Šimkienė, Albina Kinčienė daugelyje parodų eksponavo medžio drožinius, paveikslus, audinius. Tarsi kartų jungiamoji grandis – Akmenėje gyvenanti Elena Adomaitienė, kuri tapyti pradėjo sulaukusi 50 metų, P. Galaunės, A. Varno remijos laureatė. Nuoširdžiu paprastumu žavi tapytojos, A. Varno premijos laureatės Aleksandros Reminienės, peizažai, poetiški Petronėlės Raudonikienės tapybos darbai. Meninės kalvystės dirbiniais kaskart džiugina Simonas Misevičius, reta Žemaitijos tautodailės paroda išsiverčia be papilėniško Prano Veiso meniškų ir be galo išraiškingų Užgavėnių kaukių.

Akmenės krašto muziejus – turbūt jauniausia rajono kultūros įstaiga, veikianti nuo 2007 metų. Šis muziejus nėra tik senų daiktų bei relikvijų saugykla, čia aktyviai plėtojama edukacinė, šviečiamoji veikla, rengiamos profesionalių menininkų ir tautodailininkų kūrybos, sakralinio meno parodos, čia renkasi pabendrauti kultūros draugijų ir kitų nevyriausybinų organizacijų nariai.

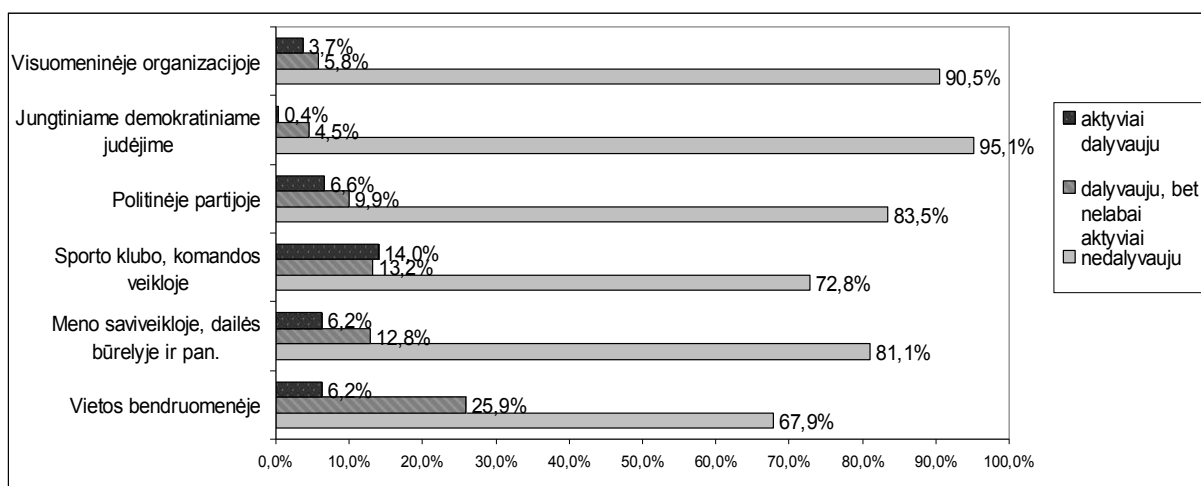
Muziejus didžiuojasi mediko B. Izenbeko surinkta įvairių šalių drugelių kolekcija, viena iš pačių gausiausių ir mokslo atžvilgiu vertingiausių Lietuvoje. Gamtos ir istorijos mėgėjus domina melioratoriaus S. Sungailos padovanota įvairių akmenų ir suakmenėjusių gyvūnų bei augalų kolekcija, meno žinovams įdomūs muziejui padovanoti tautodailininkų kūriniai. Krašto muziejus plečiasi, perimdamas visą dviejų aukštų pastatą Akmenės miesto centre.

Nuo 1951 m. šio krašto metraščių rašo laikraštis „Vienybė“. Jo puslapiuose atskleista daug džiugių ir targiškų šio krašto istorijų ir likimų. Po ilgo tylos meto „Vienybėje“ pirmą kartą išsamiai papasakota apie Lietuvos kultūrai daug nusipelnusią Zubovų giminę, į ginkluotą kovą su okupaciniu režimu pakilusius rezistentus, tremtinius ir polinius kalinius, pritatomas kaimų ir miestelių bendruomenės, verslų, kultūros naujienos. Už kaimo bendruomenių, ūkininkų darbų, kultūros ir dvasinio atgimimopavaizdavimą publikacijoje šio laikraščio žurnalistei Julijai Sejavičienei įteiktas 2008 m. „Lietuvos kaimo spindulio“ prizas. Lietuvos žurnalistų sąjungos

kūrybinių konkursų prizininkais yra tapę ir kiti redakcijos kūrybiniai darbuotojai. Nuotaikingomis šventėmis tampa kasmet redakcijos ir laikraščio skaitytojų renkamų populiariausių, darbščiausių, ypač nusipelnusių savo kraštui asmenų pagerbimo dienos. „Vienybė“ buvo ir lieka objektyvi ir pagarbi Akmenės krašto visuomenės nuomonių reiškėja. Laikraštis spausdinamas Šiauliuose, „Titnago“ spaustuvėje, skaitytojus jis pasiekia ir aplinkiniuose rajonuose.

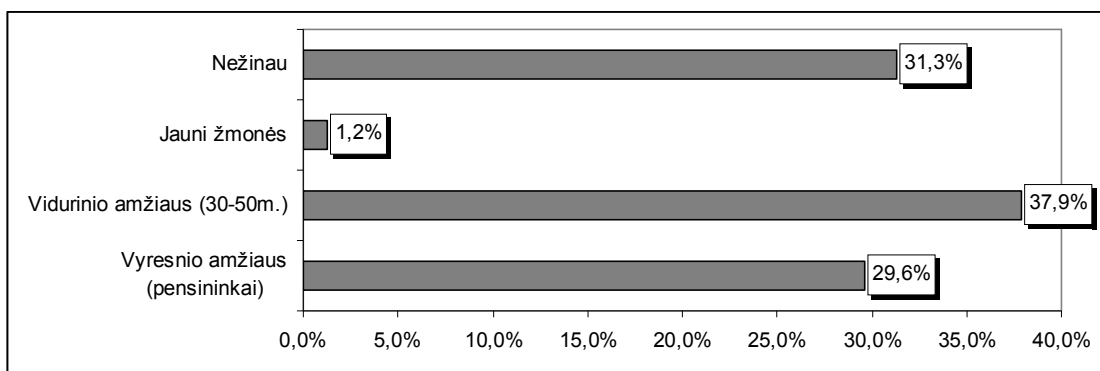
3.4 Tyrimo rezultatų analizė

Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, Akmenės rajono gyventojų dabartinę sociokultūrinio aktyvumo situaciją. Akmenės rajono gyventojų dalyvavimą įvairiose visuomeninėse veiklose, seimo ar savivaldybių rinkimuose. Tyrimu norėta sužinoti Akmenės rajono gyvenviečių saugumą, tvarkingumą, jaukumą ir perspektyvumą. Pirmiausia, įdomu buvo sužinoti respondentų dalyvavimą visuomeninėje veikloje (žr. 2 pav.).



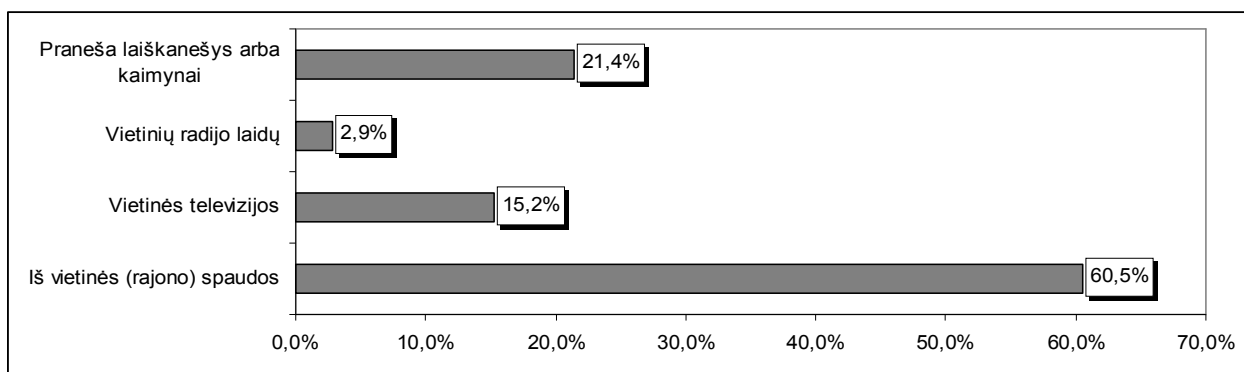
2 pav. Respondentų dalyvavimas visuomeninėje veikloje (N = 243)

Apklauso duomenys parodė, kad Akmenės rajono gyventojai nėra aktyvūs visuomeninėje veikloje. 26% respondentų teigia, kad dalyvauja vietos bendruomenių veikloje ir apie 13% apklaustųjų sporto klubo, komandos veikloje ir meno saviveikloje. Žmonės nenori dalyvauti visuomeninėse organizacijose, jungtiniame demokratiame judėjime bei politinėse partijose.



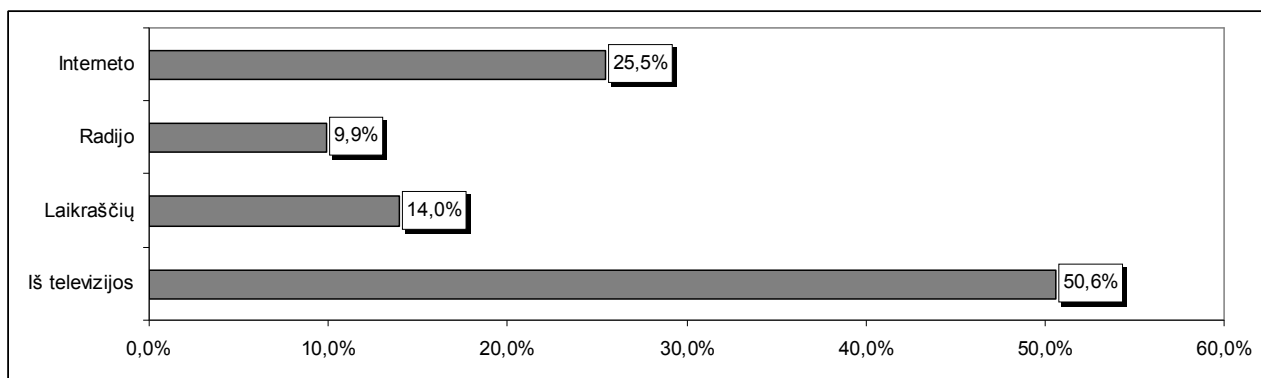
3 pav. Respondentų nuomonė apie žmonių amžių gyvenvietėje (N = 243)

3 paveiksle matome, ką respondentai mano apie žmonių amžių gyvenančių jų gyvenvietėje. Dauguma respondentų pažymėjo, kad jų gyvenvietėse gyvena vidutinio amžiaus žmonės (30 – 50 metų). Nors 31,3% respondentų negali pasakyti kokio amžiaus žmonės dominuoja jų gyvenvietėse. Galime sakyti, kad Akmenės rajono gyvenvietėse gyvena nedaug pagyvenusių žmonių.



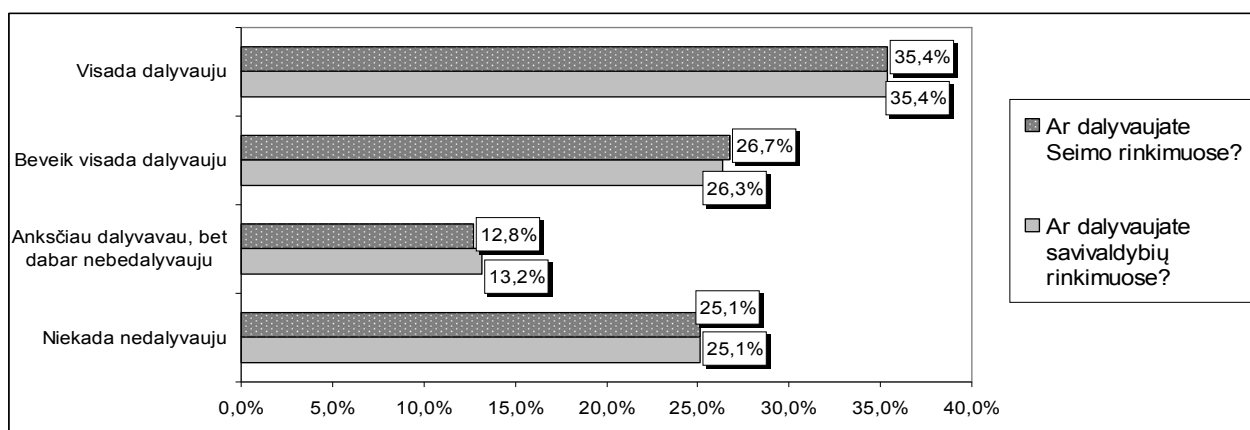
4 pav. Respondentų sužinojimas apie vietinius renginius ar kitas naujoves (N = 243)

Kaip matyti iš 4 paveikslėlio, respondentai apie vietinius kultūrinius renginius bei kitas naujoves sužino iš vietinės (rajono) spaudos. Šį teiginį pažymėjo net 60,5% apklaustųjų. Galime teigti, jog Akmenės rajono laikraštis „Vienybė“ yra informatyvus. Gyventojai gali sužinoti ir perskaityti pagrindines naujienas apie savo gyvenvietę ar rajoną. Nors nemažai respondentų teigia, kad naujoves ir naujienas jiems praneša laiškanėšys arba kaimynai.



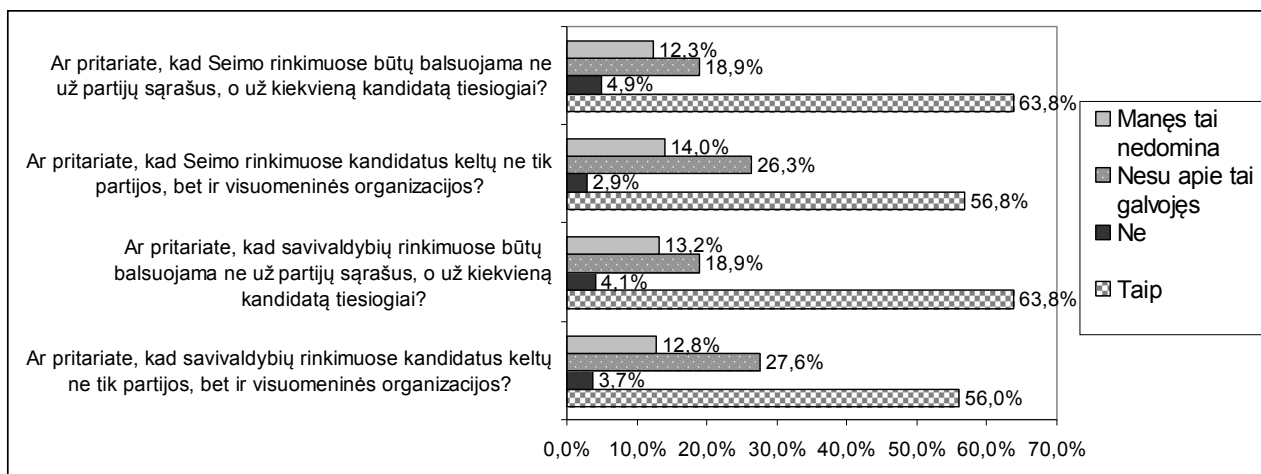
5 pav. Respondentų sužinojimas Lietuvos naujienų (N = 243)

Pastebime, kad 5 paveiksle pusė apklaustųjų apie Lietuvos naujienas sužino iš televizijos laidų ir 25,5% apklaustųjų naujienas perskaito kompiuteryje. Apklausa parodė, kad 72% gyventojų turi namuose kompiuterius ir prieigą prie interneto. Gyventojai gali kai kurias mėgstamiausias laidas pasižiūrėti internetu. 6 paveiksle pateikti rezultatai apie seimo ir savivaldybių rinkimus.



6 pav. Respondentų dalyvavimas seimo ir savivaldybių rinkimuose (N = 243)

Tyrimė bandžiau išsiaiškinti kaip Akmenės rajono gyventojai dalyvauja Seimo ir savivaldybių rinkimuose. Išaiškėjo, kad 35,4% apklaustųjų visada dalyvauja Seimo ir savivaldybių rinkimuose. Apie 16% apklaustųjų teigia, kad beveik visada dalyvauja visuose rinkimuose. Galime sakyti, kad gyventojai gana aktyviai dalyvauja rinkimuose. 2 paveikslas parodė, kad apklaustieji nedalyvauja politiniame gyvenime. Net 25% apklaustųjų niekada nedalyvauja rinkimuose. Šitie apklaustieji tikriausiai yra nusivylę politikų pažadais, nes dauguma politikų prieš rinkimus prisako pažadų, o paskui tų pažadų netesi.



7 pav. Respondentų nuomonė apie savivaldybių ir seimo rinkimus (N = 243)

Iš 7 paveikslo duomenų pastebime, kad 63,8% respondentų pritaria, kad seimo ir savivaldybių rinkimuose būtų geriau balsuoti ne už partijų sąrašus, o už kiekvieną kandidatą tiesiogiai. Gana daug respondentų apie tai nėra iš vis pagalvoję. Daugiau negu pusė respondentų mano, kad Seimo ir savivaldybių rinkimuose kandidatus keltų ne tik partijos, bet ir visuomeninės organizacijos. Nors apie 27% apklaustųjų apie tai nėra galvoję.

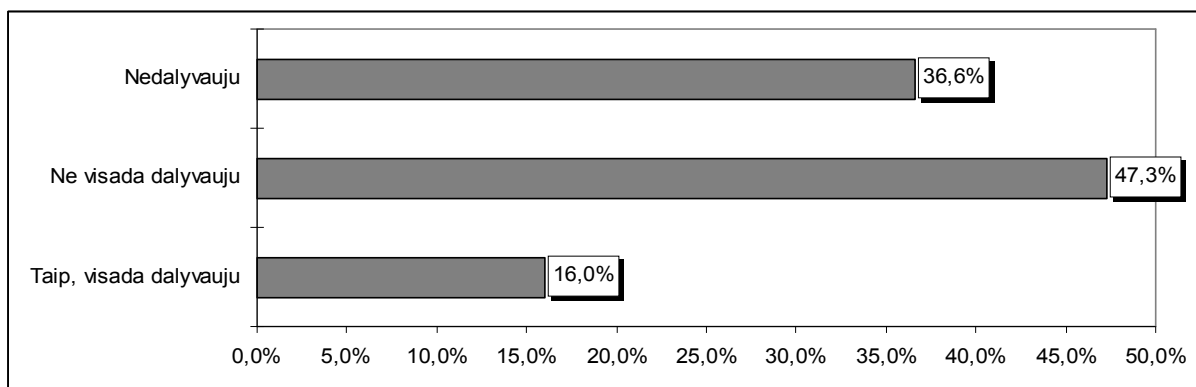
3 lentelė

Respondentų gyvenvietės įvertinimas

Įvertinkite savo gyvenvietės:	Reikšmė	Procentai
<i>Švietimo paslaugas</i>	Pablogėjo	30,0%
	Mažai keičiasi	58,8%
	Pagerėjo	11,1%
<i>Kultūrinę veiklą</i>	Gana aktyvi	19,7%
	Susilpnėjo	59,3%
	Nebeliko	21,0%
<i>Saugumą</i>	Rami, saugi	31,7%
	Šiek tiek pablogėjo	53,9%
	Ryškiai pablogėjo	14,4%
<i>Tvarkingumą ir jaukumą</i>	Tvarkinga, jauki	31,7%
	Tvarka gerėja	41,6%
	Daugėja netvarkos	26,7%
<i>Perspektyvumą</i>	Perspektyvi, auganti	16,0%
	Perspektyvos nedidelės	47,3%
	Nykstanti, ištuštėjanti	36,6%

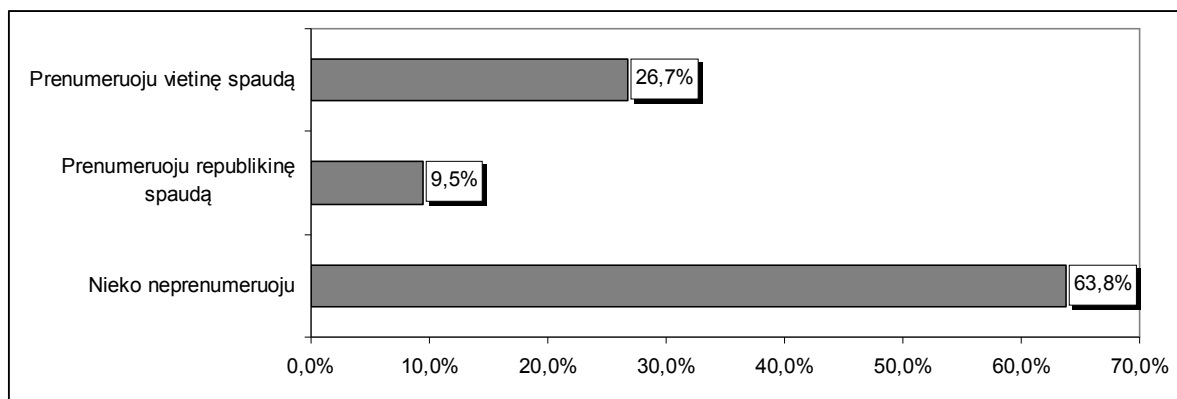
Atliekant tyrimą, siekiau išsiaiškinti Akmenės rajono gyvenviečių kultūrinę veiklą, saugumą, tvarkingumą. 3 lentelės rezultatai parodė, kad švietimo paslaugos mažai keičiasi. Lietuvoje vyksta mokyklų švietimo pertvarkymo tinklas, bet Akmenės rajono gyventojai nelabai pastebi šitos situacijos. Kultūrinė veikla, respondentų (59,3%) nuomone susilpnėjo. Galime sakyti, kad kultūrinių renginių, organizuojamų švenčių skaičius sumažėjo, o gal patys gyventojai pasidarė nebeaktyvūs ir mažiau domisi organizuojamais renginiais. Mažai dėmesio skirta gyvenviečių

saugumui, nes situacija blogėja. Net 53,9 % nesijaučia saugiai savo gyvenvietėje. Nors gyvenviečių tvarka ir jaukumas pagerėjo. Gyventojai labiau pradėjo puoselėti savo gyvenamąją aplinką ir namus. Respondentai teigia, kad Akmenės rajono gyvenčių perspektyvos nėra didelės. Apie 47,3% apklaustųjų taip mano, nors gana aukštas 36,6% procentai, kad jų gyvenvietė yra nykstanti ar ištuštėjanti.



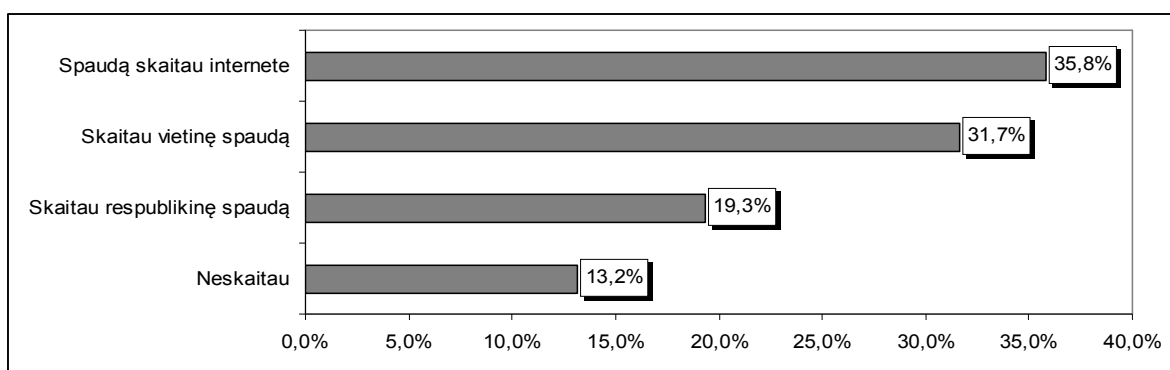
8 pav. Respondentų dalyvavimas bendruomeninėse talkose (N = 243)

Pastebime, kad 8 paveiksle apie 47,3% apklaustųjų ne visada dalyvauja bendruomenių talkose. Taip pat didelis procentas respondentų atsakė, kad iš vis nedalyvauja bendruomenės talkose. Galime teigti, kad gyventojai nėra labai aktyvūs dalyvaujant bendruomenių talkose.



9 pav. Respondentų spaudos prenumeravimas (N = 243)

9 paveiksle matome, kaip respondentai preneruoja spaudą. 63,8% respondentų nieko neprenumeruoja. 26,7% gyventojų preneruoja vietinę spaudą. Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu ne visi kaimiškųjų vietovių gyventojai gali užsisakyti laikraštį ar žurnalą. Dabar žmonės daugiau lankosi bibliotekose ir ten skaito visą jiems reikiamą spaudą. 10 paveiksle pavaizduota, kokią spaudą skaito.



10 pav. Respondentų spaudos skaitymas (N = 243)

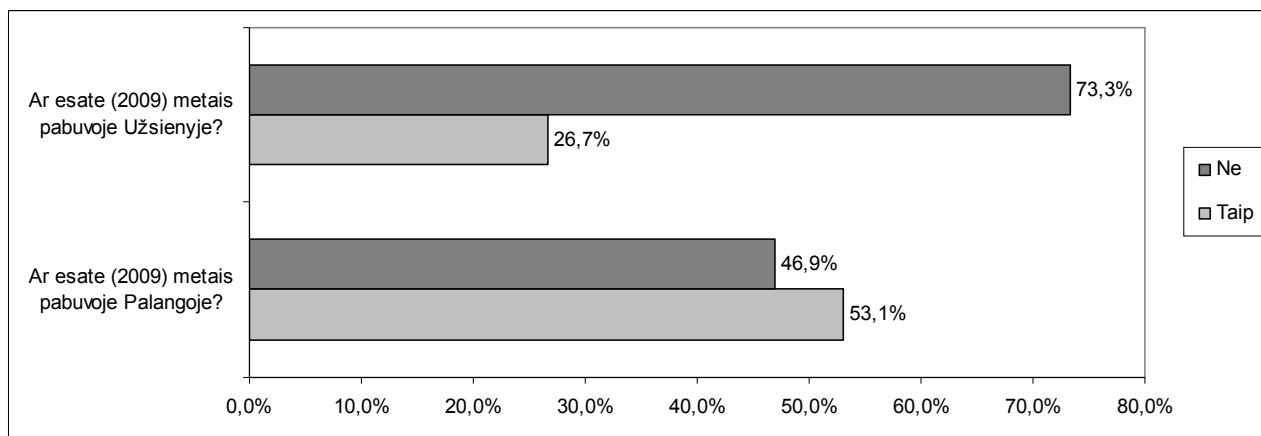
Tyrimas parodė, kad respondentai spaudą skaito internete. Kaip jau minėjau, gana daug gyventojų turi kompiuterius ir prieigą prie internetą. Žmonėms nebebūtina prenumeruoti laikraščių ar žurnalų, jie visą informaciją gali rasti internetiniuose portaluose. Nemažai (31,7%) respondentų skaito ir vietinę spaudą. Gyventojams aktualiausia – kas vyksta jų gyvenvietėje ar rajone.

4 lentelė

Respondentų naudojimosi paslaugų įvertinimas

Įvertinkite pateiktų paslaugų naudojimąsi	Šios įstaigos mūsų gyvenvietėje nėra	Nesinaudoja	Kartais naudojasi	Dažnai naudojasi
Biblioteka	8,2%	36,6%	40,3%	14,8%
Paštas	9,9%	11,1%	54,3%	24,7%
Viešasis internetas	19,3%	46,5%	12,8%	21,4%
Kino teatras	70,8%	23,5%	5,3%	0,4%
Kultūros centras (namai)	21,0%	26,8%	44,4%	7,8%
Sporto centras (klubas, salė)	24,7%	45,7%	17,3%	12,3%
Vietinė turgavietė	16,9%	9,5%	40,0%	33,8%
Parapijos namai	18,1%	30,0%	43,2%	8,6%
Sveikatos priežiūros punktas	21,8%	26,7%	32,5%	19,0%
Poliklinika	16,0%	9,1%	41,6%	33,3%
Reabilitacijos centras	49,8%	40,7%	7,8%	1,6%
Maudymosi vasaros metu vieta	11,1%	16,0%	40,7%	32,1%
Kirpykla	10,7%	6,2%	33,3%	49,8%
Pirtis	32,5%	53,1%	9,1%	5,3%

Tyrimu siekiau išsiaiškinti kokiomis paslaugomis daugiausiai naudojasi respondentai. Dažniausiai apklaustieji (49,8%) naudojami kirpyklos paslaugomis, nors 10,7% respondentų teigia, kad kirpyklos jų gyvenvietėje nėra. Mažiau naudojasi biblioteka, paštu, kultūros centrais (namais), vietine turgaviete, parapijos namais, sveikatos priežiūros punktu, poliklinika bei maudymosi vasaros metu. Apklaustieji visi nesinaudoja viešuoju internetu, sporto centrais bei pirtimi. Viešasis internetas yra visose bibliotekose. Apklaustieji pažymėjo, kad kino teatro ir reabilitacijos centro Akmenės rajone nėra. Galime teigti, kad gyventojai šiek tiek yra aktyvus kultūriname gyvenime, nes lankosi pašte, bibliotekoje bei kultūros centre.



11 pav. Respondentų dalyvavimas kelionėse (N = 243)

11 paveiksle pateikti duomenys apie respondentų dalyvavimą kelionėse. Rezultatai rodo, kad 53,1% apklaustųjų buvo išvykę į Palangą. Kaip matome, žmonės nesėdi namuose, jie vyksta į keliones, nori papramogauti, pamatyti įdomių vietovių. 73,3% respondentų į užsienį 2009 metais nevyko, jiems užteko Lietuvos aplinkos.

5 lentelė

Respondentų visuomeninį aktyvumą skatinantys veiksniai

Veiksniai skatinantys aktyviau dalyvauti visuomeninėje ir kultūrinėje veikloje	Neturi įtakos	Turi nedidelę įtaką	Turi didelę įtaką
Geresnė finansinė padėtis	28,4%	21,8%	49,8%
Darbo turėjimas	32,1%	23,0%	44,9%
Papildomos pajamos	26,3%	16,0%	47,7%
Visuomeninės veiklos skatinimas	24,7%	40,3%	35,0%
Kompiuteris	44,9%	27,6%	27,6%
Internetas	41,6%	26,7%	31,7%
Automobilis	30,9%	30,0%	39,1%
Biblioteka	44,4%	35,8%	19,8%
Bendruomenių aktyvumas	25,5%	36,7%	37,9%
Informaciniai leidiniai, skrajutės	36,7%	42,0%	21,4%
Renginiai, šventės	20,2%	33,0%	46,9%

Tyrimo metu, siekiau išsiaiškinti, kokie veiksniai paskatintų kaimiškųjų vietovių gyventojus būti aktyvesniems visuomeninėje, socialinėje bei kultūrinėje veikloje. Didžiausią įtaką respondentams turi šie veiksniai: geresnė finansinė padėtis, darbo turėjimas, papildomos pajamos, automobilis, bendruomenių aktyvumas, renginiai bei šventės. Mažiau įtakos apklaustiesiems turi informaciniai leidiniai, skrajutės bei visuomeninis veiklos skatinimas.

Akmenės rajono gyventojai galėtų būti labiau aktyvesni sociokultūriniame gyvenime, bendruomenių veikloje.

3.5. Ekspertų nuostatų analizė

Akmenės rajone kiekvienais metais oraganizuojamos šventės, kultūriniai renginiai. Akmenės rajono meras (toliau „Ekspertas A“) teigė, kad pagrindinis organizuojamas renginys – meno šventė, tai yra viso rajono šventė. Taip pat vyksta sporto varžybų, seniūnijų, bendruomenių organizuojamos šventės. Plačiau apie vykstančius renginius Akmenės rajone papasakojo Akmenės rajono kultūros skyriaus vedėja (toliau „Ekspertas B“) ir Akmenės rajono savivaldybės viešosios bibliotekos direktorė (toliau „Ekspertas C“).

„Ekspertas B“ teigia, kad kiekvienais metais organizuojamos vasaros šventės seniūnijose, liaudiškų kapelių šventės, regioninė meno šventė taip pat seniūnijų bažnyčiose vyksta atlaidai. Jau tradicinė šventė tapusi „Sugrižimas į Paragius“ Lazdynų pelėdos muziejuje. Ten pat vyksta poezijos skaitinių vakarai, rašinių konkursai. Dažniausiai Akmenės rajone organizuojami vietinės reikšmės renginiai, nes didesniems renginiams trūksta lėšų. Finansavimą gauna tik geri kolektyvai ir vietinės reikšmės projektai. Aktyviausi gyventojai, kurie lankosi renginiuose yra iš Papilės, Kruopių, Akmenės miestelių, o mažiau ateina ateina į renginius Naujosios Akmenės gyventojai. Mažiau aktyvūs švenčių dalyviai yra pedagogai ir valstybės tarnautojai. Galime sakyti, kad jų pareiga būtų ateiti bent jau į valstybines šventes.

Labai plačiai apie renginius, poezijos vakarus, parodas, knygų pristatymus vykstančius Akmenės rajone papasakojo „Ekspertas C“.

Lietuvos rašytojų sąjunga, Lietuvos rašytojų klubas rengia tarptautinį poezijos festivalį „Poezijos pavasaris“, kuris savo vardu, tradicijomis ir vertybėmis yra garsus Lietuvoje ir pasaulyje. Akmenės rajono savivaldybės Viešojoje bibliotekoje buvo didelė šventė poezijos gerbėjams, skaitytojams. Svečiavosi 46-ojo „Poezijos pavasario“ dalyviai, poetai. Poetė, prozininkė, dramaturgė, Kovo -11-osios akto signatarė, Vidmantė Jasukaitytė, poetės Paulina Žemgulytė, Zita Gaižauskaitė, poetas, vertėjas ir kritikas Arvydas Valionis, poetas Albertas Skyrelis. Svečiai supažindino su savo kūryba, pristatė knygas, skaitė naujausius eilėraščius, bendravo su poezijos gerbėjais. „Poezijos pavasario“ šventėje dalyvavo ir Akmenės krašto literatai: Dalia Buragienė – Akmenės krašto literatų klubo „Žiemgalija“ pirmininkė, Valerija Lėgaudienė, Juzefa Janušienė, Andrius Almanis. Poetė Dalia Milukaitė-Buragienė paskaitė eilėraščių iš naujai išleistos knygos „Pavasarių toliais tyliais“. Viešojoje bibliotekoje buvo eksponuojama spaudinių paroda „Poezijos pavasaris, pražydęs posmais“.

2010 metais Naujosios Akmenės viešojoje bibliotekoje įvyko knygos „Kamanos“ pristatymas. 2008 m. išleistą knygą „Kamanos“ pristatė knygos sudarytoja Sigita Sprainaitytė. Kristina Grigaliūnienė pristatė įspūdingą fotonuotraukų parodą „Kamanų raistas“. Parodoje eksponuojamos nuotraukos iš Kamanų rezervato, kuriuose užfiksuotos įdomiausios akimirkos, patirti įspūdžiai,

gamtos grožis. Viešojoje bibliotekoje parengta spaudinių paroda „Kamanų Valstybinis gamtinis rezervatas“.

Lietuvos bibliotekininkų draugija 2010 m. balandžio 23-30 dienomis skelbė 10-ąją Nacionalinę bibliotekų savaitę, kurios tema – „Biblioteka yra tavo“. Rajono bibliotekose renkama ir saugoma kraštotyrinio pobūdžio medžiaga apie Akmenės kraštą, iš šio krašto kilusius žymius žmones, rašomos bibliotekų istorijos, metraščiai, išnykusių kaimų istorijos, tremtinių atsiminimai, kaupiamas kraštotyros literatūros fondas, pildomos kraštotyros kartotekos. Jau eilę metų paskelbta rajono bibliotekose kraštotyrinių darbų apžiūra „Per kraštotyrą į tautos kultūros pažinimą“. Dalyvaujama Šiaulių apskrities P. Višinskio bibliotekos paskelbtoje kraštotyrinių darbų apžiūroje.

Akmenės rajono savivaldybės Viešojoje bibliotekoje įvyko literatūrinis renginys, kurio metu buvo pristatyta Akmenės rajoninio laikraščio „Vienybė“ redaktorius pavaduotojos Julijos Sejavičienės sudaryta knyga „Vitražas metų lange“. Viešosios bibliotekos direktorė Zita Sinkevičienė pristatė kraštotyrinę spaudinių parodą „Žmogaus buvimo žemėje prasmė“, skirtą anapilin išėjusios Akmenės rajono merės, biomedicininę mokslų daktarės, Lietuvai pagražinti draugijos Akmenės skyriaus pirmininkės, Lietuvos socialdemokratų partijos Akmenės skyriaus pirmininkės Eugenijos Meškienės 65-osioms gimimo metinėms paminėti. Bibliotekininkai susibūrė į būrelį „Žemyna“, buvo parengta renginių ciklas „Gimtinės kultūra“. Jis apėmė spaudinių parodas, literatūrinės popietės, rašinių konkursus, pažintines ekskursijas po literatūrines vietas, viktorinas, dailiojo skaitymo konkursus, leidybą, dalyvauta eilėje projektų, gautas finansavimas. Išleistos knygos „Medžių ir krūmų brolijoje“, „Lietuvos upės, ežerai, lietuvių poezijoje, prozoje, tautosakoje“, „Gėlės – Žemės džiaugsmas“, „Akmenims prabilus“.

Akmenės rajone yra apie 10 – 11 rašytojų ir jie visi yra išleidę savų publikacijų. Bibliotekose organizuojamas bibliotekos pažangos projektas, Šiaurės šalių savaitė. Organizuojant renginius didžiausios kliūtys – papildomų lėšų trūkumas. „Ekspertas C“ rašo įvairius projektus, kad gautų pinigų knygų leidybai, kad galėtų pasikviesti garsesnių rašytojų ar aktorių. Bibliotekose aktyviai renkasi įvairiausi žmonės ir gyventojai, nes krizės laikotarpiu žmonės negali užsisakyti laikraščių ar nusipirkti knygų, tai jie ateina paskaityti į biblioteką. Skaito ir pensinio amžiaus žmonės, ir inteligentai. Bet dažniausiai lankosi studentai. Pataraisiais metais labai daug žmonių domisi ir naudojami interneto galimybėmis. Bet turime gyventojų, kurie nesilanko bibliotekose. Tai žmonės, kurie yra emigravę iš Lietuvos ar gyventojai neturintys darbo. Jie yra pasyvesni ir mažiau lankosi bibliotekoje.

Akmenės rajone galima pamatyti ir aplankyti įvairių gamtos, istorijos ir kultūros objektų. „Ekspertas B“ ir „Ekspertas C“ mano, kad turistai galėtų apsilankyti Papilės jūros periodo atodangoje, Kamanų valstybiniame rezervate, Antano Čiapo botanikos sode, Akmenės krašto muzieju, Lazdynų pelėdos muzieju, pamatyti Simono Daukanto kapą ir paminklą.

„Ekspertas B“ manė, kad Akmenės rajone už ekskursijas gyventojams ar turistams iš kitų miestų atsakingas yra turizmo centras. Ten yra visi reikalingi ekskursijų planai. „Ekspertas C“ teigia, kad informacijos apie ekskursijas Akmenės rajone gali rasti bibliotekose. Kamanų valstybinis rezervatas ir Ventos regioninis parkas patys organizuoja ekskursijas. Jų visa informacija yra internete. „Ekspertas A“ nuomone, visi norintys gali apsilankyti Akmenės krašto muziejuje. Jame eksponuojama drugelių kolekcija, iš visų drugelių 8 yra ypatingi ir brangūs. Taip pat dažnai laikomas yra Kamanų rezervatas, tik reikia iš anksto užsirašyti. Neišnaudotas Ventos regioninis parkas, bet gal ateityje bus labiau atsižvelgiama į ekologinę ir kultūrinę padėtį. Papildės ir Ventos miesteliuose yra unikalių dalykų ir objektų.

Kaip ir kiekviename rajone, taip ir Akmenės rajone yra socialiai remtinų šeimų ir taip pat turime nedarbo problemų. Akmenės rajono savivaldybės socialinio skyriaus vedėja (toliau „Ekspertas D“) teigia, kad nedarbas Akmenės rajone 2010 m. liepos mėn. yra 18,27 proc. Ji taip pat mano, kad yra daugiau vengiančių, o ne turinčių darbo žmonių. Socialinę pašalpą nuo 2010 m. liepos 1 dienos gauna 1 466 šeimos ir apima 3 230 asmenų. Daugiausiai gauna N. Akmenės gyventojai. Ventos gyventojai važiuoja dirbti į Mažeikius ar Šiaulius, tai mažiausiai ir gauna pašalpą šitas miestelis. Kaime žmonės ūkininkauja ir taip užsidirba duonai. Gyventojų grupės, kurios gauna socialinę pašalpą galime išskirti į tokias grupes. Viena grupė yra gausios šeimos, kurių pajamos vienam šeimos nariui yra mažesnės nei Valstybės remiamos pajamos (VRP – 350Lt). Nemažai vienišų žmonių ir neturinčių darbo. Mažiau gauna negausios šeimos, nes vidurkis išneša VRP. Akmenės rajone yra apie 100 socialinės rizikos šeimų.

Akmenės rajone įsikūrė gana nemažai kaimo bendruomenių, nes jos neleidžia kaimo gyventojams „užmigti“. Jos organizuoja įvairiausias šventes, talkas, aktyvina kaimo gyventojus. Apie kaimo bendruomenių veiklą, jų susibūrimą papasakojo Akmenės miesto bendruomenės pirmininkas (toliau „Ekspertas E“), Akmenės II kaimo bendruomenės pirmininkė (toliau „Ekspertas F“) ir Kivylių gyvenvietės pirmininkė (toliau „Ekspertas G“).

„Ekspertas E“ teigia, kad kurti bendruomenę paskatino žmonių noras dalyvauti sprendžiant miesto aplinkos apsaugos, miesto tvarkymo, kultūros, švietimo, socialinės apsaugos ir kitas gyventojams rūpimas problemas. Inicijatyvūs ir kūrybingi miesto gyventojai matė, kad vietinės valdžios institucijos ne visada ir ne laiku pastebi mieste esančias problemas, vangiai jas sprendžia. Pirmiausia, susibūrė iniciatyvinė penkių žmonių grupė, kuri parengė bendruomenės įstatų projektą ir pakvietė visus miesto gyventojus ateiti į steigiamąjį susirinkimą. Steigiamajame susirinkime dalyvavo 57 žmonės, kurie parašė prašymus tapti bendruomenės nariais. Susirinkimas patvirtino bendruomenės įstatus, išrinko valdybą ir bendruomenės pirmininką. Valdyba, bendruomenės įstatus įregistravo Valstybiniame registre. Taip Akmenės miesto bendruomenė tapo juridiniu asmeniu. Šiuo metu bendruomenė turi 82 narius. „Ekspertas F“ sako, kad Akmenės rajone bendruomenės pradėtos

kurti 2004 metais. Visuomeninė organizacija Akmenupio bendruomenė taip pat įkurta 2004 m. gegužės 21 d. Šią idėją Akmenės rajone įgyvendino tuometinė vicemerė, dabar jau amžinatilsi Eugenija Meškienė, kuri ir kurdavo jų kūrimąsi, dokumentų įregistravimą. Tuo metu bendruomenės pirmininkė buvo Genovaitė Viršilienė. Pirmųjų narių buvo 24, dabar kaimo bendruomenėje – 136 nariai. O „Ekspertas G“ teigia, kad noras suburti aktyviausius kaimo gyventojus bendruomeniškai veiklai, kuri įtrauktų į savo veiklą daugiau žmonių, ruoštu projektus bendruomenės gyvenimo kokybei pagerinti. 2003 m. bendruomenė ir buvo įkurta. Šiuo metu yra 70 jos narių.

Kiekviena bendruomenė išsikelia savo pagrindinius tikslus. Apie pagrindinius Akmenės miesto bendruomenės veiklos tikslus pasakojo „Ekspertas E“. Pagrindiniai tikslai yra šie: a) skatinti pilietinės visuomenės kūrimąsi, b) formuoti gyventojų bendruomeninio gyvenimo tradicijas ir papročius, c) suburti Akmenėje gyvenančius, dirbančius ar kitaip su Akmenės miestu susijusius asmenis bendruomenės problemoms spręsti, d) skatinti bendruomenės narių pilietinį aktyvumą, stiprinti jų organizuotumą ir sugebėjimą atstovauti bendruomenės interesams, e) atstovauti ir ginti visuomenėje bei valdžios institucijose bendruomenės interesus konstruktyviai bendradarbiauti su Akmenės rajono Savivaldybe sprendžiant Akmenės miesto problemas, f) teikti įvairiapusę pagalbą bendruomenės nariams, g) plėtoti ir palaikyti ryšius su kitomis bendruomenėmis Lietuvoje bei užsienyje. „Eksperto F“ pagrindiniai bendruomenės tikslai yra tokie: a) skatinti ir organizuoti gyventojus patiems tvarkyti gyvenamąją aplinką; b) svarstyti ir praktiškai dalyvauti sprendžiant socialines problemas; c) vienyti bendruomenės gyventojus; d) plėtoti kultūrinį ir sportinį gyvenimą, propaguoti sveiką gyvenimą; e) ugdyti gyventojų bendruomeniškumą; f) palaikyti ir plėtoti infrastruktūrą; g) rengti projektus ir programas finansinei paramai gauti; h) užmegsti ryšius su kaimyninėmis bendruomenėmis. O „Eksperto G“ pasakojo, kad nuo pat bendruomenės įkūrimo atsirado trys pagrindinės jos veiklos kryptys: aplinkos priežiūros ir tvarkymo, projektų rašymo, sportinė ir kultūrinė veikla. Šios kryptys visus metus ir yra tęsiamos.

„Ekspertas E“ akcentavo, kad bendruomenės valdyboje esame 15 žmonių. Kiekvienam valdybos nariui priskirta veiklos sritis. Valdybos narių pasiūlymais yra sudarytas bendras bendruomenės veiklos strateginis planas. Plane atsispindi visi miesto plėtotei ir gyventojų poreikių tenkinimui klausimai. Kiekvieną mėnesį vyksta valdybos posėdžiai, į kuriuos pasikviečiame savivaldybės vadovus, reikalingų įstaigų vadovus, visada posėdžiuose dalyvauja seniūnas. Šiuo metu stebime ir svarstome kaip įsisavinamos lėšos ir vyksta projektavimo darbai įsisavinant miestui skirtas lėšas pagal Akmenės rajono strateginį planą 2007 – 2013 metams. Dabar deriname miesto detaliojo išplanavimo projektą, aptariame kaip geriau išvalyti Dabikinės upės ruožą, Stadiono gatvės daugiabučių namų kvartalo aplinkos sutvarkymo paspartinimą. Sprendėme miesto šventės organizavimo, gražiausiai tvarkomų sodybų šeiminių pagerbimo klausimus. Žodžiu, bendruomenės valdyba dirba visomis miestui reikalingomis kryptimis.

Esu bendruomenės valdybos narys. Gerai žinau visas miesto problemas. Jas žino didžioji dauguma tarybos narių, nes yra seni miesto gyventojai. Bendruomenė turi perspektyvinio darbo metmenis. Artimiausiu metu rūpinsimės knygos išleidimu, bažnyčios 100 metų jubiliejaus iškilėmis ir jos dalinos renovacijos atlikimo problemomis. Nuosekliai stebėsime kaip vyksta ES skirtų pinigų įsisavinimas Akmenės miesto objektuose. Raginsime savivaldybę griežtai reikalauti ir taikyti sankcijas pastatų savininkams, kurie jų neprižiūri (ypač miesto aikštėje).

„Ekperto F“ nuomonė yra tokia, kad jų bendruomenė stengiasi gyventi pagal iškeltus tislus. Per gyvavimo laikotarpį kiekvienais metais rengiamos vasaros šventės su sportinėmis varžybomis, koncertu, gegužine, pagerbiant jubilatus, darbščius kaimo žmones. Įgyvendintas ŽŪM projektas „Dirbkime kartu“, kur įsigyta kompiuterinė technika, armonika, žoliapjovė. Treti metai laimimas viešųjų darbų konkursas splinkai puoselėti. Rengiamos talkos, pasodinta kaštonų giraitė, kiti medeliai. Organizuojamos ekskursijos, išvykos į koncertus, dalyvaujame kaimyninių Dabikinės, Padvarėlių, Zubovo dvaro bendruomenių renginiuose, kviečiame juos pas save. Taip pat aktyviai dalyvaujame seniūnijos renginiuose (rudens šventėse, šiemet rajono 60-mečio šventėje). Nomuojamose patalpose repetuoja dainininkių ansamblis, sukūrėme teatro mėgėjų grupę – planuojame ateityje premjerą, parašytas ir įgyvendintas projektas su jaunimu – baidarių žygis Ventos upe „Pažink savo kraštą keliaudamas“.

Laimėtas projektas, žadame įsirengti sūpynes, suoliukus, siekdami toliau gražinti savo kaimo gyvenamąją aplinką. Parengtas Akmenės VVG projektas „Gatvių apšvietimas – antras žingsnis į Akmenės 2 kaimo ir infrastruktūros gerinimą“, bendruomenė yra Lietuvos kaimo tinklo narė – rengiame paraišką paramai gauti – knygutės apie bendruomenių veiklą išleidimui ir ekskursijai į Koniną – tarptautinėms pažintims užmegzti. Projekto pavadinimas „Kaimo žmogaus indėlis į bendruomeniškumą“. Visus šiuos darbus planuojama padaryti per šiuos metus.

Bet turime ir kliūčių šiai veiklai vystyti. Dar didelė dalis žmonių nenori suprasti, kad kito žmogaus pastangos ir savanoriavimas yra iš širdies. Negeras, negatyvus vertinimas neretai stumia į nevirtį ir norą atsisakyti sumanytų idėjų. Pagalbininkai taip pat išlieka paprastai tie patys, kiti tai daro tik deklaruodami apie dalyvavimą veikloje.

„Ekspertas G“ sako, kad jų gyvenvietė yra suprojektuota ir įkurta tarybiniais laikais. Ji turi savo veidą, savo kultūrą. Žmonės jau yra įpratę prižiūrėti ir tvarkyti savo aplinką. Bendruomenei lieka dideli visuomeniniai plotai, parkas ir mažasis parkelis. Organizuojame jų priežiūrą. Čia mums padeda seniūnija, bendrovės „Kontaktas“, „Pipiriai“. Darbus atlieka žmonės iš darbo biržos, dažnai organizuojame talkas. Rašome projektus rajono lygyje. Nors tų žmonių, kurie buvo įsipareigoję vystyti projektinę veiklą, bendruomenėje jau nebėra. Paprastai kaimo žmonėms projektų rašymas visai nesuprantamas. Tenka pačiai viską galvoti, rinkti medžiagą, juos vykdyti. Tai dar papildomas darbas, todėl, kad projekto vykdymas irgi yra visuomeniniais pagrindais. Dabar man padeda ir

bendruomenės sekretorė. Todėl drąsiai galiu pasakyti, kad mūsų bendruomenėje projektus ruošia du žmonės. Esame parašę ir įvykdę šiuos projektus: „Iš kelionių tolimų į Kivylius aš grįžtu“, „Sportas – sveikatai“, „Ateik ir tu – sportuosim kartu“, „Jaunimo balsai“. Sunku parašyti projektus, kuriuos siūlo vietos veiklos grupė. O labai norėtusi. Kasmet organizuojame šventes, gegužines, daug kur dalyvauja kaimo sportininkai, visada pagerbiame kaimo ilgaamžius sulaukus garbingo jubiliejaus 80 ir daugiau. Advento metu pensininkus apdovanojame kalėdine dovanėle.

Šiais metais vykdome projektą „Ateik ir tu – sportuosime kartu“, organizuosime vasaros sporto šventę su Latvijos Respublikos Vadaksties sportininkais, per Onines (2010 m. liepos mėn. 25 d.) Akmenės mieste dalyvausime miesto šventėje, tinklininkai vyks į Kruopius žaisti tinklinio. Nupirkome dažų sporto salei išdažyti, nes rudens–žiemos metu joje sportuojame. Organizuosime bažnyčios 10-metį, rudenį kviesimės į svečius Plungės raj. Šateikių bendruomenę.

Mūsų bendruomenė turi ir kliūčių šiai veiklai vystyti. Žmonių abejingumas, nenoras dalyvauti bendruomenės veikloje, galvojimas tik apie save, savo namus, aplinką, apkalbos, šmeižtas, reikalavimas – ką man davė ar duos bendruomenė, nors patys nieko nedaro. Jokios finansinės pagalbos iš rajono, tik pažadai, ypač kai artėja rinkimai.

Kaimo bendruomenėse yra gyventojų, kurie labai aktyviai dalyvauja jos veikloje, bet yra ir pasyvių žmonių, kuriems nieko nereikia. „Ekspertas E“ teigia, kad bendruomenėje yra apie 100 aktyvių žmonių, kuriems rūpi ne tik asmeniniai reikalai. Daugiausiai, tai mokytojai, gydytojai, kultūros darbuotojai, dalis verslininkų. Šie žmonės ir suka miesto gyvenimo ratą. Jų iniciatyvų dėka vis geriau tvarkoma miesto aplinka, gausėja gerai besitvarkančių individualių namų savininkų gretos. Mieste organizuojami įvairūs renginiai ir šventės. Deja, didžioji miesto gyventojų dalis dar yra pasyvi ir tik stebėtojai bei kritikai. Daugelį jų slegia nepritekliai ir socialinės problemos. Todėl reikia dar nemažai laiko kol visi žmonės bus įtraukti į bendruomenės veiklą. Bendruomenės pagrindinis uždavinys ir yra įtraukti visus miesto gyventojus į bendruomenės veiklą. Kuo greičiau išspręsimė žmones slegiančias socialines problemas, tuo visuomenės aktyvumas didės.

Aktyvių žmonių „Ekspertas F“ sako, kad nėra daug, tačiau jie visada yra patikimi. Tai yra žmonės, kuriems rūpi bendra kaimo gyvenimo vizija, bendruomeniškumas. Neaktyvūs žmonės yra, kuriems visada viskas negerai. Čia galima būtų apie jų supratimą pasakyti taip „nedarai - blogai, darai – dar blogiau“. Ši veikla jų neįtraukia todėl, kad jie nori tik gauti, o duoti nenori nieko.

Iš tikrųjų iš įvairių sluoksnių yra labai puikių, aktyvių žmonių, su kuriais viską ir padarome, sako „Ekspertas G“. Tai ir jaunimas, ir vidutinio amžiaus žmonės, ir pensininkai. Gaila, kad pedagogai lieka atsitraukę, tikrai nėra mūsų bendruomenės žiburiai. Sportinėje veikloje aktyviausi jaunimas – vyrai. Kultūrinėje moterys, vaikai. Manau, kad toje mūsų veikloje dalyvauja tie žmonės, kurie myli šį kaimą jo žmones, kuriems ne tas pats kaip jis atrodo dabar, ir koks bus rytoj. Kurie nori gyventi aktyvų, įdomų, veiklų, kultūringą gyvenimą. Žmonės, kurie nedalyvauja bendruomenės

veikloje irgi yra iš įvairių sluoksnių. Tai susvetimėję, kartais gal ir dėl sveikatos, abejingi tai veiklai, jiems rūpi jų materialinis gyvenimas, už viską norėtų, kad jiems būtų mokama, kiti pavydi.

„Eksperto A“ nuomone, kad aktyviausios vietos bendruomenės yra šios: Kivyčiai, Agluona, Zubovų dvaro, Akmenės miesto bendruomenė, Klykoliai. Šis ekspertas yra visuomeninių organizacijų vadovas. Jis teigė, kad visos bendruomenės yra stiprios. Akmenės rajone praktiškai nėra apleistų nenaudojamų patatų. Bendruomenių veiklai nėra patalpų. Kadangi nėra patalpų, tai bendruomenės yra šiek tiek mažiau aktyvios.

Akmenės rajone apklausti ekspertai - aktyvūs. „Ekspertas B“ sako, kad dalyvauja politinėje veikloje yra kultūros ir meno tarybos narė. „Ekspertas D“ pasakojo, kad dalyvauja miesto šventėse, lankosi bažnyčioje. O „Ekspertas F“ pasakojo, kad dalyvauja socialdemokratų partijos veikloje, yra susikūrusios kaimo teatro trupės narė, dažnokai rašo į „Vienybės“ laikraštį, viešindama savo kaimo gyvenimą. „Ekspertas G“ dalyvauja ir meno, ir sporto veikloje, dar mėgsta skaityti, keliauti.

Vietos bendruomenės taip pat bendradarbiauja su Vietos veiklos grupe. Vietos veiklos grupė padeda bendruomenėms rašyti prajektus, rengia seminarus kaimo bendruomenių gyventojams. „Ekspertas E“ teigia, kad vietinės veiklos grupės organizuoja pakankamai seminarų. Juose ragina žmones rodyti iniciatyvas, kurti planus ir juos įgyvendinti. Tačiau seminarų lankomumas žemas. Tą darbą reikia dirbti kantriai, kol žmonės supras, kad gyvenimo pagerėjimas priklauso ir nuo jų. „Ekspertas F“ sako, kad dalyvauja Vietos veiklos grupės veikloje ir mano, kad seminarai vyksta, tačiau pačios bendruomenės nedalyvauja aktyviai, įsitraukia paprastai tik pirmininkai. Mano, kad šie dalykai dėl bendruomeniškumo plėtojimo projektinės veiklos turi pradėti rūpėti ir kitiems bendruomenių nariams. O „Ekspertas G“ apie Vietos veiklos grupę sako, kad jie organizuoja seminarus pagal bendruomenių poreikius. Bet kada juos galima aplankyti ir rajone. Jie visada priima, pataria, konsultuoja.

Vietos bendruomenės bus aktyvios ir joms bus lengviau organizuoti šventes, talkas, sužinoti apie vykstančius projektus ir juose dalyvauti, joms turi pagelbėti seniūnas, seniūno darbuotojai. Akmenės seniūnas dirba pakankamai gerai, teigia „Ekspertas E“. Visus klausimus suderina su bendruomenės valdyba. Tai pakankamai kompetentingas valstybės pareigūnas. Jis žino, kad nuo miesto bendruomenės priklauso kaip bus vertinama jo veikla. Todėl geranoriškai bendradarbiaujame. Kad su valdžia turime tapti lygiaverčiais partneriais, nuolat teigiame savivaldybės vadovams. Kaip tie santykiai plėtojasi, priklauso ir nuo bendruomenės lankstumo, diplomatijos ir reiklumo. Dar 2007 metais, Akmenės rajono Savivaldybės taryboje susiformavusi valdančioji dauguma, savo programoje pirmuoju punktu įrašė, kad visais gyvenimo klausimais, pirmiausia tarsis su bendruomenėmis, išklausys jų nuomonę ir priims abiems pusėms priimtinus sprendimus. Rajono Savivaldybės taryba dalinai laikosi šio įsipareigojimo. „Ekspertas F“ mano, kad seniūno veikla galėtų būti daugiau orientuota į pagalbą kaimo bendruomenėms, teikiant informaciją

apie galimybę dalyvauti projektinėje veikloje. Ne kiekviena bendruomenė šiai dienai gali savarankiškai parengti paraišką, kur yra begalė reikalavimų. Laikas eina ir norėtusi, kad kuo daugiau bendruomenių pasinaudotų galimybe pagerinti savo kaimų gyvenimo kokybę. Valdžios atstovai nenoriai įsiklauso mūsų pageidavimus, dažnai tiesiog ignoruoja mūsų nuomonę. Mano nuomone kada nors taps. Tačiau dabar vietos valdžiai neretai pasidarome konkurentais priversdami juos pasitempti ir geriau dirbti. Valdžia turi tarnauti žmogui – de ja šiai dienai tai dar nesuvokiama. Tikėkimės, kad tai pasikeis į gerąją pusę. „Ekspertas G“ sako, kad seniūno, seniūnijos darbuotojų veikla yra patenkinta. Visais klausimais tariasi su seniūnu, jis visada, kiek gali tiek padeda, išklauso pastabas, patarimus. Visada esu įtraukiama į sprendimų priėmimo procesą, susijusį su bendruomenės gyvenimu. Puikiai sutariu ir su rajono valdžia. Mes ir turime būti lygiaverčiais partneriais, ir kad bendruomenės pirmininko pareigos būtų apmokamos, nes jie tiek atiduoda savo kaimui, žmonėms, kad dažnas stebisi, iš kur mes tokie esame.

„Ekspertas A“ teigia, kad vietos bendruomenės yra aukščiau už valdžią, nes ko bendruomenėms reikia, jos visko reikalauja ir prašo valdžios. Jis labai dažnai susitinka su bendruomenių pirmininkais. Organizuojamos seniūnijų dienos.

Sociokultūriniam aktyvumui yra svarbu atsakingas balsavimas ir aktyvus dalyvavimas rinkimuose. Akmenės rajone meras yra tiesiogiai renkamas, sako „Ekspertas A“. Bet patys rinkėjai nelabai suvokia, ką renka. Prieš rinkimus reikėtų surengti paskaitą apie rinkimus, kad žmonės geriau suprastų, už ką balsuoti. Daug žmonių yra išvykę į užsienį ir negali atvykti balsuoti. Žmonės patys turi jausti didesnę atsakomybę, kad tai yra jų pareiga tėvynei. Manau, kad administracinė bauda suaktyvintų gyventojų dalyvavimą rinkimuose. Gali būti palyginimas su vairuotojais, jei vairuotojas blogai vairuoja ir nusižengia eismo taisyklėms, tai jam išrašoma bauda. Tai gyventojams, kurie išvis nebalsuoja turėtų būti rašomos baudos. „Ekspertas E“ teigia, kad rinkėjus nuvylė politinių partijų veikla. Daugeliui žmonių, tik išgirdus žodį partija, jau sukyla neigiamos emocijos. Partiniai funkcionieriai, prieš kiekvienus Seimo rinkimus į savo programas įrašo, kad stiprins savivaldą ir suteiks jai daugiau galių. Tačiau tapę Seimo nariais tuoj pamiršta pažadus. Visos partijos žadėjo, kad merus rinksime tiesiogiai. Bet tokio įstatymo nepriėmė. Nepriėmė todėl, kad vietose neturi stiprių asmenybių. Baimė būsimos konkurencijos, nustumimo nuo gaunamų milijonų ir paskatino partijas begėdiškai apgauti rinkėjus. Nesuteikė galimybės dalyvauti vietos savivaldos rinkimuose ir visuomeninėms organizacijoms. Būtent į jas mieliau buriasi žmonės. Ko verta įvykdyta apskričių reforma, jei nepasiektas joks efektas. Valdininkai išliko, tik persigrupavo, o apskričių viršininkai tapo Premjero patarėjais. Jokių buvusių apskričių funkcijų savivaldybėms neperdavė. Jas dar daugiau sukonzentravo ministerijose, tuo daugiau nutolindami valdžią nuo žmogaus. Kol iš partijų nebus atimtos galios, žmonių pasitikėjimas valdžia tik mažės. Dėl paminėtų

priežasčių žmonės ir neina į rinkimus. Žinoma, yra dar daug kitų priežasčių. Bet esminė priežastis – valdžios nepagarba žmogui ir nesiskaitymas su juo.

Šiuo metu populiariausios partijos yra: socialdemokratai, „Tvarka ir teisingumas“, Darbo partija. Šiose partijose susibūrę politikai nėra tokie pasipūtę, pasikėlę ir arogantiški. Visiška priešingybė konservatoriams, kurie sunkmečio problemas perkėlė ant paprastų žmonių ir pensininkų. Dabar vykdoma žmonių skurdinimo politika. Partijų klausimais galima labai daug parašyti. „Ekspertas F“ mano, jeigu rinkėjams duoti pažadai būtų nuosekliai vykdomi, stengtųsi išrinkta valdžia dėl žmonių dirbti – tada ir rinkimuose žmonės aktyviau palaikytų vieną ar kitą politinę jėgą. Kadangi pas mus žadama tik prieš rinkimus, o ketverius metus žmogus kaip ir pamiršamas, todėl politikai ir nebesulaukia savo rinkėjo. Visgi daugiausiai varžosi dvi partijos – socialdemokratų ir konservatorių. Cituoju: „Manau, kad Lietuvoje per daug partijų ir ateityje tikrai jos turės prisijungti prie šių dviejų partijų“.

„Ekspertas G“ sako, kad pati visada dalyvauja ir dalyvaus visuose rinkimuose, tai jos, Lietuvos pilietės, pareiga. Jokio paskatinimo jai nereikia. Žmonės, kurie nusivilia vykdoma politika, priimtais įstatymais, ypač tie, kurie liečia atlyginimus, pensijas, pašalpas, pyksta, keikia valdžią, nusivilia jų melu, neatsakomybe, nesąžiningumu, neis į rinkimus. Reikia, kad paprastas žmogus pajautų ir matytų – žodžių ir darbų vienybę. Dabar yra tik žodžiai, melas, savęs išaukštinimas, nematymas kas darosi čia ant žemės. Populiariausios partijos Akmenės rajone – Darbo partija, Socialdemokratai, „Tvarka ir teisingumas“, konservatoriai, Valstiečių partija. Tų partijų lyderiai yra rajono valdžioje, jų veikla labiausiai matoma, jie lankosi kaimuose, įstaigose, į savo veiklą įtraukia jaunimą.

Visų ekspertų paklausiau nuomonės apie apylinkių kultūrinę veiklą ir gyventojų saugumą. Miesteliuose turi būti rengiamos šventės, organizuojami kultūriniai renginiai, poezijos vakarai, tada gyventojai galės aktyviai praleisti laiką, jei jie patys to norės. Kaimo ar miestelių gyventojai nesijaučiantys saugiai, bijodami išeiti į gatvę ar kokią organizuojamą šventę, pasidaro pasyvesni. Ekspertai apie šiuos dalykus kalbėjo šitaip:

„Ekspertas E“ teigia, kad palyginus su kitomis rajono kultūros įstaigomis, Akmenės miesto kultūros namų veikla gana gera. Kultūros namų pagrindinis tikslas ir yra kuo daugiau žmonių įtraukti į įvairių meno kolektyvų ir būrelių veiklą. Miesto kultūros namai turi kelis tautinių ir pramoginių šokių kolektyvus, kaimo kapelą, vyrų ir moterų ansamblius. Meno kolektyvai koncertuoja ir kitose rajono bei respublikos vietovėse. Gražiai paminimos valstybinės šventės. Miesto bendruomenė patenkinta kultūros namų veikla. Dirba jie sunkiomis sąlygomis, savo veiklai gauna minimalias reikiamų lėšų sumas, maži kultūros darbuotojų atlyginimai. Šiems metams, kultūros namams yra paskirta 100000 litų, langų ir sanitarinių mazgų sutvarkymui. Būtent šią lėšų sumą ir išrūpino bendruomenės valdyba. Akmenėje pakankamai saugu. Jau daug metų neįvyko rezonansinių nusikaltimų. Bendruomenės valdyba ragina savivaldybę kuo greičiau įrengti bent tris

stebėjimo kameras prie autobusų stoties, miesto centre. Gyventojai teigia, kad didžiausią pavojų kelia tautinės mažumos – čigonai. Mieste jų vis daugėja. Savo būstus blogai prižiūri, konfliktuoja su kaimynais. Jiems skirtus socialinius būstus prižiūri blogai. Bendruomenės valdyboje yra žmogus, kuris rūpinasi tautinėmis mažumomis. Neramūs ir paaugliai. Vakaraus ir naktimis šlaistosi gatvėse, o tėvai nedaro jiems poveikio. Bendruomenėje nuolat aptariami jaunimo užimtumo klausimai. Tikimės, kad jau šiais metais, prie gimnazijos, bus įrengtas sporto aikštynas. Numatome sporto aikštynus įrengti ir daugiabučių namų kvartaluose.

„Ekspertas F“ mano, kad kultūrinė veikla teigiama. Kadangi vyksta daug kultūrinių renginių seniūnijoje, Akmenės krašto muziejuje, bibliotekoje, kultūros namuose. Kaimuose, manau, nėra labai didelis problemos su saugumu. Retai pasitaikantys incidentai ar iškylančios problemos nėra ypatinga bėda. Negaliu kalbėti apie kitas vietas, tačiau mūsų kaime nedaug turime bėdų su teisėsauga.

Kultūrinę veiklą vertinu patenkinamai, sako „Ekspertas G“. Jeigu žmogus nori (juk dauguma turi automobilius) gali nuvažiuoti ir į Šiaulius, į kino teatrą ar spektaklį, daug masinių renginių (ypač vasarą) vyksta kaimyniniuose rajonuose. Manau, kad reikia tik norėti, turėti truputėlį pinigų, susitaupyti, tam noro įgyvendinimui, gražios vyksta rajono šventės. Saugumu irgi turime patys rūpintis, informacijos apie tai suteikia kaimo įgaliotinis, jis dalyvauja ir kaimo susirinkimuose, palieka vaizdinės medžiagos, policininkai atvyksta į mokyklą, keletą kartų per metus, organizuojant gegužines policijos atstovai atvyksta pasižiūrėti. Daugiausia teisėsaugos problemų kelia paaugliai, išgėrę jaunuoliai.

„Ekspertas A“ akcentavo, kad žmogiškasis faktorius priklauso nuo seniūnų, tai tada būna viskas gerai. Seniūnai turi rasti bendrą kontaktą su kultūros centrais. Kultūros centras, mokykla, kaimo bendruomenių priklauso kultūrinė veikla. Šios įstaigos turi bendradarbiauti, kad būtų gera kultūrinė veikla apylinkėse. Gyventojų saugumas priklauso nuo pačių gyventojų, bendruomenės narių. Policijos bendradarbiauja su bendruomenėmis, kad neįvyktų nusikaltimų. Daugiausia nusikaltimų Kruopių miestelyje. Kiekviena grupė turi savų problemų. Pirmiausia vaikai nuo 9-14 metų. Jiems svarbiausia kažką tai sugadinti, sulaužyti, dėti iš namų. Kita probleminė grupė yra vaikai nuo 14-19 metų, tai jie taip pat mėgsta palaužyti ar sugadinti miesto inventorių. Žmonės, kurie neturi darbo taip pat linkę į nusikalstamą veiklą, apvoginėti žmones, parduotuves. Būna, kad ir pensininkai padaro kažkokią tai nusikalstamą veiklą. Probleminėms grupėms, dažniausiai paaugliams fiziškai ir emociškai kenkia narkotikai, kurie skverbiasi vis labiau į vaikų ir paauglių gyvenimą.

Visi stengiasi, kad kultūrinė veikla būtų aktyvi, teigia „Ekspertas B“. Vasarą renkamos gražiausios sodybos, kiek leidžia galimybės tiek ir padaro seniūnai. Nesaugiai jaučiamasi gyvenvietėje. Labai daug žmonių yra atvykusių iš kalėjimo įstaigų ir jie vykdo nusikaltimus.

„Ekspertas C“ sako, kad savivaldybės rengia daug koncertų, rašomi projektai kultūrinei veiklai finansavimą gauti. Turi jaustis saugiai, nes ir policija budi, prižiūri tvarką. Daugiausia problemų kelia žmonės grįžę iš kalėjimų, paaugliai, kuriems niekas neįdomi ir nieko nesidomi.

Anksčiau kultūrinė veikla buvo arčiau žmogaus, teigia „Ekspertas D“. Dabar centralizuota veikla, kad kuo daugiau dalyvautų žmonių. Saviveiklininkams mažiau galimybių. Nesijaučia saugi, o ir statistika tai rodo. Daug žmonių neturi darbo, nenori dirbti. Į paauglius atleidžiai žiūrima. Taip pat į Akmenės rajoną atvyksta žmonės iš kalėjimų ir jie toliau daro savo nusikaltimus.

Akmenės rajone reikia kurti kuo daugiau darbo vietų, kad nebūtų toks didelis nedarbo lygis. Gyventojai patys turi susigalvoti kuo galėtų užsiimti. Nebūti pasyviems, aktyviai dalyvauti bendruomenių ir verslo veikloje. Jauni žmonės gal ir norėtų persikelti gyventi į kaimo vietovę, bet ten yra paslaugų ar skatinimo priemonių trūkumas. Kiti žmonės, kaip tik atvirkščiai, persikelia gyventi į kaimus, nes nori pabėgti nuo miesto triukšmo, nuo transporto kamščių. Apie tai kalbėjaisi su ekspertais ir jų nuomonė yra tokia:

Mažai tikėtina, kad jaunos šeimos kelsis gyventi į kaimą, mano „Ekspertas E“. Į netoliese miestų esančius kaimus, šeimos ir dabar keliasi sparčiai. Bet visi nori gyventi gražioje gamtoje ir prie vandens telkinių. Nori ten tik gyventi, bet ne dirbti. Daugelis jau pavargo nuo miesto triukšmo ir nori ramaus poilsio. Prie šiandieninio transporto lygio, pasiekti darbovietę mieste dabar nesudėtinga. Ateityje kaime gyvenančių žmonių skaičius tik mažės.

„Ekspertas F“ mano, kad jų kaimas jaunas, todėl apie jų kaime kuriamas darbo vietas, amatų steigimą ar pan. dar negalvoja. Kaimo jaunimas vyksta savaime gyventi į kaimo vietoves. Jau dabar čia įsigyja būstus jaunos šeimos, nes mūsų kaimas gražus, draugiškas, o kartų kaita neišvengiama. Nemanau, kad čia reikalingos kažkokios ypatingos priemonės. Mūsų kaimas šalia Akmenės miesto, todėl visas būtinausias paslaugas mes gauname. Kaimo vietovėje vyksta šiltesnis bendravimas, graži aplinka.

Sunku pasakyti – Kivyliuose yra dvi bendrovės, kuriose dirba nemažai darbininkų (vyrų) iš mūsų kaimo ir aplinkinių kaimų, akcentavo „Ekspertas G“. Daug yra ūkininkų, kurie pagal sezoną įdarbina nemažai žmonių. Net nežinau, ką čia būtų galima sumąstyti, nes mes esame Lietuvos pakraštys, nežinau kokius verslus būtų galima sėkmingai vystyti. Labiausiai gyventojus persikelti į kaimą paskatintų nuolatinis darbas, o ne laikinas. Taip pat ir pačių žmonių psichologija, jei jis net nežino kas tas kaimas ir ką ten galima nuveikti, tai jauni žmonės tikrai nesikraustys gyventi į kaimą. Dauguma jaunimo sužavi kitos užsienio šalys. Dauguma galvoja, kad ten gali uždirbti „aukso kalnus“, nors kiti nuvykę ten nieko neužsidirbę grįžta į Lietuvą. Aš pasakyčiau žmonės nori gyventi Lietuvos kaime, ypač tokiaime, kaip Kivyliai – mes viską turime – gamtą, upę, mokyklą, parduotuvę, kirpėją, bus išasfaltuotas kelias iki miesto, puikiai tvarkantys žmonės, ramybę ir jau miesto žmonės nori gyventi mūsų kaime, bet nėra tuščių namų, o statybos nevyksta.

„Ekspertas A“ teigia, kad Akmenės rajonas gali būti tik pramoninis rajonas. Jame jau yra įsikūrusi bendrovė „Akmenės cementas“, kuri yra patraukli vieta investuoti. Reikia turėti apie 100 ha žemės sklypą, kad žmonės galėtų į jį investuoti. Nedidelių įmonių steigimas iš bendruomenių pusės, jau būtų darbo vieta. Reikia daugiau stiprių žmonių, kad nebijotų kurti įmonių. Jaunas šeimas kurtis kaime skatintų – darbas, būstas. Buities, socialinė infrastruktūra. Žmonės nori, kad kaime būtų vandens tiekimas, dujos, gera kelių būklė. Kai Nuo Vegerių iki Klykolių kaimų buvo nutiestas asfaltuotas kelias, tose gyvenvietėse nebeliko laisvų namų gyventi. Pagrindinė priežastis, kodėl žmonės išsikelia gyventi iš miesto į kaimo vietovę, tai dideli mokesčiai. Žmonės labai brangiai moka žiemą už šildymą. Aišku, turint savo namą, visi rūpesčiai krinta ant pačių žmonių galvos, ar vamzdis prakiuro, ar pro stogą varva. Gyventojas gyvendamas name pats viską turi susitvarkyti, o miesto gyventojams gyvenantiems daugiabučiuose namuose padeda savivaldybė ir atlieka visus šituos darbus.

„Ekspertas D“ mano, kas kurtis kaime šiuo metu nėra galimybių. Nėra nei darbo, nei vietos kur gyventi. Negali patenkinti pagrindinių savo poreikių.

„Ekspertas B“ sako, kad kaimuose smulkiuosius verslininkus užgožia dideli suvaržymai, įstatymai griežti. Paslaugų kaime gali ir nelabai trūkti, bet darbo kokybė turėtų būti geresnė. Kaime gyventi geriau dėl finansinių galimybių. Pragyvenimas kaime lengvesnis ir pigesnis.

Galėtų užsiimti daržininkyste, sodininkyste, ekologišku ūkiu, kad turėtų privačios žemės kaimo gyventojai, teigia „Ekspertas C“. Kaime turi būti aktyvios kaimo bendruomenės, aktyvios bibliotekos. Ir į visą aktyvią veiklą įtraukti vaikus. Žmonės nenori gyventi kaimo vietovėse dėl didelės bedarbystės. Jei žmonės turi šiek tiek pinigų. Kaimo vietovėse yra ramybė, poilsis, galimybė užsiiminti ekologišku ūkiu.

Apibendrinus ekspertų požiūrius, galima daryti prielaidą, kad sociokultūrinis gyvenimas Akmenės rajone yra aktyvus. Organizuojami renginiai, meno šventės, poezijos vakarai ir įvairios parodos. Akmenės rajone galima aplankyti Akmenės krašto muziejų, yra įdomių gamtos dalykų ir objektų, organizuoti ekskursijas į Ventos regioninį parką, Kamanų valstybinį rezervatą.

Akmenės rajone klesti didelis nedarbas. Viena iš nedarbo priežasčių yra gyventojai, grįžę iš kalėjimo įstaigų ir nenortys dirbti, jie vagia ir daro kitus nusikaltimus. Todėl kiti rajono gyventojai nelabai saugiai jaučiasi savo gyvenvietėse.

Ekspertų nuomonių tyrimas parodė, kad gyventojai yra nusivylę valdžios politika. Politikai tik „maitina“ pažadais, ypač prieš rinkimus, o vėliau pažadų netesi, todėl gyventojai rinkimuose dalyvauja neaktyviai.

Atlikta ekspertų požiūrių analizė atskleidžia, gyventojai, o ypač bendruomenių nariai yra aktyvūs sociokultūriniame gyvenime. Akmenės rajone Vietos bendruomenės yra stiprios ir labai aktyvios: organizuoja sporto šventes, dalyvauja įvairiuose projektuose (gauta parama skiriama

pagražinti savo gyvenvietės aplinką), vyksta į įvairias ekskursijas. Bendruomenės glaudžiai bendradarbiauja ir su vietinės valdžios atstovais, prašo jos pagalbos.

Ekspertų teigimu, kad daugelis miesto šeimų nori persikelti gyventi į kaimo vietas, pabėgti nuo miesto triukšmo, transporto kamščių.

IŠVADOS

Išanalizavus viešojo sektoriaus, socialinę bei kultūrinę veiklas, pateikiamos šios **teorinės tyrimo išvados**:

- Valstybė turi sukurti mažiau kainuojančią ir geriau dirbančią viešojo administravimo sistemą, kuri tarnautų šalies gyventojams ir maksimaliai jiems suteiktų visas paslaugas. Kaimiškųjų vietovių gyventojų pagrindinės ir svarbiausios viešojo sektoriaus atstovai yra: teisininkas, policininkas ar apylinkės inspektorius, gydytojas ar bendrosios sveikatos slaugytojas, pedagogas ar mokytojas, amatininkas ar menininkas.

- Regionas – vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje turėtų būti tokia politika, kuri sumažintų nedarbo lygį, būtų padidintos pajamos vienam gyventojui ir būtų efektyvus išteklių paskirstymas, nes neefektyviai paskirsčius regiono išteklius esant ekonominiam nuosmukiui, silpnesni regionai yra labiau pažeidžiami.

- Lietuvos kaimas žmogui yra patraukli erdvė. Ji skirta darbui, gyvenimui ir poilsiui. Plėtojama socialinė ir gamybinė infrastruktūra. Šioje aplinkoje galima formuoti išsilavinusių ir veiklių žmonių bendruomenę. Kurti sveiką aplinką bei gražų savo bendruomenės kraštovaizdį.

- Teritorijoje, kurioje bendrauja žmonių grupės, vadiname kaimo bendruomene. Ji turi bendras naudojimo vertybes, aptarnavimo įstaigas. Kaimo bendruomenės vienija bendri interesai, ūkiniai, socialiniai, kultūriniai bei teritoriniai tikslai.

- Kaimo bendruomenių atsiradimą lemia toje teritorijoje gyvenančių žmonių aktyvumas ir noras veikti. Kaimo bendruomenės susikūrė ir vystosi todėl, kad asmuo nori padėti sau, aplinkiniams sprendžiant ekonomines-socialines, bei kultūrinės problemas ir esant reikalui spręsti konfliktus.

- Neurbanizuotų vietovių sociokultūriniam gyvenimui aktyvinti pagrindinės funkcijos yra šios: relaksacijos ir reabilitacijos; edukacinė; etnografinio ir dorovinio paveldo išsaugojimo; kraštovaizdžio puoselėjimo

Atlikus kiekybinį (anketa) ir kokybinį (interviu) tyrimus, pateikiamos **praktinės tyrimo išvados**:

- Apklausos duomenys parodė, kad Akmenės rajono gyventojai nėra aktyvūs visuomeninėje, bendruomenių veikloje. Žmonės nenori dalyvauti visuomeninėse organizacijose, jungtiniame demokratiame judėjime bei politinėse partijose. Nors Akmenės rajono gyventojai gana aktyviai dalyvauja seimo ir savivaldybių rinkimuose.

- Respondentai apie vietinius kultūrinius renginius bei kitas naujoves sužino iš vietinės (rajono) spaudos, laiškanėšio arba kaimyno. O apie Lietuvos naujienas sužino iš televizijos laidų ir interneto. Apklausa parodė, kad 72% gyventojų turi namuose kompiuterius ir prieigą prie interneto.

- Rezultatai parodė, kad švietimo paslaugos mažai keičiasi Akmenės rajone. Kultūrinė veikla – susilpnėjo. Galime teigti, kad gyventojams trūksta kultūrinių renginių, organizuojamų švenčių arba patys gyventojai neaktyviai dalyvauja kultūrinėje veikloje. Daugiau dėmesio reikia skirti gyvenviečių saugumui, nes situacija pablogėjo. Bet gyvenviečių tvarka ir jaukumas pagerėjo. Gyventojai labiau pradėjo puoselėti savo gyvenamąją aplinką ir namus. Respondentai teigia, kad Akmenės rajono gyvenčių perspektyvos nėra didelės.

- Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu kaimiškųjų vietovių gyventojai nebeprenumeruoja spaudos. Dabar žmonės daugiau lankosi bibliotekose ir ten skaito visą jiems reikiamą spaudą. Dauguma respondentai spaudą skaito internete.

- Tyrimu išsiaiškinau, kad respondentai dažniausiai naudojami kirpyklos paslaugomis. Mažiau naudojami biblioteka, paštu, kultūros centrais (namais), vietine turgaviete, parapijos namais, sveikatos spriežiūros punktu, poliklinika bei maudymosi vasaros metu. Apklaustieji visai nesinaudoja viešuoju internetu, sporto centrais bei pirtimi. Galime teigti, kad gyventojai šiek tiek yra aktyvūs kultūriniame gyvenime, nes lankosi pašte, bibliotekoje bei kultūros centre.

- Tyrimo metu išsiaiškinau, kokie pagrindiniai veiksniai paskatintų kaimiškųjų vietovių gyventojus būti aktyvesniems visuomeninėje, socialinėje bei kultūrinėje veikloje. Didžiausią įtaką respondentams turi šie veiksniai: geresnė finansinė padėtis, darbo turėjimas, papildomos pajamos, automobilis, bendruomenių aktyvumas, renginiai bei šventės. Mažiau įtakos apklaustiesiems turi informaciniai leidiniai, skrajutės bei visuomeninis veiklos skatinimas.

Apibendrinus ekspertų požiūrius, galima daryti tokias išvadas:

- Sociokultūrinis gyvenimas Akmenės rajone yra aktyvus. Organizuojami renginiai, meno šventės, poezijos vakarai ir įvairios parodos. Akmenės rajone galima aplankyti Akmenės krašto muziejų, yra įdomių gamtos dalykų ir objektų, organizuoti ekskursijas į Ventos regioninį parką, Kamanų valstybinį rezervatą.

- Akmenės rajone klesti didelis nedarbas. Viena iš nedarbo priežasčių yra gyventojai, grįžę iš kalėjimo įstaigų ir nenortys dirbti, jie vagia ir daro kitus nusikaltimus. Todėl kiti rajono gyventojai nelabai saugiai jaučiasi savo gyvenvietėse.

- Ekspertų nuomonių tyrimas parodė, kad gyventojai yra nusivylę valdžios politika. Politikai tik „maitina“ pažadais, ypač prieš rinkimus, o vėliau pažadų netesi, todėl gyventojai rinkimuose dalyvauja neaktyviai.

- Atlikta ekspertų požiūrių analizė atskleidžia, gyventojai, o ypač bendruomenių nariai yra aktyvūs sociokultūriniame gyvenime. Akmenės rajone Vietos bendruomenės yra stiprios ir labai aktyvios: organizuoja sporto šventes, dalyvauja įvairiuose projektuose (gauta parama skiriama pagerinti savo gyvenvietės aplinką), vyksta į įvairias ekskursijas. Bendruomenės glaudžiai bendradarbiauja ir su vietinės valdžios atstovais, prašo jos pagalbos.

- Ekspertų teigimu, kad daugelis miesto šeimų nori persikelti gyventi į kaimo vietas, pabėgti nuo miesto triukšmo, transporto kamščių.

Patvirtinama suformuluota mokslinio tyrimo **hipotezė**, jog sociokultūrinis aktyvumas labiausiai priklauso nuo pačių gyventojų nusiteikimo spręsti problemas, jų turimų bendruomeniškumo įgūdžių ir savivaldybės institucijų gebėjimo skatinti šią bendruomenių veiklą.

REKOMENDACIJOS

Remiantis tyrimo duomenų analizės rezultatus ir juos apibendrinančiomis išvadomis, Akmenės rajono viešojo sektoriaus vadovams ir akmenės rajono gyventojams galima rekomenduoti.

- Akmenės rajono gyventojai būtų labiau aktyvesni kultūriniame ir socialiniame gyvenime. Daugiau dalyvautų bendruomenių veikloje. Dar labiau stiprinti kaimo bendruomenių veiklą. Saugotų Akmenės rajono kultūrinį paveldą.

- Viešojo sektoriaus institucijų vadovams reikėtų organizuoti dar daugiau renginių ir pritraukti kuo daugiau gyventojų. Gerinti kaimiškosiose vietovėse socialinę infrastruktūrą. Labiau užtikrinti gyventojų saugumą. Steigti daugiau kokybiškų paslaugų gyventojams.

LITERATŪRA

1. Ačaitė, V. (2005). *Lietuvos regioninės politikos aspektai ES kontekste*. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos. Šiaulių universiteto leidykla.
2. Aleknavičius, P. (2007). Kaimiškųjų teritorijų žemės naudojimo problemos. *Žemės ūkio mokslai*, t.14, Nr. 1, p. 82-90.
3. Aleksa, J. (1999). *Ūkio, mokslo ir valstybės baruose*. Lietuvos ūkininkai ir Lietuvos valstybė. Vilnius: Nirmedas.
4. Ališauskas, K., Jankauskienė, A. (2008). Kaimo plėtros tendencijos Plungės rajone. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 2 (11), p. 34-43.
5. Arimavičiūtė, A. (2008). Viešojo administravimo reformų kryptys neurbanizuotose vietovėse. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 2 (11), p. 44-49.
6. Arimavičiūtė, M. (2005). *Viešojo sektoriaus institucijų strateginis valdymas*. Vilnius. Mykolo Romerio universitetas.
7. Atkočiūnienė, V. (2008). Kaimo vietovės pokyčių valdymas pagal principą „iš apačios į viršų“. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 2 (11), p. 50-62.
8. Atkočiūnienė, V., (Red.). (2009). *Lietuvos kaimo vietovių konkurencingumo stiprinimas: geroji paskirtis*. Kaunas: LŽŪU.
9. Atkočiūnienė, V., Bartkutė, D. (Red.). (2004). *Kaimo bendruomenių plėtra*. Kaunas: LŽŪU
10. Augis, R., (Red.). (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
11. Backūnaitė, E. (2006). Administracinių reformų viešajame sektoriuje kaita. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2006. 1 (6), p. 11-17.
12. Churchill, G. A. (1992). *Basic Marketing Research*. The Dryden Press.
13. Damašienė, V. (2004). Regiono pramonės plėtros ir užimtumo valdymas. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
14. Dapkus, R. (2008). Viešųjų paslaugų teikimo informacinių technologijų priemonėmis gerinamas kaimiškiosiose seniūnijose. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 2 (11), p. 86-98.
15. Dužinskas, R., Ratkevičienė, V., Jasaitis, J. (2007). Ūkinės veiklos įvairovės skatinimas kaimiškiosiose vietovėse: lūkesčiai ir galimybės. *Žemės ūkio mokslai*, t.14, Priedas, p. 27-34.
16. Ilgius, V. (2001). *Kaimo bendruomenės centrai ir jų teisinė aplinka*. Vilnius.
17. Jasaitis, J. (2006). Kaimo raidos tyrimų kompleksiskumo problema. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2006. 1 (6), p. 87-95.

18. Jasaitis, J. (2007). Naujausioji emigracija iš Lietuvos Jungtinėse Amerikos Valstijose: bendradarbiavimo paieškos. *Filosofija. Sociologija*, t.18, Nr. 4, p. 64-78.
19. Jasaitis, J. (2007). Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos įgyvendinimas strateginio planavimo procese. *Žemės ūkio mokslai*, t.14, Priedas, p. 41-47.
20. Jasaitis, J. (2008). Neurbanizuotų teritorijų plėtros administravimas poindustrinėje visuomenėje. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 1 (10), p. 47-63.
21. Jasaitis, J. (2008). *Neurbanizuotų vietovių plėtra*. Kompetencijos. Šeima. Karjera. Vilnius: ARX Baltica.
22. Jasaitis, J. (2008). *Piliečio pozicija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
23. Jasaitis, J. (2008). Šiuolaikinio Lietuviškojo kaimo vizijos kūrimas. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 2 (11), p. 15-27.
24. Jasaitis, J., Šurkuvienė S. (2006). Neurbanizuotų vietovių šiuolaikinių funkcijų sistemos kūrimas. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2006. 2 (7), p. 85-93.
25. Jucevičius, R. (1998). *Strateginis organizacijų vystymas*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, p. 62.
26. Juknevičienė, V. (2007). Viešojo administravimo žmogiškųjų išteklių reikšmė demokratijos įgyvendinimo procese. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2007. 1 (8), p. 128-133.
27. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas. Judex.
28. Keinys, St., (Red.). (2000). *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / Lietuvių kalbos institutas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
29. Klimka, L. (2008). *Tautos metai*. Vilnius. Etninės kultūros globos taryba
30. Kriščiūnas, K., Staniškis, J. K., Tričys, V. (2008). *Mokslinė veikla: šiuolaikinės tendencijos*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
31. Kšivickienė, D. (2006). Skurdo apraiškos Lietuvos kaime. *Žemės ūkio mokslai*, Nr. 1, Priedas, p. 81-91.
32. Kšivickienė, D., Ribašauskienė, E. (2007). Ūkinės veiklos įvairinimo kaime socialoginis vertinimas. *Žemės ūkio mokslai*, t.14, Priedas, p. 19-26.
33. Lane, J. E. (2001). *Viešasis sektorius: sąvokos, modeliai ir požiūriai*. Vilnius: Margi raštai.
34. Lileikienė, A., Šaparnis, G., Tamošiūnas, T. (2004). *Magistro darbo tyrimo metodika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
35. Lukoševičius, V., Treinys, M., (Red.). (1998). *Domas Cesevičius*. Vilnius: Margi raštai.
36. Masiulis, K., Krupavičius, A., (Red.). (2007). *Valstybės tarnyba Lietuvoje: praeitis ir dabartis*. Vilnius. PRaction.

37. Melnikienė, R. (2005). *Lietuvos kaimo raida*. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
38. Melnikienė, R., (Red.). (2008). *Lietuvos žemės ir maisto ūkis 2007*. Vilnius: LAEI.
39. Motuzas, A. (2006). Profesoriaus Petro Vasinausko mokslinis palikimas. *Žemės ūkio mokslai*, Nr. 4, p. 92-97.
40. Motuzas, A., (Red.). (1999). *Universitetinio žemės ūkio mokslo raida Lietuvoje*. Kaunas: LŽŪU.
41. Nausėda, A., Tamošiūnas, T. (2008). Kaimiškųjų vietovių plėtros pokyčiai Šiaulių apskrityje. *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos*. 2008. 2 (11), p. 115-126.
42. Nefas, S. (2007). *Funkcionali vietos bendruomenė Lietuvos kaimuose ir miesteliuose. Daktaro disertacija*. Vilnius: M. Romerio universitetas.
43. Poviliūnas A. (Arūnas) (2003). *Kaimo atskirties profiliai*. Vilnius: Kronta.
44. Poviliūnas A. (Antanas) (2008). *Lietuvos žemės ūkio grįžimas į rinkos santykius ir ūkininkijos ekonominė raida*. Vilnius: LAEI.
45. Poviliūnas, A., (Red.). (2008). *Socialinės inovacijos kaimo plėtrai*. Vilnius: VU.
46. Rozga, L., (Red.). (2008). *Akmenė. Žiemgalių žemė*. Utena: UAB „Utenos Indra“.
47. Štreimikienė, D. (2000). *Teoriniai regionų plėtros aspektai*. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. Kaunas: VDU.
48. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas.
49. Treinys M. (2007). Neformaliosios agrosocialinės minties raiška Lietuvoje priklausomybių laikotarpiu. *Žemės ūkio mokslai*, t.14, Nr. 1, p. 61-73.
50. Treinys, M. (2004). *Agrosocialinių mokslo ir studijų raida Lietuvoje*. Kaunas: LŽŪU.
51. Treinys, M. (2005). *Daugiafunkcinio kaimo plėtra*. Lietuvos kaimo raida. Vilnius: Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas.
52. Treinys, M. (2008). *Kazimieras Jasiūnas*. Kaunas : Judex.
53. Treinys, M., (Red.). (2008). *Kaimas lūžio metais: Lietuvos žemdirbių sąjūdžio idėjų ir veiksmų dvidešimtmetis*. Kaunas: LŽŪU.
54. Vainienė, R. (2006). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
55. Vasiliauskas, A. (2002). *Strateginis valdymas*. Vilnius: Enciklopedija.
56. Vidickienė, D. (2007). Žemės ūkio vaidmuo dvidešimt pirmojo amžiaus kaimo politikoje. *Žemės ūkio mokslai*, t.14, Priedas, p. 56-63.
57. Vosyliūtė, A., (Red.). (2007). *Socialinės grupės: iš praeities į dabartį*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

58. Žalimienė, L. (2003). *Socialinės paslaugos*. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
59. Žilinskas, G. (2004) *Vietos savivalda*. A. Krupavičius, A. Lukošaitis (Red.). Lietuvos politinė sistema: sandara ir raida. UAB „Poligrafija ir informatika“.
60. Филипов Ю.В., Авдеева Т.Т. Основы развития местного хозяйства. – Москва: Дело, 2000. – 264p. – ISBN 5-7749-0167-X
61. Ясайтис Й., Шуркувене С. Новые функции неурбанизированных областей как основные предпосылки стратегического планирования. //Modernization of the Public Administration System of the Republic of Kazakhstan: The Main Priorities and Implementation Mechanisms. Academy of the Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan. Astana, 2006, p. 486-492.

INTERNETINIAI ŠALTINIAI

62. *2007-2013 m. ES struktūrinių fondų reglamentų projektų poveikio vertinimas*. (2004). Galutinės ataskaitos santrauka. Vilnius. [žiūrėta 2008-09-30]. Prieiga per internetą: <http://www.euro.lt/documents/poveikio_tyrimai/2004/Strukturiniai_fondai_santrauka_lt.pdf>.
63. Ališauskas, K. (2005). *Vietos veiklos grupių integruotų bandomųjų strategijų rengimas*. Šiaulių universitetas. [žiūrėta 2009-03-29]. Prieiga per internetą: <<http://www.smf.su.lt/documents/konferencijos/Galvanauskas%202005/2005%20m.%20leidinys/Alisauskas.pdf>>.
64. *Andrius Bielskis: Lietuvos viešasis sektorius ir revoliucinis aristotelizmas*. (2006). Bernardinai. [žiūrėta 2009-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2006-07-26-andrius-bielskis-lietuvos-viesasis-sektorius-ir-revoliucinis-aristotelizmas/5163>>.
65. Atkočiūnienė, V. (2005). Integruota kaimo plėtra Lietuvai tapus ES nare: mokslo vaidmuo. *Šiuolaikinė kaimo integruotos plėtros mokslinė koncepcija*. [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www.laei.lt/leid_fls/nauj_fl/kkpes_2005/va.pdf>.
66. Atkočiūnienė, V. (2008). *Kaimo plėtros organizacijų mikroklimatas: Lietuvos vietos veiklos grupių atvejis*. Lietuvos žemės ūkio universitetas. [žiūrėta 2009-03-29]. Prieiga per internetą: <<http://baitas.lzuu.lt/~mazyliis/julram/10/15.pdf>>.
67. Bagdzevičienė, R., Rimas, J., Venckus, A. *Regionų ekonomikos plėtros strategija*. [žiūrėta 2008-09-20]. Prieiga per internetą: <www.lrti.lt/veikla/RP_RegEkonPlet.doc>.

68. *Bendruomenės ir verslas*. (2008). Bendruomenių portalas. [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.bendruomenes.lt/news.php?id=167002&strid=11791>>.
69. Čiupaila, R. (2006). *NVO atstovavimas nacionaliniame ir savivaldybių lygmenyse*. [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www.ngo.lt/forum9/lt/docs/speeches/Regimantas_Ciupaila.doc>.
70. *Darbas regionų labui*. (2003). Europos Sąjunga. Regioninė politika. [žiūrėta 2008-09-29]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/27/working2004_lt.pdf>.
71. *ES parama savivaldybėms*. (2006). Leader+. [žiūrėta 2010-02-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.lsa.lt/esparama/index.php?id=18>>.
72. *ES struktūrinė parama 2007-2013 m. laikotarpiui Lietuvoje*. (2009). Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. [žiūrėta 2008-09-30]. Prieiga per internetą: <<http://esf.socmin.lt/index.php?-959049792>>.
73. *ES struktūrinės paramos įsisavinimas 2007-2013 m.* (2008). UAB „Verslo pagreitis“. [žiūrėta 2008-09-30]. Prieiga per internetą: <<http://www.verslopagreitis.lt/?lang=lt&page=pages&id=9>>.
74. *Gyventojai ir socialinė statistika*. (2009). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1110>>.
75. *Internetinis žodynas*. (2009). [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: http://www.netu.lt/lt/zodynas/urbanizuota_teritorija/
76. Janušauskaitė, G.; Atkočiūnienė, V. (2004). *Veiksniai, formuojantys socialinę atskirtį kaimo vietovėse*. Kaunas:LŽŪU. [žiūrėta 2009-06-17]. Prieiga per internetą: <http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2004/Pletra/Janusauskaite_Gintare.htm>.
77. Juozaitis, A. (2009). *Kaimas turi daug iniciatyvių žmonių*. [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.musurytojus.lt/qms-rytojausq-svetain/11-ms-rytojaus-svetain/255-kaimas-turi-daug-iniciatyvi-moni.html>>.
78. *Kamanų valstybinis gamtinis rezervatas*. (2005). [žiūrėta 2010-05-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.kamos.lt/m1.php>>.
79. *Kas yra „LEADER+“?*. (2004). Žemės ūkio ministerija. [žiūrėta 2009-06-10]. Prieiga per internetą: <<http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/40053751334b6>>.
80. Kasinskaitė, I. (2005). Besimokantis regionas – naujas regioninės plėtros kontekstas. *Informacijos mokslai*, ISSN 1392–0561. [Žiūrėta 2008-09-20]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Informacijos_mokslai/35/59-68_Kasinskaite_Irmgarda_-_Besimokantis_regionas_..._pdf>.

81. Kilijonienė, A., Simanavičienė, Ž. (2005). *Regioninės politikos įgyvendinimo vertinimo metodologija*. [žiūrėta 2009-11-15]. Prieiga per internetą:
<http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2005~ISSN_1392-3137.N_4_33.PG_11-18/DS.002.0.02.ARTIC>.
82. Klupšas, F. (2007). *Žemės ūkio žmogiškųjų išteklių naudojimo ir plėtros dėsningumai*. Kaunas: KTU. [žiūrėta 2009-11-03]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ktu.lt/habilitacija/klupsas/darbu%20apzvalga%20Klupsas.pdf>>.
83. *Leader+*. (2009). [žiūrėta 2009-12-05]. Prieiga per internetą:
<http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/index_lt.htm>.
84. *Lietuvos regioninės politikos institucinė sistema*. (2009). Lietuvos Regioninė politika. [žiūrėta 2009-10-07]. Prieiga per internetą. <<http://www.vrm.lt/nrp/index.php?id=161>>.
85. Linkevičiūtė, R. (2008). *Dokumentų komplektacija – vietos plėtros strategijai parengti*. Balsas. [žiūrėta 2009-06-10]. Prieiga per internetą:
<<http://www.balsas.lt/naujiena/208396/dokumentu-komplektacija-vietos-pletros-strategijai-parengti/rubrika:naujienos-lietuva-regionai>>.
86. Lioranytė, R. (2009). *Painioms gyvenimiškoms problemoms spręsti – socialinių paslaugų centrai*. [žiūrėta 2009-10-18]. Prieiga per internetą:
<<http://www.alfa.lt/straipsnis/10288344/?Painioms.gyv...%20>>.
87. *Nedarbo lygio pokyčiai (tyrimų duomenys)*. (2009). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [žiūrėta 2009-11-15]. Prieiga per internetą:
<<http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=6829>>.
88. *Papilės Simono Daukanto gimnazijos Kairiškųjų skyrius. Istorija*. (2010). [žiūrėta 2010-05-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.kairiskiai.akmene.lm.lt/Istorija.html>>.
89. Pareigis, R., Dorofėjeva, O. (2004) Lietuvos nacionalinė regioninė politika ir jos įgyvendinimo prielaidos. *Ekonomika 2004 67(2)*, ISSN 1392-1258. [žiūrėta 2009-09-30]. Prieiga per internetą: <[http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/ekonom/67\(2\)/straipsniai/str6.pdf](http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/ekonom/67(2)/straipsniai/str6.pdf)>.
90. Pilipavičius, V., Vilkevičiūtė, J. (2003). *Bendruomeninės veiklos strategiškumas kaimo plėtros kontekste*. Kaunas: LŽŪU. [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą:
<http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/14/118.pdf>
91. Račkauskienė, O. (2009). Kaimo bendruomeninių organizacijų gyvavimo ciklas. *Socialiniai mokslai*, ISSN 1822 – 9913. Studentų mokslinės konferencijos straipsnių rinkinys. p. 115-119. Kaunas: LŽŪU. [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą:
<http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2009/Straipsniu_rinkinys_sp.pdf>.

92. *Sanglaudos skatinimo veiksmų programa*. (2008). [žiūrėta 2008-11-05] Prieiga per internetą: <http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/RPD/Vietine_pletra_Veiksmu_programos_strategija_prioriteto_aprasymas.doc>.
93. Sorensen, T. (2001). *Regional development: Some Issues for Policy Makers*. Parliamentary Library. [žiūrėta 2009-10-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.aph.gov.au/library/pubs/rp/1999-2000/2000rp26.htm>>.
94. Stonkutė, E. (2006). *Kaimo plėtros politikos kryptys Lietuvai tapus ES nare*. Mano ūkis. LAEI. [žiūrėta 2010-05-27]. Prieiga per internetą: <http://www.manoukis.lt/print_forms/print_st_z.php?s=1034&z=50>
95. Šarkaitė, J. (2008). Tikybos mokymas ir sociokultūrinė aplinkakaimo mokyklose. *Acta Paedagogica Vilnensia, ISSN 1392-5016*. [žiūrėta 2010-04-02]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/20/150-163.pdf>.
96. Šiaudinis, A. (2008). *Kaip pasinaudoti ES parama savo verslo plėtrai?*. Verslo banga. [žiūrėta 2009-09-30]. Prieiga per internetą: <<http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/482e7b2af1e16.2>>.
97. *Šiaulių apskrities aplinka*. (2008). [žiūrėta 2010-04-10]. Prieiga per internetą: <http://regionai.stat.gov.lt/pdf/Aplinka_Siauliu_aps_LT.pdf>.
98. *Šiaulių apskrities socialinė ir demografinė charakteristika*. (2008). [žiūrėta 2010-04-10]. Prieiga per internetą: <http://regionai.stat.gov.lt/pdf/Socdemas_Siauliu%20aps_LT_2008_11_25.pdf>.
99. Šimelevič, K., Bagdzevičienė, R., (2002). Regionalizacijos procesas – vienas iš svarbiausių veiksmų, užtikrinančių regionų ekonominę plėtrą. *Regionų plėtros vadyba 2002. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: KTU. 179 p. [žiūrėta 2009-09-20]. Prieiga per internetą: <http://www.lrti.lt/veikla/RP_RegProc.doc>.
100. *Tobulinami žemės ūkio ir kaimo darbuotojų gebėjimai ir įgūdžiai*. (2008). Žemės ūkio ministerija. [žiūrėta 2009-11-03]. Prieiga per internetą: <<http://www.zum.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai/6531/>>.
101. *Užimtieji pagal ekonominės veiklos rūšis 2008 m.* (2008). Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. [žiūrėta 2009-11-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1992>>.
102. *Valstybės, viešasis sektorius ir ne pelno organizacijos*. (2009). Baltic Legal Solutions Lithuania. [žiūrėta 2009-01-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.jbblegal.lt/main.php?page=412&l=lt>>.
103. *Ventos regionis parkas*. (2006). [žiūrėta 2010-05-15]. Prieiga per internetą: <<http://www.ventosparkas.lt/index.php?LID=0&TID=84>>.

104. *Vietos veiklos grupės mokėsi administruoti projektus.* (2007). NVO informacijos ir paramos centras. [žiūrėta 2009-12-05]. Prieiga per internetą: <http://www.3sektorius.lt/?list=7&arch=1&data=2007%2012&content=1241>.
105. *Vietos veiklos grupės skatina kaimo gyventojų partnerystę.* (2008). Ūkio klubas. [žiūrėta 2009-06-10]. Prieiga per internetą: <http://ukioklubas.lt/vietos-veiklos-grupes-skatina-kaimo-gyventoju-partneryste/>.
106. Vogelius, R. (2004). *Strateginis valdymas I dalis.* Reklamos ir Marketingo idėjos, 8. [žiūrėta 2009-06-10]. Prieiga per internetą: http://www.hexacon.lt/straipsniai/publikacijos/rasa_1.
107. *Žalioji knyga: Lietuvos kaimo ateitis.* (2010). Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija ir Lietuvos agrarinės ekonomikos institutas. [žiūrėta 2010-04-09]. Prieiga per internetą: http://www.laei.lt/leid_fls/leid_fl/W_Zalioji%20knyga_2010.pdf.
108. Žukovskis, J. (2009). Kaimo plėtros tikslų ir uždavinių raida. *Mokslo darbai, ISSN 1822-6760.* [žiūrėta 2010-04-02]. Prieiga per internetą: <http://baitas.lzuu.lt/~mazylis/julram/19a/103.pdf>.

DOKUMENTAI

109. *Akmens rajono savivaldybės 2010-2015 metų strateginio plano parengimas.* (2010). [žiūrėta 2010-04-10]. Prieiga per internetą: <http://www.akmene.lt/get.php?f.7070>.
110. *Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategija* patvirtinta LRV 2005 m. gegužės 23 d. nutarimu Nr. 575 (Žin., 2005, Nr. 66-2370). Lietuvos Respublikos Vyriausybė. [žiūrėta 2009-11-05] Prieiga per internetą: www3.lrs.lt/docs2/QIJKGUVU.DOC.
111. *Lietuvos Respublikos bibliotekų įstatymas.* (1995). [žiūrėta 2010-05-30]. Prieiga per internetą: http://skelbimas.lt/istatymai/biblioteku_istatymas.htm.
112. *Lietuvos Respublikos kultūros centrų įstatymas.* (2004). [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: http://skelbimas.lt/istatymai/kulturos_centru_istatymas.htm.
113. *Lietuvos Respublikos regioninės plėtros įstatymas.* (2000). [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=298580.
114. *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas.* (1991). [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: http://skelbimas.lt/istatymai/svietimo_istatymas.htm.

115. *Lietuvos Respublikos tautinio paveldo produkto įstatymas*. (2007). [žiūrėta 2010-05-30]. Prieiga per internetą:
<http://skelbimas.lt/istatymai/tautinio_paveldo_produkto_istatymas.htm>.
116. *Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymas*. (2004). [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: <http://skelbimas.lt/istatymai/triuksmo_valdymo_istatymas.htm>.
117. *Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas*. (1994). [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=240620>.
118. *Lietuvos Respublikos žemės ūkio ir kaimo plėtros įstatymas*. (2002) [žiūrėta 2010-03-20]. Prieiga per internetą:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=171174>.
119. *Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija*. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija. [žiūrėta 2009-06-10]. Prieiga per internetą:
<<http://www.ukmin.lt/files/Docs/Ilgalaike/galutine040121.doc>>.
120. *Regionų kultūros plėtros programa*. (2002). [žiūrėta 2009-05-17]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=176809>.
121. *Šiaulių apskrities viršininko 2007 – 2009 metų sutrumpintas strateginis veiklos planas*. (2007). [žiūrėta 2010-09-25]. Prieiga per internetą:
<<http://www.siauliai.gov.lt/ava/selectPage.do;jsessionid=78D4D6C6074B0FE3E0D655DC47CB8683?docLocator=527A5CC3C0C611DBA080746164617373&inlanguage=lt&pathId=95>>.
122. *Šiaulių regiono 2007-2013 metų strateginis planas*. (2007). Šiaulių apskrities viršininko administracija regioninės plėtros departamentas. [žiūrėta 2008-11-03] Prieiga per internetą:
<<http://www.siauliai.aps.lt/stotisFiles/uploadedAttachments/SRSP200720074235616.pdf>>.

PRIEDAI

GYVENTOJŲ APKLAUSA

Šiaulių universiteto Kaimo plėtros tyrimų centras siekia išsiaiškinti dabartinę kaimiškųjų vietovių gyventojų socialinę ir kultūrinę situaciją. Apklausos metu surinkta medžiaga padės parengti pasiūlymus, kaip paskatinti gyventojus aktyviau dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Prašome jūsų labai atidžiai atsakyti į VISUS klausimus. Pažymėkite jums tinkančių atsakymų numerius arba įrašykite savo atsakymą.

1. Šią anketą užpildė:

1. Moteris	2. Vyras	
------------	----------	--

2. Jūsų amžius:

1. Iki 20 m.	2. 21-30 m.	3. 31-40 m.	4. 41-50 m.
5. 51-65 m.	6. Daugiau kaip 65 m.		

3. Jūs dirbate arba mokotės:

1. Dirbu nesimokau	2. Mokausi	3. Dirbu ir mokausi	4. Nedirbu ir nesimokau
--------------------	------------	---------------------	-------------------------

4. Darbo arba mokymosi vieta:

1. Mieste	2. Kaime	3. Nedirbu ir nesimokau
-----------	----------	-------------------------

5. Gyvenamoji vietovė:

1. Vienkiemis	2. Kaimo gyvenvietė	3. Miestelis	4. Miestas
---------------	---------------------	--------------	------------

6. Išsilavinimas:

1. Nebaigtas vidurinis	2. Bendras vidurinis
3. Aukštesnysis (spec. vidurinis) arba aukštasis neuniversitetinis	
4. Aukštasis universitetinis	

7. Jūs esate:

1. Studentas, moksleivis	2. Nekvalifikuotas darbininkas
3. Kvalifikuotas darbininkas	4. Tarnautojas, specialistas
5. Valstybinės įmonės arba įstaigos vadovas	6. Privачios įmonės savininkas
7. Ūkininkas	8. Pensininkas, neįgalusis
9. Bedarbis	

8. Kiek pajamų tenka vienam Jūsų šeimos nariui vidutiniškai per mėnesį?

1. Iki 200 litų	2. 201-300 litų	3. 301-400 litų
4. 401-600 litų	5. 601-1000 litų	6. Daugiau kaip 1000 litų

9. Pagrindinis pragyvenimo šaltinis:

1. Alga verslo	2. Pajamos iš nuosavo, ne žemės ūkio
3. Pajamos iš nuosavo žemės ūkio	4. Senatvės arba invalidumo pensija
5. Pašalpos (bedarbių, šeimų, auginančių vaikus ir kt.) Lietuvoje	6. Išlaiko kiti šeimos nariai, gyvenantys
7. Išlaiko kiti šeimos nariai, esantys užsienyje	

10. Ar jūsų pajamos yra pastovios?

1. Pastovios	2. Nepastovios
--------------	----------------

11. Jūsų šeimyninė padėtis:

1. Nevedęs (netekėjusi)	2. Vedęs (ištekejusi)
3. Našlys (našlė)	4. Oficialiai nutraukęs (nutraukusi) santuoką
5. Faktiškai nutraukęs (nutraukusi) santuoką, bet skyrybos dar nėra oficialiai įformintos	

12. Ar savo namuose turite kompiuterį?

1. Taip, prijungtą prie interneto
2. Taip, bet neprijungtą prie interneto
3. Neturiu kompiuterio

Įvertinkite savo dalyvavimą visuomeninėje veikloje trijų balų sistema: 1 – nedalyvauju; 2 – dalyvauju, bet nelabai aktyviai; 3 – aktyviai dalyvauju:

Eil. Nr.	Veiklos pavadinimas	Dalyvavimo įvertinimas
13.	Vietos bendruomenėje	
14.	Meno saviveikloje, dailės būrelyje ir pan.	
15.	Sporto klubo, komandos veikloje	
16.	Politinėje partijoje (įrašykite pavadinimą)	
17.	Jungtiniame demokratiniame judėjime (Kita Lietuva)	
18.	Visuomeninėje organizacijoje (įrašykite pavadinimą)	

19. Kokio amžiaus žmonės sudaro daugumą jūsų kaime (miestelyje, gyvenvietėje)?

1. Vyresnio amžiaus (pensininkai)
2. Vidurinio amžiaus (30-50 metų)
3. Jauni žmonės
4. Nežinau

20. Kaip dažniausiai sužinote apie vietinius kultūros renginius bei kitas naujoves Jūsų rajone ir seniūnijoje?

1. Iš vietinės (rajonų) spaudos
2. Vietinės televizijos
3. Vietinių radijo laidų
4. Praneša laiškanėšys arba kaimynai

21. Kaip dažniausiai sužinote Lietuvos naujienas?

1. Iš televizijos
2. Laikraščių
3. Radijo
4. Interneto

22. Ar dalyvaujate savivaldybių rinkimuose?

1. Niekada nedalyvauju
2. Anksčiau dalyvavau, bet dabar nebedalyvauju
3. Beveik visada dalyvauju
4. Visada dalyvauju

23. Ar dalyvaujate Seimo rinkimuose?

1. Niekada nedalyvauju
2. Anksčiau dalyvavau, bet dabar nebedalyvauju
3. Beveik visada dalyvauju
4. Visada dalyvauju

24. Ar pritariate, kad savivaldybių rinkimuose kandidatus keltų ne tik partijos, bet ir visuomeninės organizacijos?

1. Taip
2. Ne
3. Nesu apie tai galvojęs
4. Manęs tai nedomina

25. Ar pritariate, kad savivaldybių rinkimuose būtų balsuojama ne už partijų sąrašus, o už kiekvieną kandidatą tiesiogiai?

1. Taip
2. Ne
3. Nesu apie tai galvojęs
4. Manęs tai nedomina

26. Ar pritariate, kad Seimo rinkimuose kandidatus keltų ne tik partijos, bet ir visuomeninės organizacijos?

1. Taip
2. Ne
3. Nesu apie tai galvojęs
4. Manęs tai nedomina

27. Ar pritariate, kad Seimo rinkimuose būtų balsuojama ne už partijų sąrašus, o už kiekvieną kandidatą tiesiogiai?

1. Taip
2. Ne
3. Nesu apie tai galvojęs
4. Manęs tai nedomina

28. Švietimo paslaugos jūsų apylinkėje:

1. Padėtis pablogėjo (pavyzdžiui, uždarius mokyklą arba pertvarkius iš vidurinės į pagrindinę)
2. Padėtis mažai keičiasi
3. Padėtis pagerėjo (pavyzdžiui, atnaujinta arba išplėsta kaimo mokykla)

29. Įvertinkite savo gyvenvietės kultūrinę veiklą:

1. Kultūrinis gyvenimas – gana aktyvus
2. Kultūrinė veikla susilpnėjo
3. Kultūrinės veiklos nebeliko

30. Įvertinkite savo gyvenvietės saugumą:

1. Gyvenvietė rami, gyventojai jaučiasi saugiai
2. Padėtis šiek tiek blogėja
3. Padėtis ryškiai blogėja

31. Įvertinkite savo gyvenvietės tvarkingumą ir jaukumą:

1. Gyvenvietė tvarkinga, jauki
2. Tvarka gerėja, žmonės geriau rūpinasi sodybų švara
3. Padėtis blogėja, daugėja netvarkos

32. Įvertinkite savo gyvenvietės perspektyvumą:

1. Mūsų gyvenvietė perspektyvi, auganti
2. Gyvenvietė turėtų išlikti, tačiau augimo perspektyvos nedidelės
3. Ši gyvenvietė yra nykstanti, ištuštėjanti

33. Ar dalyvaujate bendruomeninėse talkose?

1. Taip, visada dalyvauju
2. Ne visada dalyvauju
3. Nedalyvauju

34. Spaudos prenumeravimas:

1. Nieko neprenumeruoju
2. Prenumeruoju respublikinę spaudą
3. Prenumeruoju vietinę spaudą

35. Spaudos skaitymas:

1. Neskaitau
2. Skaitau respublikinę spaudą
3. Skaitau vietinę spaudą
4. Spaudą skaitau internete

Įvertinkite keturių balų sistema, kaip Jūsų šeima naudojasi šių įstaigų teikiamomis paslaugomis: 1 – šios įstaigos mūsų gyvenamojoje vietovėje nėra; 2 – nesinaudoja; 3 – kartais naudojasi; 4 – dažnai naudojasi

Eil. Nr.	Įstaigos pavadinimas	Įvertinimas balais nuo 1 iki 4
36.	Biblioteka	
37.	Paštas	
38.	Viešasis internetas	
39.	Kino teatras	
40.	Kultūros centras (namai)	
41.	Sporto centras (klubas, salė)	
42.	Vaikų darželis	
43.	Pradinė mokykla	
44.	Pagrindinė (aštuonmetė) mokykla	
45.	Pagrindinė (dešimtmetė) mokykla	
46.	Pilna vidurinė mokykla arba gimnazija	
47.	Vietinė turgavietė	
48.	Parapijos namai	
49.	Sveikatos priežiūros punktas	
50.	Poliklinika	
51.	Reabilitacijos centras	
52.	Maudymosi vasaros metu vieta (ežeras ir kt.)	
53.	Kirpykla	
54.	Pirtis	

Ar užsiimate meno saviveikla? Įvertinkite savo dalyvavimą saviveikloje trijų balų sistema: 1 – nedalyvauju, 2- nepastoviai, 3- pastoviai

Eil. Nr.	Saviveiklos rūšys	Įvertinimas balais nuo 1 iki 3
55.	Piešimas	
56.	Dainavimas	
57.	Šokiai	
58.	Mezgimas	
59.	Medžio drožimas	
60.	Vytelių pynimas	
61.	Kita	

Kurie veiksniai paskatintų aktyviau dalyvauti visuomeninėje ir kultūrinėje veikloje? Įvertinkite jų svarbą trijų balų sistema: 1 -neturi įtakos, 2 – turi nedidelę įtaką, 3 – turi didelę įtaką

Eil. Nr.	Veiklos pavadinimas	Įvertinimas balais nuo 1 iki 3
62.	Geresnė finansinė padėtis	
63.	Darbo turėjimas	
64.	Papildomos pajamos	
65.	Visuomeninės veiklos skatinimas	
66.	Kompiuteris	
67.	Internetas	
68.	Automobilis	
69.	Nuosavas būstas	
70.	Biblioteka	
71.	Bendruomenių aktyvumas	
72.	Informaciniai leidiniai, skrajutės	
73.	Mokykla	
74.	Darželis	
75.	Renginiai, šventės	
76.	Būreliai	
77.	Geresnės galimybės sportuoti	

78. Kur praėjusiais (2009) metais pabuvojote?

1. Palangoje, Kuršių Nerijoje
2. Kituose Lietuvos miestuose (įrašykite).....
3. Užsienyje (įrašykite)

79. Ar lankėtės teatruose ir koncertuose praėjusiais (2009) metais?

1. Nesilankiau
2. Lankiausi dramos teatre
3. Lankiausi muzikiniame (operos) teatre, filharmonijoje ir pan.
4. Lankiausi pramoginės muzikos koncertuose (Nidoje, Vilniuje ir kt.)
5. Lankiausi liaudies muzikos šventėse (Liaudies buities muziejuje Rumšiškėse ir kt.)
6. Lankiausi muzikos festivaliuose (Druskininkuose, Pažaislyje ir kt.)

80. Kur praėjusiais metais atostogavote?

1. Neturėjau galimybės atostogauti
2. Lietuvoje, savo tėviškėje (senelių sodyboje, pas gimines kaime ir pan.)
3. Sanatorijoje ar kurorte Lietuvoje
4. Užsienyje

Anketos užpildymo vieta (miestelis, gyvenvietė, vienkiemis)

Anketos užpildymo data: 2010 m. mėn. d.

Dėkojame už atsakymus

Interviu

1. Kurios Akmenės rajono vietos bendruomenės yra aktyviausios? Kuo jos užsiima?
2. Ar dalyvaujate vietos bendruomenių veikloje?
3. Kurioje kitoje visuomeninėje veikloje (meno, sporto saviveikloje) dalyvaujate?
4. Ar Jūsų seniūnijoje stiprėja vietos bendruomenių veikla?
5. Ar bendruomenės ir vietos valdžia gali tapti lygiaverčiais partneriais?
6. Kaip dažnai susitinkate su bendruomenių nariais ar jų pirmininkais? Ar padeda šie susitikimai išspręsti vienas ar kitas vietos bendruomenių problemas?
7. Kokios kasmetinės šventės vyksta Jūsų gyvenvietėje?
8. Ar Jūsų gyvenvietėje yra apleistų, nenaudojamų pastatų? Ar įmanoma šiuos pastatus panaudoti seniūnijos gyventojų reikmėms?
9. Ar yra organizuojamos ekskursijos gyventojams ar atvykusiems iš kitur į muziejus ar lankytinas vietas?
10. Kiek gyventojų 2009m. išvyko uždarbiauti į užsienį? Ar daug gyventojų grįžo iš užsienio?
11. Kaip vertinate apylinkių kultūrinę veiklą?
12. Kaip vertinate apylinkių gyventojų saugumą? Kurios gyventojų grupės daugiausia kelia teisėsaugos problemų?
13. Ar daug seniūnijoje asmenų, neturinčių ar vengiančių darbo?
14. Kurios priemonės paskatintų jaunas šeimas kurtis kaime?
15. Kaip būtų galima paskatinti naujų darbo vietų kūrimą kaime? Kuo gyventojai galėtų užsiimti?
16. Dėl kurių paslaugų trūkumo žmonės nenori gyventi Lietuvos kaime?
17. Kaip manote, kodėl miesto gyventojai nori persikelti gyventi į kaimo vietovę?
18. Kas paskatintų rinkėjus aktyviau dalyvauti rinkimuose ir atsakingiau balsuoti?

Interviu

1. Kas paskatino kurti bendruomenę? Kaip ji susikūrė? Kiek narių šiuo metu turite?
2. Įvardinkite Jūsų bendruomenės pagrindinius tikslus.
3. Kuo užsiima Jūsų bendruomenė?
4. Kokią veiklą planuojate vykdyti artimiausioje veikloje?
5. Kokios didžiausios kliūtys pasitaiko, vykdant šią veiklą?
6. Kokie žmonės yra aktyviausi dalyvaujant kaimo bendruomenių veikloje? Kodėl?
7. Kodėl, kai kurie kaimo gyventojai nedalyvauja kaimo bendruomenių veikloje? Kas jie?
8. Kaip vertinate apylinkių kultūrinę veiklą?
9. Kaip vertinate apylinkių gyventojų saugumą? Kurios gyventojų grupės daugiausia kelia teisės saugos problemų?
10. Kas paskatintų rinkėjus aktyviau dalyvauti rinkimuose ir atsakingiau balsuoti?
11. Kaip manote, kurios politinės partijos yra populiariausios Akmenės rajone? Kodėl?
12. Kokiaje kitoje visuomeninėje veikloje (meno, sporto saviveikloje) dalyvaujate?
13. Kaip matote, kaip dažnai Vietos veiklos grupė turėtų organizuoti seminarus vietos bendruomenėms?
14. Kokios priemonės paskatintų jaunas šeimas kurtis kaime?
15. Kaip būtų galima paskatinti naujų darbo vietų kūrimą kaime? Kuo gyventojai galėtų užsiimti?
16. Dėl kurių paslaugų trūkumo žmonės nenori gyventi Lietuvos kaime?
17. Kaip manote, kodėl miesto gyventojai nori persikelti gyventi į kaimo vietovę?
18. Ar esate patenkinti seniūnijos darbuotojų, seniūno veikla tiek, kiek ji yra susijusi su bendruomenei aktualiomis problemomis?
19. Ar esate įtraukiami į klausimų sprendimų priėmimo procesą, susijusių su Jūsų bendruomenės gyvenimu?
20. Ar bendruomenės ir vietos valdžia gali tapti lygiaverčiais partneriais?

Interviu

1. Kokie kasmetiniai renginiai organizuojami gyvenvietėse, įstaigose?
2. Ar organizuojami susitikimai su rašytojais? Ar būna knygų pristatymai? Kiek rašytojų turime Akmenės rajone, kurie išleidžia savos kūrybos knygas?
3. Ar organizuojami poezijos vakarai?
4. Kokie dar organizuojami renginiai?
5. Kokie žmonės yra aktyviausi dalyvaujant šioje veikloje? Kodėl?
6. Kodėl, kai kurie gyventojai nedalyvauja šioje veikloje? Kas jie tokie?
7. Kokius renginius (projektus) planuojate organizuoti artimiausioje veikloje?
8. Kokios didžiausios kliūtys pasitaiko, organizuojant renginius (projektus)?
9. Kuriuos Jūsų apylinkių gamtos, istorijos ir kultūros objektus būtų galima aplankyti turistams ar atvykusiems iš kitur?
10. Ar yra organizuojamos ekskursijos gyventojams ar atvykusiems iš kitur į muziejus ar lankytinas vietas?
11. Kaip vertinate seniūnijų kultūrinę veiklą?
12. Kaip vertinate seniūnijų gyventojų saugumą? Kurios gyventojų grupės daugiausia kelia teisėsaugos problemų?
13. Kurioje kitoje visuomeninėje veikloje (meno, sporto saviveikloje) dalyvaujate?
14. Kokios priemonės paskatintų jaunas šeimas kurtis kaime?
15. Kaip būtų galima paskatinti naujų darbo vietų kūrimą kaime? Kuo gyventojai galėtų užsiimti?
16. Dėl kurių paslaugų trūkumo žmonės nenori gyventi Lietuvos kaime?
17. Kaip manote, kodėl miesto gyventojai nori persikelti gyventi į kaimo vietovę?

Interviu

1. Koks šiuo metu nedarbas Akmenės rajone? Kuriose vietose (įmonėse, viešosiose institucijose) sumažėjo darbo, o kur padaugėjo?
2. Ar daug Akmenės rajone asmenų, neturinčių ar vengiančių darbo? Kurioje seniūnijoje jų yra daugiausia?
3. Kaip būtų galima paskatinti naujų darbo vietų kūrimą kaime? Kuo gyventojai galėtų užsiimti?
4. Kiek gyventojų gauna socialinę pašalpą? Ar daugėja tokių gyventojų?
5. Kokios gyventojų grupės gaunančios socialinę pašalpą?
6. Kiek tarp šių gyventojų yra asocialių šeimų gaunančių socialinę pašalpą?
7. Kiek gyventojų 2009m. išvyko uždarbiauti į užsienį? Ar daug gyventojų grįžo iš užsienio?
8. Ar dalyvaujate vietos bendruomenių veikloje?
9. Kurioje kitoje visuomeninėje veikloje (meno, sporto saviveikloje) dalyvaujate?
10. Kaip vertinate seniūnijų kultūrinę veiklą?
11. Kaip vertinate seniūnijų gyventojų saugumą? Kurios gyventojų grupės daugiausia kelia teisėsaugos problemų?
12. Kokios priemonės paskatintų jaunas šeimas kurtis kaime?
13. Dėl kurių paslaugų trūkumo žmonės nenori gyventi Lietuvos kaime?
14. Kaip manote, kodėl miesto gyventojai nori persikelti gyventi į kaimo vietovę?

Šiaulių apskrities sociokultūrinė situacija

Šiaulių apskritį sudaro Akmenės, Joniškio, Kelmės, Pakruojo, Radviliškio, Šiaulių rajono savivaldybės ir Šiaulių miesto savivaldybė. Šiaulių apskrities centras Šiauliai – ketvirtas pagal dydį Lietuvos miestas, kuriame 2010 m. gyveno 125,4 tūkst. gyventojų, kitas didesnis miestas yra Radviliškis, keturių savivaldybių didžiausi miestai (Kuršėnai, Naujoji Akmenė, Joniškis ir Kelmė) buvo panašaus dydžio, mažiausia – Pakruojo rajono savivaldybė.

Retai gyvenamų kaimiškųjų savivaldybių gyventojai dažniau susiduria su problemomis, kylančiomis dėl nepakankamai išplėtoto socialinės infrastruktūros tinklo, mažiau paslaugų teikia ir privačios įmonės. Geografinis socialinės infrastruktūros išsidėstymas Šiaulių apskrities savivaldybėse ir teritorijų integracija su Šiauliais ar kitais didesniais miestais dažnai lemia teritorijų patrauklumą gyventi. Ypatingai aktualūs socialinės infrastruktūros prieinamumo klausimai tose teritorijose, kuriose socialinės infrastruktūros objektai nutolę vienas nuo kito – Kelmės, Šiaulių, Pakruojo rajonuose, dalyje Šiaulių ar Radviliškio rajonų savivaldybių teritorijos vietinės infrastruktūros trūkumą kompensuoja Šiaulių miestas. Urbanizuotų savivaldybių gyventojams daugelis svarbesnių objektų yra arčiau, tačiau jų irgi dažnai nepakanka. [138] Šiaulių apskrityje 2010 metų pradžioje gyveno 341,6 tūkst. gyventojų. Kaime gyvena 130,4 tūkst. gyventojų, o mieste – 211,2 tūkst. gyventojų.

1 lentelė

Gyventojų skaičius 2001-2010m. Šiaulių apskrityje

	Gyventojų skaičius, tūkst.						
	2001	2003	2005	2007	2008	2009	2010
Šiaulių apskrityje	370,4	367,2	360,7	353,7	349,9	346,1	341,6
Akmenės r. sav.	30,3	29,9	29,1	28,2	27,7	27,2	26,7
Joniškio r. sav.	31,9	31,7	31,2	30,4	30,1	29,7	29,3
Kelmės r. sav.	40,9	40,6	39,7	38,6	38,1	37,3	36,7
Pakruojo r. sav.	29,5	29,2	28,7	27,9	27,4	27,0	26,5
Radviliškio r. sav.	52,2	51,6	50,7	49,7	49,3	48,4	47,6
Šiaulių m. sav.	134,0	132,7	130,0	128,4	127,1	126,2	125,4
Šiaulių r. sav.	51,6	51,5	51,3	50,5	50,2	50,0	49,1

Sudaryta autoriaus, remiantis šaltiniais: Statistikos departamentas. *Gyventojų skaičius pagal amžių ir lytį apskrityse ir savivaldybėse 2009 m.* Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos regionų portretas. (2008). *Šiaulių apskrities socialinė ir demografinė charakteristika.*

Iš 1 lentelės pastebime, kad 2009-2010 m.m. visose apskrityse savivaldybėse gyventojų skaičius mažėja. 2001-2009 m.m. sumažėjo 28,8 tūkst. (7,8 %) gyventojų. Visoje Šiaulių apskrityje per 2009-2010 metus sumažėjo 4,5 tūkst. gyventojų. 2009 m. Šiaulių apskrityje moterų buvo 184,5 tūkst., o vyrų 161,5 tūkst.. Matome, kad moterų yra 23 tūkst. daugiau negu vyrų. Daugiausiai gyventojų turi Šiaulių miesto savivaldybė ir Šiaulių rajono savivaldybė. Šiaulių miesto savivaldybė gyventojų turi daugiausiai todėl, kad Šiaulių miestas yra Šiaulių apskrities centras. Mažiausias rajonas pagal gyventojų skaičių yra Pakruojo rajonas.

2 lentelė

Gimusių vaikų skaičius 2001-2009 m.m. Šiaulių apskrityje

	2001	2003	2005	2007	2008	2009
Šiaulių apskritis	3354	3266	3064	3 248	3 411	3 495
Akmenės r. sav.	236	264	243	244	257	258
Joniškio r. sav.	292	321	271	263	289	274
Kelmės r. sav.	393	382	331	351	339	375
Pakruojo r. sav.	285	285	273	252	254	256
Radviliškio r. sav.	497	480	454	486	469	461
Šiaulių m. sav.	1 112	1 012	1 059	1 174	1 297	1 369
Šiaulių r. sav.	508	522	433	478	506	502

Sudaryta autoriaus, remiantis šaltiniais: Statistikos departamentas. *Gimšieji ir natūrali gyventojų kaita apskrityse ir savivaldybėse*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos regionų portretas. (2008). *Šiaulių apskrities socialinė ir demografinė charakteristika*.

Iš 2 lentelės duomenų pastebime, kad Šiaulių apskrityje gimusiųjų skaičius auga. 2007-2009 m. m. gimusiųjų skaičius išaugo 247 vaikais. 2007-2009 m. m. gimstamumas mažėja Radviliškio rajono savivaldybėje 25 vaikais ir Joniškio rajono savivaldybėje 2008-2009 m. m. 15 vaikų. Darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo pagal lytį duomenys Šiaulių apskrityje pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė

Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas pagal lytį Šiaulių apskrityje 2006-2009 m. m.

Šiaulių apskritis	2006		2007		2008		2009	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Darbo jėgos aktyvumo lygis, %	68,4	61,7	67,9	60,9	70,9	63	71,4	65,6
Bedarbiai, tūkstančiai	5,5	3,8	3,5	3,3	3,7	5,6	15	8,7
Darbo jėga, tūkstančiai	84,6	77,8	80,9	74,6	86	82,1	83,5	82,7
Nedarbo lygis, %	6,5	4,9	4,3	4,4	4,3	6,9	17,9	10,5
Užimtieji, tūkstančiai	79,1	74	77,4	71,3	82,3	76,5	68,6	74
Užimtumo lygis, %	64	58,6	64,9	58,2	67,9	58,6	58,5	58,6

Sudaryta autoriaus, remiantis šaltiniu: Statistikos departamentas. *Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas pagal lytį apskrityse*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Statistikos departamento duomenimis gyventojų užimtumas 2009 m. Šiaulių apskrityje buvo 23,7 tūkst. bedarbių, o nedarbo lygis vyrų tarpe sudarė 17,9 %, o moterų nedarbo lygis buvo 10,5%. Nors bedarbių skaičius ir nedarbo lygis tebedidėjo, tačiau jau kiek lėčiau. Nuo 2006 metų vyrų nedarbo lygis padidėjo 11,4%, o moterų - 5,6%. Vis didėjantis ekonomikos nuosmukis ir sparčiai

mažėjantis laisvų darbo vietų skaičius turi įtakos nedarbo didėjimui. Gyventojų užimtumas 2002-2009 m. m. Šiaulių apskrityje padidėjo tik 1,9 tūkst. gyventojų. Nuo 2008 m. iki 2009 m. gyventojų užimtumas sumažėjo visose rajono savivaldybėse.

Kaimo išteklių kokybės požiūriu yra probleminiai dėl žemo išsilavinimo lygio. Tik 4,9 proc. darbingo amžiaus kaimo gyventojų turi aukštąjį išsilavinimą, o vidutiniškai šalyje – per 40. Kaime nedarbas didesnis nei mieste, tačiau kai kurių darbuotojų kaime labai trūksta (pradedant mokytojais ir baigiant kvalifikuotais darbininkais). Kaime daugėja 60-mečių ir vyresnių gyventojų dalis. Tiesa, daugėja modernaus ir pelningo ūkininkavimo pavyzdžių, tačiau jaunimo požiūris į ūkininkavimą yra skeptiškas, nes yra daug kitų patrauklių, savirealizacijai tinkamų ne kaimo aplinkoje galimybių. Tai ne tik Lietuvos, bet ir kitų Europos valstybių problema. [95]

4 lentelė

Bendrojo lavinimo mokyklų skaičius Šiaulių apskrityje 2004-2009 m. m.

	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009
Šiaulių apskritis	208	185	181	178	166
Akmenės r. sav.	18	14	13	13	10
Joniškio r. sav.	19	19	18	18	17
Kelmės r. sav.	44	30	29	28	27
Pakruojo r. sav.	27	21	21	20	18
Radviliškio r. sav.	27	27	27	26	24
Šiaulių m. sav.	44	45	44	44	44
Šiaulių r. sav.	29	29	29	29	26

Sudaryta autoriaus, remiantis šaltiniu: Statistikos departamentas. *Bendrojo lavinimo mokyklų apskrityse ir savivaldybėse*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės ir Lietuvos regionų portretas. (2008). *Šiaulių apskrities socialinė ir demografinė charakteristika*.

Regione bendrojo lavinimo mokyklų skaičius mažėja (žr. 4 lentelė). Siekiant švietimo finansavimo efektyvumo, apskrityje pertvarkomas bendrojo lavinimo mokyklų tinklas, mokyklos reorganizuojamos, mažesnės mokyklos tampa didesnių mokyklų filialais, dalyje vietovių dėl mažo mokinių skaičiaus, pradinės mokyklos uždaromos, o mokiniai vežiojami „geltonaisiais“ autobusais. Mokyklų skaičius Šiaulių regione mažėja labiau nei respublikoje. 2004-2009 m. m. apskrityje sumažėjo 42 mokyklomis. Daugiausia mokyklų sumažėjo Kelmės, Akmenės ir Pakruojo rajonuose. Manoma, kad mokyklų tinklo pertvarka, ypač kaimo vietovėje, mažina geografinį mokyklos pasiekiamumą. Tolimesnė kelionė į mokyklą ir ilgesnis ne namuose praleistas laikas gali sukelti mokinių sveikatos problemų, tačiau, kita vertus, visumoje pripažįstama, kad reorganizacija įgalina gauti kokybiškesnes švietimo paslaugas. [87]

Mokinių skaičius bendrojo lavinimo mokyklose Šiaulių apskrityje 2003-2009 m. m.

	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009
Šiaulių apskritis	63 138	61 670	58 887	55 943	52 844	49 893
Akmenės r. sav.	5764	5 389	5 220	4 960	4 760	4 380
Joniškio r. sav.	5941	5 335	5 158	4 893	4 606	4 313
Kelmės r. sav.	7242	6 757	6 399	6 128	5 721	5 419
Pakruojo r. sav.	5172	4 909	4 644	4 416	4 154	3 940
Radviliškio r. sav.	9437	8 706	8 197	7 773	7 323	6 893
Šiaulių m. sav.	24615	22 991	22 048	20 915	19 852	18 917
Šiaulių r. sav.	7967	7 583	7 221	6 858	6 428	6 031

Sudaryta autoriaus, remiantis šaltiniais: Statistikos departamentas. *Bendrojo lavinimo mokyklos apskrityse ir savivaldybėse*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Iš 5 lentelės duomenų matome, kad 2008-2009 m. m. Šiaulių apskrityje bendrojo lavinimo mokyklose mokėsi 49 893 mokiniai. Statistikos departamento duomenimis, mokyklose dirba 4533 mokytojai. Iš 6 lentelės duomenų pastebime, kad kiekvienais metais bendrojo lavinimo mokyklose mažėja mokinių skaičius. Statistikos duomenimis Šiaulių apskrityje gimusiųjų skaičius didėja kiekvienais metais nuo 2001 metų. 2008-2009 m. m. gimusiųjų vaikų skaičius padidėjo 84 vaikais. Galime daryti prielaidą, kad mokinių skaičius bendrojo lavinimo mokyklos mažėjimo priežastis – migracija, nes vis daugiau žmonių išvyksta į kitas užsienio šalis, o su jais kartu vyksta ir vaikai. Todėl mokinių skaičius mokyklose vis mažėja kiekvienais metais. 7 lentelėje pateikta bibliotekų situacija Šiaulių apskrityje 2008 m.

Bibliotekų situacija Šiaulių apskrityje 2008 m.

	<i>Bibliotekų skaičius</i>	<i>Skaitytojų skaičius, tūkst.</i>	<i>Dokumentų fondas, tūkst. egz.</i>
Šiaulių apskritis	156	73	2 507
Akmenės r. sav.	14	6	195
Joniškio r. sav.	24	9	235
Kelmės r. sav.	26	8	237
Pakruojo r. sav.	25	6	216
Radviliškio r. sav.	27	11	348
Šiaulių m. sav.	10	24	873
Šiaulių r. sav.	30	9	342

Šaltinis: Statistikos departamentas. *Kultūros ministerijai pavaldžios bibliotekos apskrityse ir savivaldybėse*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Bibliotekų aprūpinimo fondais lygis įvairiuose apskrities rajonuose nedaug skiriasi, didesnis skirtumas stebimas analizuojant kaip gyventojai naudojami turimais fondais. Mažiausi fondai ir atitinkamai mažiausias skaitomumas yra Akmenės ir Pakruojo rajonuose, o pirmauja pagal šį rodiklį Radviliškio rajonas.

Kultūros centrų pasiskirstymas Šiaulių apskrityje 2007-2009 m. m.

	2007	2008	2009
Šiaulių apskritis	106	120	101
Akmenės r. sav.	11	9	9
Joniškio r. sav.	15	15	13
Kelmės r. sav.	22	18	18
Pakruojo r. sav.	15	16	16
Radviliškio r. sav.	25	29	28
Šiaulių m. sav.	4	2	2
Šiaulių r. sav.	14	31	15

Sudaryta autoriaus, remiantis šaltiniu: Statistikos departamentas. *Kultūros centrai apskrityse ir savivaldybėse*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Šiaulių apskrityje 2008 m. iš viso turėjome 101 kultūros centrą (žr. 7 lentelė). Daugiausiai jų yra Radviliškio rajono savivaldybėje, o mažiausiai Šiaulių miesto savivaldybėje ir Akmenės rajone. Per pusę sumažėjo kultūros centrų Šiaulių rajono savivaldybėje.

Kultūros infrastruktūros būklė mažuose miesteliuose labai skiriasi nuo jos būklės miestuose. Sunki materialinė padėtis yra muziejuose, bibliotekose, kultūros centruose. Pastebėta, kad kultūros įstaigų lankomumas retėja mažėjant vietovės dydžiui. Mažėja ir visuomenės intelektualinis potencialas. Pajamos iš poilsio organizavimo, kultūrinės ir sportinės veiklos regionuose irgi yra labai skirtingos ir parodo kaip apskrityse išplėtotas kultūros ir pramogų verslas.

Šiaulių apskrities turizmo sektoriaus sėkmingam vystymui būtina pritaikyti kultūros paveldo objektus ir gamtos vertybes pažintiniam kultūriniam turizmui. Šiaulių apskrityje esama nemažai kultūros paveldo objektų, kuriuos būtų galima pritaikyti turizmo reikmėms ir tokiu būdu padidinti turistų trauką į apskritį. Šiaulių apskrityje veikia 27 muziejai, 12 dvarų, 32 piliakalniai, 19 kaimo sodybų, 4 malūnai. Vien Šiaulių rajone esama 10 valstybės saugomų teritorijų (1 regioninis parkas, 8 draustiniai), priskaičiuojama iki 22 gamtos paminklų ir parkų. Daugiausiai turistų į Šiaulių apskritį pritraukia Kryžių kalnas. Tai unikalus, istoriškai reikšmingas kultūros paminklas. [87]

Siekiant didesnio turizmo sektoriaus paslaugų konkurencingumo tikslinga plėsti sporto, poilsio, pramogų ir rekreacijos paslaugas. Norint pritraukti ir ilgesnį laiką išlaikyti turistus būtina didinti jų pasiūlą kiekybiniu ir kokybiniu aspektais. Nustatyta, kad sporto, poilsio, pramogų ir rekreacijos paslaugų pasiūla yra akivaizdžiai per maža ir netenkina nei vietinių, nei užsienio turistų. [88]

Išleistų laikraščių skaičius Šiaulių apskrityje 2005-2008 m. m.

	2005	2006	2007	2008
Šiaulių apskritis	26	25	32	31
Akmenės r. sav.	2	2	2	2
Joniškio r. sav.	2	2	3	3
Kelmės r. sav.	3	3	4	4
Pakruojo r. sav.	3	2	2	2
Radviliškio r. sav.	3	3	3	3
Šiaulių m. sav.	12	12	16	16
Šiaulių r. sav.	1	1	2	1

Šaltinis: Statistikos departamentas. *Laikraščių leidyba apskrityse ir savivaldybėse*. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

Šiaulių apskrityje 2008 m. buvo leidžiamas 31 laikraštis (žr. 8 lentelė). Mažiausiai laikraščių išleidžia Akmenės ir Pakruojo rajonai, nes tai mažiausi rajonai Šiaulių apskrityje. Daugiausia laikraščių išleidžia Šiaulių miesto savivaldybė – 16 laikraščių.